

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาค่านิยมธรรมไทยที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น"

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาค่านิยมธรรมไทย จากหนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1 เล่ม 2 และเล่ม 3 จำนวน 50 เรื่อง ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ 6 ประเด็น ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาค่านิยมธรรมไทยที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เสนอในรูปความเรียง

ตอนที่ 2 จำนวนความถี่ของเนื้อหาค่านิยมธรรมไทยแต่ละหัวข้อย่อย จากประเด็นทั้ง 6 ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ทั้ง 3 เล่ม เสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาค่านิยมธรรมไทยที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เล่ม 1 จำนวน 17 เรื่อง เล่ม 2 จำนวน 16 เรื่อง และเล่ม 3 จำนวน 17 เรื่อง

หนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1

เรื่องที่ 1 ความสนุกในวัดเบญจมบพิตร พระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ งานวัดเบญจมบพิตรหรืองานฤดูหนาวในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นงานประจำปีที่สนุกสนานมาก ความมุ่งหมายที่จัดงานเพื่อหาเงินสร้างวัดให้เสร็จสมบูรณ์ ในงานนี้มีการออกร้านของหน่วยต่าง ๆ ร้านที่อยู่ในรั้วเหล็กแดง (เก็บเงินค่าผ่านประตู) เป็นร้านของในหลวงรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ซึ่งขณะนั้นยังทรงดำรงพระยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กรมขุนเทพทวารวดี และร้านของเจ้านายฝ่ายหน้าคือ เจ้านายผู้ชาย

ร้านของเจ้านายฝ่ายในคือ เจ้านายผู้หนึ่ง ร้านขุนนางข้าราชการ ร้านของพ่อค้าชาวต่างประเทศ ร้านเหล่านี้จัดอย่างสวยงามหรูหราเป็นพิเศษ เป็นระเบียบเรียบร้อย ค่อนข้างสงบผู้คนไม่พลุกพล่าน ทางพระอุโบสถเป็นร้านขายรูปเทียนดอกไม้และทองคำเปลว ร้านนอกรั้วแดงทางถนนราชดำเนิน เรียกว่า "สำเพ็ง" (บริเวณนี้ไม่เก็บค่าผ่านประตู) เป็นที่แสดงมหรสพต่าง ๆ มีเขาวงกตสภาพเหมือนงานภูเขาทอง (วัดสระเกศ) เป็นร้านของประชาชนทั่ว ๆ ไป มีร้านขายของชนิดต่าง ๆ และร้านที่มีกลไกของเล่นที่สนุก ๆ อีกหลายอย่าง ผู้คนมากและพลุกพล่าน ร้านของใครก็พาครอบครัวไปนั่งเป็นเจ้าของร้านเป็นผู้ขาย ทุกคนจะได้เฝ้าในหลวงทั่วหน้ากัน เวลาเสด็จผ่านทางทรงหยุดทอดพระเนตร และทรงทักทาย เจ้าของร้านและครอบครัวก็ได้เฝ้า งานวัดเบญจมฯ นั้นทุกคนสนุก เช่น พวกผู้ใหญ่ก็ได้พบกันทั่วถึงและได้เฝ้าในหลวงเป็นไปรเวทในงานนี้ทั้งยังได้ทำบุญโดยเสด็จพระราชกุศล พวกหนุ่มสาวได้มีโอกาสพบเห็นคุยกันอย่างเปิดเผย โดยมีผู้ใหญ่รู้เห็นไม่ต้องขโมยรักกัน (ปกติโอกาสเช่นนี้ไม่มี) ผู้เขียนได้เล่าถึงสิ่งที่น่ารำคาญก็คือ การแย่งกันใส่ความกันอย่างน่าสยดสยอง ตั้งแต่สมัยคลุมถุง ไม่คลุมถุง และแม้ฉีกถุงแล้ว แต่อย่างไรก็ตามหนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็ได้สนุกสนานอย่างใจ แม้สักหนึ่งก็ยังดี พวกเด็ก ๆ ก็สนุก ได้รู้ ได้ดู ได้เห็น ได้ชื่นชมใจ แต่เป็นการชนที่บริสุทธิ์ไม่มีสิ่งสกปรกเจือปน สุดท้ายของเรื่อง ผู้เขียนแสดงความรู้สึกแปลกใจ และเข้าใจที่ความรู้สึกของคนสมัยเป็นเด็กรู้สึกที่วัดเบญจมฯ กว้างขวางใหญ่โตเสียจริง ๆ แต่ตอนเป็นผู้ใหญ่เมื่อผ่านวัดนี้อดหัวเราะไม่ได้

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 4 ประเด็น ได้แก่ ชีวิตครอบครัว อาชีพ เทศกาลและพิธีการ และวรรณกรรมพื้นบ้าน

ชีวิตครอบครัว

ความรักของบิดามารดา กอบุตร

บิดามารดามักต้องการให้บุตรของตนได้คู่ครองที่ดี และมีความเหมาะสมตามความเห็นของผู้ใหญ่เนื่องจากความรักที่มีต่อบุตร ไม่ต้องการให้บุตรได้รับความลำบาก ในภายหลัง เมื่อมีครอบครัวของตนเอง ดังนั้นในสมัยก่อนการพบปะกันของหนุ่มสาว จึงต้องอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ ดังความว่า "พวกหนุ่มสาวก็มีโอกาสได้รู้จักกัน พร้อมทั้งผู้ใหญ่ก็รู้เห็น ไม่ต้องลักขโมยรักกัน" (หน้า 6)

อาชีพ

การค้าขาย

เมื่อมีการจัดงานขึ้นที่ใด มักจะมีการออกร้านเพื่อขายสิ่งของหรืออาหารต่างๆ อาชีพการค้าขายจึงมีอยู่ในสังคมไทยมาตั้งแต่ตั้งเดิมจนปัจจุบัน งานประจำมีในอุทฺตุนาวของวัดเบญจมบพิตรก็มีการออกร้านเพื่อขายสินค้าและอาหาร ดังความว่า " มีประตูกี่ตัวเข้าไปข้างใน แล้วมีร้านเป็นห้อง ๆ รวยสี่เหลี่ยม ขายอาหารจีน ขายน้ำชา ขายจันฉั๊ และอะไรต่าง ๆ ที่เป็นจีน " (หน้า 6)

เทศกาลและพิธีการ

พิธีการเกี่ยวกับชีวิต (การบูชาพระและทำบุญตักบาตร)

คนไทยส่วนใหญ่เมื่อไปวัดนิยมไปบูชาพระและทำบุญตักบาตร เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ดังความว่า

1. พระอุโบสถก็มีแต่พวกร้านขายดอกไม้ธูปเทียนและทองเปลวสำหรับผู้ที่จะไปบูชาพระและทำบุญ

2. นอกจากนี้ออกร้านในวัดเบญจมบพิตร ประชาชนจะได้เฝ้าในหลวง และได้ทำบุญตามเสด็จในการพระราชกุศล ดังความว่า " ทั้งได้เฝ้าในหลวงซึ่งตามธรรมดาแม้จะเฝ้าได้กายก็มักจะเป็นในเวลาการงานไม่เป็นไปร เวศเช่นในงานวัดนี้ และยังได้ทำบุญตามเสด็จในการพระราชกุศลด้วย เพราะงานจะมี 5-7 วัน ก็ตาม ในวันหนึ่งพระเจ้าอยู่หัวจะทรงนำพระสงฆ์ออกมาเที่ยวด้วยพระองค์เอง และเจ้าของร้านต่าง ๆ ก็มีของถวายใส่ยาม เช่น ตักบาตร " (หน้า 5-6)

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวนคำพังเพย (คลุมถุงชน)

คลุมถุงชนหมายถึง ลักษณะซึ่งทั้ง 2 ฝ่าย มาเผชิญกันทั้งที่ไม่เคยเห็น ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน เปรียบเทียบกับการแต่งงานที่เป็นไปโดยผู้ใหญ่จัดให้ หนุ่มสาวไม่มีโอกาสเลือกคู่เอง

ใช้จำนวนว่าคลุมถุงชน หนุ่มสาวที่ได้รับการศึกษามาจากเมืองนอก ไม่นิยมวิธีการนี้
 คึงความว่า " ในสมัยนั้นพวกนักเรียนเมืองนอกกำลังเรียนจบกลับบ้านทยอยกันมาทุกปี
 ท่านพวกนี้เปรียบเสมือนเทวดาคกลงมาจากสวรรค์ ความคิดของท่านไม่ยอมให้คลุมถุงชน "

เรื่องที่ 2 สัตวาทิธาน งานประพันธ์ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย
 อักษรยาวกร) มีเนื้อเรื่องย่อคึงนี้ กล่าวถึงสัตว์พหูบาทหรือสัตว์ที่มีมากกว่าสี่เท้า
 ส่วนมากจะเป็นประเภทสัตว์ที่มีขาเป็นปล้อง ในเนื้อเรื่องไม่มุ่งกล่าวตามหลักชีววิทยา
 แต่พูดในตำนานวรรณคดีให้เหมาะสมกับภูมิชั้นของนักเรียนระดับนี้ กล่าวถึงสัตว์พหูบาท
 59 ชนิด ซึ่งเป็นสัตว์มีเท้าเกินกว่าสี่เท้าทั้งสิ้น ได้แก่ ตะบองพลา ตะขาม กิ้งกือ แมงมุม
 แมงป่อง แมงกะแท้ แมงสาบ แมงกะซอน แมงทมิฬ แมงค่อม แมงเม่า แมงวัน แมงหัว
 แมงคาเรือง แมงป่องข้าง แมงคา แมงกู่ตัวแตน ตัวค้อ ปะขาว เตาทอง แมงปอ บุง
 หนาร่า เหลือบ บุง รัน ราน ค้างมะพร้าว ค้างโสน ผีเสื้อ ตักแตน ตัวเหนียง กลิ้งคี่
 เรไร แม่ม่ายลงใน (จักจั่น) มดแดง มดดำ มดคึก มดแดงไฟ มค่น้ำลายงูเห่า ตัวหนอน
 มค่างม ปลวก มดตะนอย มดโร มดตาลาน มดเป้ง มดคัน ตัวชันโรง ปูทะเล ปูนา ปูแสม
 ปูม้า ปูเปี้ยว กุ้งใหญ่ กุ้งฝอย เคย และกั้ง

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏ ได้แก่ ประเพณีวรรณกรรมพื้นบ้าน ในหัวข้อ
 ส่วนวนคำพังเพย

วรรณกรรมพื้นบ้าน

ส่วนวนคำพังเพย

เนื้อหาที่ปรากฏเป็นส่วนวนคำพังเพยที่ว่า แมงเม่าบินเข้ากองไฟ ได้แก่
 แมงเม่าบินเข้าไฟฟอน ร้อยพันม้วยมรณ
 เพราะหมายว่าเพลิงเริงงาม

เรื่องที่ 3 นึก ๆ หน่อย ๆ งานประพันธ์ของคอกไม้สด มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้
 หมิ่นฉลาญศักรูปลาค (อ่านว่า ประ-ลาค) นั่งคุยกับหลาน ๆ ทั้งหญิง-ชายในคืนเดือนหงายแจ่ม
 เด็กเหล่านั้นมีทั้งหลานปู่-หลานตา มี พ่อใหญ่ พ่อกลาง จ่านง ราชวงษ์ และบรรเจิด
 หลาน ๆ ขอร้องให้หมิ่นฉลาญฯ เล่านิทานแต่ไม่เอาเรื่องยายกะตาในดวงจันทร์ เพราะ
 ฟังจนเบื่อ อยากฟังเรื่องอื่นบ้าง หมิ่นฉลาญฯ จึงเล่านิทานใจความว่า ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว
 เทพธิดากลุ่มหนึ่งจกัให้มีการเลือก "ราชินี" ของตนขึ้นโดยผู้ที่มีความดีเกินที่สุดจะได้รับ
 ตำแหน่งนี้ ผลสุดท้ายที่ประชุมกลุ่มเลือก เทพธิดาแห่งความอารีเป็นราชินีของตน มีคุณสมบัติ
 ที่น่าพอใจคือ พูดจาอ่อนหวาน เรียบร้อย บิ๋มแหม่มแจ่มใส ซื่อและเสงี่ยมเจียมตัวที่สำคัญที่สุด
 คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชวยช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข ถึงแม้จะต้องเสียสละความสุขของ
 ตัวบ้างก็ตาม ในขณะที่เดียวกันแต่คนละสถานที่ชุมนุมยักษ์และปีศาจก็จัดการเลือกราชาของตน
 ขึ้นเช่นเดียวกัน แต่ละคน ๆ มีคุณสมบัติต่าง ๆ กัน ความตระหนี่เก่งในค่านเห็นแก่ตัว เพราะ
 ความเห็นแก่ตัวเพียงอย่างเดียวสามารถทำให้มนุษย์ทำผิด ทำชั่ว ทำเลวได้ทุกอย่างทุกเวลา
 ทุกโอกาส เพราะมุ่งที่ "ตัวเรา" และของเราเท่านั้น จึงรวมเอาความเลวทุกอย่างไว้หมด
 จึงชนะ ได้รับเลือกเป็น "ราชาแห่งปีศาจ" ราชินีแห่งความอารี และราชาแห่งปีศาจ
 คือ ความตระหนี่จะไปเยี่ยมทุกหัวกะโหลกชาวบ้านทั่วโลก แต่จะไม่เข้าไปพร้อมกัน บ้านไหน
 มีความอารีความตระหนี่ก็เข้าไม่ได้ บ้านไหนมีความตระหนี่ความอารีก็เข้าไม่ได้ และ
 หมิ่นฉลาญฯ ก็ถามความเห็นพวกหลาน ๆ ว่า ใครจะเลือกเอาอย่างไร ระหว่างความอารี
 และความตระหนี่ ทุกคนเลือกความอารีหมด เว้นแต่บรรเจิดคนเดียวที่เลือกความตระหนี่
 เพราะยังไม่เข้าใจในเรื่องคุณธรรมดีพอ สุดท้ายหมิ่นฉลาญฯ สรุปคุณของความอารีว่า
 เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป ได้รับความสุขสนุกสนานเสมอ และมีใบหน้าที่ยิ้มแหม่มแจ่มใส
 โหษของความตระหนี่คือ เป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป มีใบหน้าบูดบึ้ง ได้รับความเคียดแค้นใจ
 มีความทุกข์ทรมาน หากความสุขไม่ได้เลย

เนื้อหาวิชาธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว และคติธรรม

ชีวิตครอบครัว

การอบรมสั่งสอนบุตรหลานในครอบครัว

หมิ่นฉลาญศักรูปลาคซึ่งเป็นปู่และตาของพวกเด็ก ๆ ได้เล่านิทานให้หลาน ๆ ฟัง
 และอบรมสั่งสอนไปควบในตัว เรื่องที่น่ามาสั่งสอน คือ โหษของความเกียจคร้าน โหษของ

ความตระหนี่ และประโยชน์ของความอารี ถึงความว่า

1.1 "มันทำให้มนุษย์เดสโกลไม่ทำงาน อันเป็นเหตุให้ยากจนซึกสน บางคราวถึงกับต้องขอทานเขากิน คนที่มั่งมีศรีสุข ถ้าเจ้าชู้เกียจเข้าไปสิงสู่อยู่ละก้อ อาจจะกลับกลายเป็นคนจนไปก็ไค้ เห็นไหมว่าอายตัวชู้เกียจนะมันชั่วร้ายเพียงไหน"
(หน้า 22)

1.2 "คอยฟังเรื่องตอนจบ ผู้ใดรับความอารีไว้ก็จะเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป ได้รับความสุขสนุกสบายเสมอ มีหน้าตาอิมแยมแจ่มใส"

1.3 "ส่วนผู้ที่รับความตระหนี่ไว้นั้น จะเป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป มีแต่ความร้อนกร้อนใจ หน้าตาบูคมี้ง ได้รับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ หาเวลาเป็นสุขไม่ได้เลย"
(หน้า 23)

คติธรรม

1. การรู้จักเชื่อเพื่อเชื่อแ่และเสียสละ

หมื่นฉลาญต้องการให้หลาน ๆ รู้จักเป็นคนมีความเชื่อเพื่อเชื่อแ่และเสียสละ แก่ผู้อื่น จึงพูดแนะนำพร้อมทั้งเล่านิทานให้หลาน ๆ ฟังเกี่ยวกับผู้ที่มีความอารี ถึงความว่า

1.1 "ความอารีเล่าว่าเธอมีความลับอันหนึ่งซึ่งช่วยให้เธอทำความสุขให้กับมนุษย์ได้เสมอ ความลับนั้นอยู่ที่ไม่กายสิทธิ์อันเล็กของเธอ เธอช่วยอุคหนุนมนุษย์ที่มีใจกว้าง ขอบเชื่อแ่ ขอบช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้รับความสุข ถึงจะต้องเสียสละความสุขของตนเองก็ยอม"
(หน้า 20)

1.2 "ถ้าตาชื้อของเล่นให้เจ้าเยอะแยะที่เคียว แล้วให้เจ้านั่งเล่นอยู่คนเดียวเท่านั้น ประเคียวเคียวเจ้าก็จะเป็นอิดสันสนุก เจ้าจะต้องหาเพื่อนเล่นค้ายถึงจะพอใจ"
(หน้า 22)

1.3 "ผู้ใดรับความอารีไว้ก็จะเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป ได้รับความสุขสนุกสบายเสมอ มีหน้าตา อิมแยมแจ่มใส ส่วนผู้ที่รับความตระหนี่ไว้นั้นจะเป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป มีแต่ความร้อนใจ หน้าตาบูคมี้งได้รับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ หาเวลาเป็นสุขไม่ได้เลย"
(หน้า 23)

2. ความขยันหมั่นเพียร

หมื่นผลาญต้องการให้หลาน ๆ เป็นคนขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน จึงเล่าถึงโทษของความเกียจคร้านให้หลาน ๆ ฟัง ดังความว่า "มันทำให้มนุษย์เดลโถลไม่ทำงาน อันเป็นเหตุให้ยากจนซัดสน บางคราวถึงกับต้องขอทานเขากิน คนที่มั่งมีศรีสุขถ้าเจ้าชู้เกียจเข้าไปสิงสู่อยู่ละก็ อาจจะกลับกลายเป็นคนจนไปก็ได้ เห็นไหมว่าอายตัวชู้เกียจนะมันชั่วร้ายเพียงไหน"

(หน้า 22)

เรื่องที่ 4 พระร่วงสวรรคโลก งานประพันธ์ของพระยาโกมารกุลมนตรี มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ พระยาอภัยคามนิภษัตรีแห่งทริภุชชัย ปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรมและมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา วางราชกิจมักเสด็จไปทรงศีลบำเพ็ญทานในถ้ำใหญ่ที่ภูเขาอยู่เสมอ ครั้งนั้นมีศิลาพญานาคแห่งเมืองบาดาลชื่อนางอุทัย เมื่อขึ้นมาสู่แผ่นดินก็แปลงร่างเป็นคน แล้วเดินทางมาถึงถ้ำใหญ่ขึ้นไปบนแท่นพักเหนื่อยเล่นนอนหลับไป บังเอิญพระอภัยฯ วางราชกิจเสด็จมารักษาศีลที่ถ้ำตามปกติ ได้พบนางอุทัยเลยเกิดสมัครักใคร่ใคร่เสียกัน ครั้นครบกำหนดเจ็ดวันนางอุทัยจำใจจากถ้ำไปเมืองบาดาล ท่อมานางทั้งครรภ์ ครรภ์แก่ นางก็หนีมาคลอดที่ถ้ำใหญ่ในป่า เกิดบุตรชาย นางจึงฝากบุตรไว้กับเพชราภิกษุให้ช่วยคุ้มครองและคลอดบันดาลให้พบพระบิดา โดยมีมอมผ้ากัมพลและแหวนเป็นหลักประกันแล้วนางก็หัดใจกลับไปเมืองบาดาล นายพรานไพรมาพบกุมารเข้าคิใจเก็บเอาไปเลี้ยงเป็นบุตร เพราะตนไม่มีลูก สองคนก็ภรรยาช่วยกันเลี้ยงดูกุมารด้วยความรักและเอ็นดู ส่วนพระยาอภัย เมื่อนางอุทัยกลับไปเมืองบาดาลแล้วก็ทรงระลึกถึงนาง จึงรับสั่งให้สร้างปราสาทหลังหนึ่งสูงใหญ่สวยงามมาก ให้ประคิษณุรูปนาคไว้ตามซุ้มหน้าค่างปละซุ้มประตู นายพรานก็ถูกเกณฑ์ให้ไปร่วมงานก่อสร้างปราสาทนี้ด้วย บังเอิญวันหนึ่งมารดาของภรรยาเกิดป่วยไข้นางต้องไปรักษาไม่มีใครเลี้ยงดูกุมาร นายพรานก็พากุมารไปด้วย เวลานั้นกุมารอายุได้ 3 ขวบ ขณะที่ทำงานนายพรานเอากุมารวางไว้ข้างปราสาท เพื่อให้อยู่ในร่มด้วยบุญบารมีของกุมาร ปราสาทก็ได้เอียงลงมาเพื่อบังแดดให้กุมาร พระยาอภัย ครั้นทรงทราบก็โปรดให้ไปนำพรานและกุมารมาเฝ้า นายพรานก็เล่าเรื่องที่ไปพบกุมารและถวายผ้ากัมพลและแหวนให้ทอดพระเนตร พระยาอภัยแน่ใจว่าเป็นพระโอรสของพระองค์ที่เกิดจากนางอุทัย จึงทรงเล่าเรื่องทั้งหมดแก่พระมเหสี และทรงให้ช่วยเลี้ยงดูกุมารด้วย เณิณพระมเหสียังไม่มีโอรสธิดา จึงเก็บพระหทัยรับกุมาร

ไว้เป็นโอรส ประทานนามว่า "อรุณ" ซึ่งเป็นอักษรเดียวกับอุทัย ต่อมาพระมเหสีมีพระราชโอรสอีกองค์หนึ่ง จึงประทานนามว่า "อุทัย" พระกุมารทั้งสององค์ทรงเจริญวัยมาด้วยกันและรักใคร่กันดี ได้ร่วมศึกษาวิชาการปกครองและยุทธศาสตร์ในสำนักเดียวกัน เมื่อเติบโตเป็นหนุ่มใหญ่แล้วพระยาอภัยก็ให้ทั้งสององค์ไปครองเมืองศรีสัตนาคนาน้อย เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญ ซึ่งตั้งประชิดเมืองสุโขทัยที่ขอมปกครองอยู่ พระยาอภัยประทานโอวาทแก่พระโอรสสำหรับเป็นแนวปฏิบัติ 5 ประการ เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของบ้านเมือง คือ

1. จงมีหิริ-โอตตปละ
2. จงมีพรหมวิหารธรรม
3. จงอย่ามีอคติ
4. จงมีสติ
5. จงมีอิทธิบาทสี่

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 3 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว อาชีพ และ คติธรรม

ชีวิตครอบครัว

1. ความรักของปิตามารคาคอมุตร

1.1 ผู้เขียนได้กล่าวถึงพระคุณของปิตามารคาผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูอบรมบุตรมาด้วยความรัก ดังความว่า

ไหว้มิตรที่ไต่ให้พิชเกิด
ลูกหลากหลายคำท้อยคอยคำจุน
ไหว้มารคาคุณหมักรักเอ็นดู
ลูกเป็นทุกข์ทุกข์ด้วยช่วยระทม

ให้กำเนิดเลี้ยงบุตรรักอุคหนุน
เตือนกระตุ้นมากบั้นหมั่นอบรม
เลี้ยงอุ้มชูเฝ้าถนอมกลม่อมผยม
เป็นทั้งพรหมมิตรแท้แท้ตั้งครภัก

(หน้า 31)

1.2 เมื่อนางอุทัยธิดาของพระยานาคมาขออนุญาตไปชมป่าเขา พระยานาคอนุญาตให้ไปและไต่บอกให้นางอุทัยไปเที่ยวให้สนุก อย่าได้พบกับอันตรายสิ่งใด แสดงถึงความรัก ความห่วงใย ที่พ่อแม่ให้แก่ลูก ดังความว่า

พระยานาคอนุญาตประสาทให้
อันตรายสิ่งใคอย่าไต่พาน

ลูกจงไปเป็นสุขสนุกสนาน
อย่างเที่ยวนานช้านั้นเกินเกินเกินวัน

(หน้า 32)

1.3 ครั้นพระอรุณและพระฤทธิโอรสของพระอภัยเดิบโตเป็นหนุ่ม พระอภัยและพระเมสสิจึงปรึกษากันให้โอรสทั้งสองไปครองนครอื่น เพื่อให้รู้จักสร้างหลักฐานของตนเอง แสดงถึงความรักห่วงใยในตัวบุตร ดังความว่า

อันแม่นั้นไม่อยากจากลูกไป
สัตว์โลกทุกชนิดที่ติดลูก
ที่ให้ไปนั้นไซ้ว่าไม่รัก

แต่ทรงชยคิดนี้ตียิ่งนัก
พอเลี้ยงลูกแข็งแรงแล้วไม่รัก
แต่เพื่อจักให้ลูกปลูกสร้างตน

(หน้า 42)

2. ความรักระหว่างญาติพี่น้อง

พระอรุณและพระฤทธิถึงแม้จะไม่ใช่น้องร่วมมารดาเดียวกัน แต่มีความรักใคร่ต่อกันเป็นอย่างดี ดังความว่า

"สองพระโอรสนั้นครั้นเติบโตใหญ่ ต่างรักใคร่กันนักสมครสมาน"

(หน้า 42)

3. ความรักและการยกย่องนับถือกันระหว่างสามภรรยา

พระอภัยและพระเมสสิ เมื่อคิดจะทำภารกิจใดจะปรึกษารือช่วยกันก่อน ดังที่พระอภัยต้องการจะให้โอรสทั้งสองไปครองนครอื่น ก็ได้ตามความเห็นจากพระเมสสิ แสดงถึงการให้เกียรติซึ่งกันและกันของสามภรรยา ดังความว่า

ปลื้มโอรสพระอภัยใจชื่นชุม
ปรึกษาพระเมสสิที่อยากลอง
เป็นการหักลูกยาให้สามารถ
ให้ศักรูขามฤทธิไม่คิดรอน

ลูกเป็นหนุ่มแปลงปลั่งขึ้นทั้งสอง
ให้ลูกครองเขตต่างนคร
แต่อำนาจออกไปให้กระฉอน
ยอดมั่งอรจะเห็นเป็นอย่างไร

(หน้า 42)

4. การแสดงความเคารพนับถือญาติผู้ใหญ่

เมื่อพระอรุณกุมารทำตามบัญชาของพระอภัยที่จะไปปกครอง เมืองศรีสัตนาสัย ก่อนไปได้เข้าไปกราบลาพระอภัย และกราบทูลว่าจะปฏิบัติตนตามรับสั่งของบิดา แสดงถึง

การให้ความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่เป็นอย่างที่ ดังความว่า

พระอรุณกุมารชาญฉลาก
กิจานุกิจโคซึ่งไต่ปอง

ถวายพระมาทนเรนสูรทูลสนอง
ลูกทั้งสองจะทำตามบัญชา

(หน้า 43)

5. ความรักและความกตัญญูรู้คุณบิดามารดาหรือผู้มีอุปการะ

ผู้เขียน เขียนบทไหว้ครูขึ้นเป็นการรำลึกถึงคุณของบิดามารดาและผู้มีอุปการะ
แสดงถึงความรักกตัญญูรู้คุณบิดามารดา ดังความว่า

ไหว้บิดาที่ไต่ให้พืชเกิด
ลูกพลาศพลาศำทำท้อยค้อยคำจุน
ไหว้มารดาคุณหนักรักเอ็นดู
ลูกเป็นทุกข์ทุกข์ช่วยช่วยระทม
ขอขอไหว้ปวงท่านอาจารย์ครู
ไต่ประสาทวิทยาสารพัน

ให้กำเนิดเลี้ยงบุตรรักอุดหนุน
เตือนกระตุนมากับนั้นหมั่นอบรม
เลี้ยงอุ้มชูเฝ้าถนอมกลม่อมดม
เป็นทั้งพรหมมิตรแท้แท้ตั้งครภัก
ทั้งที่อยู่และลับลวงกับชั้น
เป็นทรัพย์อันติดคนจนบรรลีย์

(หน้า 31)

6. การอบรมสั่งสอนบุตรหลานในครอบครัว

เมื่อพระอรุณและพระฤทธิโอรสทั้งสองของพระอภัยคกลองที่จะไปปกครองเมือง
ศรีสัตนาสัย ก่อนออกเดินทางพระอภัยไต่ประทานโอวาทเพื่อสั่งสอนโอรสว่า ให้ถือไม้เท้า
สองอันให้มั่นไว้ เปรียบเทียบกับธรรมะ คือ นิรี โอคศัปปะ จงทำหน้าที่ให้มีสี่พักตรา
หมายถึง ให้ใช้พรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในการปกครองคน
ธรรมคา ส้อย่างต่างเป็นภัย หมายถึง ธรรมะที่บุคคลไม่ควรจะมี ไต่แก่ อคติ 4 คือ
ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภัยาคติ เพราะจะทำให้เกิดความระส่ำระสาย ดำเนินชีวิต
และประกอบกิจการร่วมกันไม่ได้ และให้คนบุรุษเจ็ดคนชายใช้ขอบชิด หมายถึง ให้มีธรรมะ
7 ประการ ของสัตบุรุษ หรือสัตบุรุษธรรม นอกจากนี้ สัมฤทธิ์ดีจึงจำไว้ว่าทาง หมายถึง
ธรรมะที่พาไปให้สำเร็จประโยชน์ เรียกว่า อิทธิบาท 4 ไต่แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสะ
ดังความว่า

พระอภัยประสาธโธวาหลัง
 จะจากพ่อแม่ไกลไปช้านาน
 จะให้เกียรติเกรียงไกรไปทั่วทิศ
 ทุกทุกข้อโหมยงจงฟังคำ
 ถือไม้เท้าสองอันให้มันไว้
 จงถนอมรักษาให้ถาวร
 จงทำหน้าที่ให้มีสิทธิ์ตรา
 ธรรมคำสั่งอย่างค่างเป็นภัย
 คบบุรุษเจ้คนายให้ชอบชิต
 สัมฤทธิ์สิ่งจงจำไว้ว่าทาง

ลุ่มหัวหลังสองคนยู่ใจหาญ
 จะไปผ่านมัญที่จงมีธรรม
 มีภาณิกห้าข้อพอจะพร่า
 กำหนดจำแคงปัญญาเป็นอาภรณ์
 ใจจะได้ไขจุนคำฟังคำสอน
 ถือคิกรให้มันจันบรรลัย
 วางสีหน้าให้รับกับสมัย
 ปล่อยทิวให้ดูอำนาจมีผลาคราง
 ไว้เป็นมิตรธูถยาอย่าเห็นห่าง
 กิจทุกอย่างจะมีแต่คิงาม

(หน้า 43-44)

อาชีพ

1. การค้าขาย

กรุงศรีสัตนาลัยสมัยนั้นมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีการค้าขายกับต่างชาติ
 ดังความว่า

พระช่วยเหลือบรรดาพวกวาณิช
 ให้ทำทางซุกคลองคลองไปมา

ชาติไกลชุกชุมไมตรีคิแน่นหนา
 ผลิตสินค้าค้ำค้ำขึ้นขึ้นขายกัน

(หน้า 44)

2. การกลสิกรรม

พลเมืองในกรุงศรีสัตนาลัย มีอาชีพค้ำนกลสิกรรมด้วย ดังความว่า
 บำรุงศาสนาให้ถาวร

กลสิกรพระให้ทำไร่นา

(หน้า 44)

คติธรรม

ความกตัญญู

พระอภัยราลีถึงบุญคุณของพรานซึ่งได้เลี้ยงดูพระอรุณโอรสมาคั้งแต่ยังเป็นทารก โดยกล่าวว่า จะคิดถึงคุณของพรานไม่รู้ลืม และยังได้ประทานรางวัลให้แก่นายพรานด้วย แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณ ดังความว่า

เด็กซึ่งเอ็งพันผูกนี้ลูกกู	ที่อุ้มชูเลี้ยงมาซ้ำขอมจิต
เพราะคุณเอ็งจึงปลดครอกชีวิต	กูจะคิดคุณอยู่มิรู้จาง
ไปรคประทานรางวัลนั้นหนักหนา	ทั้งเสือน้ำเงินทองของหลายอย่าง
ทรงตั้งขึ้นให้เค่นเป็นขุนนาง	ให้ที่กว้างบ้านใหม่ใกล้กับวัง

(หน้า 41)

เรื่องที่ 5 พระยาไชยบูรณ์ งานประพันธ์ของคุณหญิงศรีนาค สุริยะ มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ พระยาไชยบูรณ์เกิดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ดินกำเนิดเดียวกับพระยาพิชัยดาบหัก (ทองดี พันขาว) ทหารเอกคู่พระทัยของพระเจ้าตากสิน สมัยนั้นอำเภอพิชัยมีฐานะเป็นเมือง ๆ หนึ่ง พระยาไชยบูรณ์ เคิมชื่อ "ทองอยู่" เริ่มเรียนหนังสือที่วัดมหาธาตุแห่งเดียวกับที่พระยาพิชัยเคยเรียนมาก่อน ทองอยู่รักการเรียน มีความขยันหมั่นเพียรและมีความประพฤติดี เรียนจบก็เข้ารับราชการ เป็นเสมียน ค่อมมาทองอยู่ได้แต่งงานกับเยื่อนลูกสาวข้าราชการเมืองพิชัย มีลูกชายสองคน คนหนึ่งถึงแก่กรรมแต่ยังเด็ก อีกคนหนึ่งชื่อเย็น เที่ยงโตขึ้นได้รับราชการในรัชกาลที่ 6 ทองอยู่รับราชการด้วยความซื่อสัตย์และขยันหมั่นเพียร มีความก้าวหน้าในราชการโดยลำดับ จนได้รับตำแหน่งเจ้าเมืองพิชัย ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดในดินกำเนิดของตน สมัยที่พระยาไชยบูรณ์เป็นข้าหลวงเมืองแพร่ ได้เกิดเหตุการณ์ร้ายขึ้นคือ ผกาหม่อม เจี้ยวจากเมืองเชียงตุงหนีโทะเกี่ยวกับหนีสินเข้ามาอยู่กับพวกเจี้ยวด้วยกันที่เมืองแพร่ ผกาหม่อมคบคิดกับพวกเจี้ยวและพม่าปล้นเงินหลวงและก่อการจลาจลขึ้น พระยาไชยบูรณ์กับคุณหญิงเยื่อนเห็นเหลือกำลังจึงหลบหนีไป ผกาหม่อมให้คนออกตามจับพระยาไชยบูรณ์และครอบครัว ปรากฏตั้งสินบนนำจับในอัตราสูง ในที่สุดพระยาไชยบูรณ์และครอบครัวก็ถูกจับตัวได้ แต่มี

ผู้ช่วยเหลือให้คุณหญิงเชื่อมกับสาวใช้คนหนึ่งหนีออกไปส่งข่าวร้ายยังเมืองพิษยัยได้สำเร็จ ทางเมืองพิษยัยรีบส่งกำลังคนมาช่วยเหลือเมืองแพร์ และรายงานเหตุร้ายมายังกรุงเทพฯ ฅกาทหม่องพยายามขู่เชิญ ทรมาณ บังคับพระยาไชยบูรณ์ต่าง ๆ จนถึงกับให้เชือกเนื้อออก พระยาไชยบูรณ์ก็ไม่ยอมอ่อนน้อมและมณบ้านเมืองให้แก่ฅกาทหม่อง ในที่สุดฅกาทหม่องให้ ประหารชีวิตพระยาไชยบูรณ์ที่คำบล่องภาค ไกลประตูเมืองแพร์ฐานไม่ยอมร่วมมือด้วย ฅกาทหม่องปิดเมืองแพร์ไค้แล้ว ก็ตั้งให้ลูกน้องชื่อ สลาโปชัย คุมพลคอยสกัดกองทัพไทยจาก กรุงเทพฯ ส่วนฅกาทหม่องนำกำลังของตนไปยึดเมืองลำปาง ตำรวจและกองอาสาสมัคร ชาวลำปางไค้ช่วยต่อสู้ป้องกันเมืองลำปางไว้ไค้ ฅกาทหม่องถูกยิงตายในที่รบ เหตุการณ์ สงบลงเมื่อเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี นำทัพจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปปราบปราม

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏ มี 3 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว อาชีพ และ คติธรรม

ชีวิตครอบครัว

การถ่ายทอดวิชาชีพให้สมาชิกในครอบครัว

ตำแหน่งหน้าที่ราชการบางอย่างจะถ่ายทอดสืบต่อกัน เช่น การเป็นเจ้าเมือง คั้ง ความว่า "ผู้ที่จะได้เป็นเจ้าเมืองในคันรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว มักจะเป็นลูกหลานหรือญาติเจ้าเมืองคนก่อน หรืออย่างน้อยก็เป็นผู้เกี่ยวข้องกับ ไกลฉิด" (หน้า 56)

อาชีพ

การรับราชการ

1. การเป็นเสมียน ในสมัยก่อนผู้ที่เป็นเสมียน มักจะมีความรู้ดีกว่าคนทั่วไป คั้งความว่า ". . . คั้งนั้นเมื่อเล่าเรียนจนมีความรู้ไค้แล้ว จึงลาออกจากโรงเรียนเข้า ทำงานเป็นเสมียน ผู้ที่เป็นเสมียน เมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว คงจะต้องมีความรู้ดีกว่า คนทั่ว ๆ ไป อย่างน้อยก็ท่องอ่านหนังสือคล่อง เขียนหนังสือสวย และทำเลขไค้บาง"

(หน้า 56)

2. การเป็นเจ้าเมือง ซึ่งเทียบเท่ากับผู้ว่าราชการจังหวัดในปัจจุบัน นายทองอยู่รับราชการเป็นเสมียน จนเจริญก้าวหน้าได้เป็นเจ้าเมืองพิชัย ดังความว่า "การรับราชการคงจะถูกกับนิสัยของนายทองอยู่ จึงเกิดความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง ปรากฏว่า นายทองอยู่ได้เป็นถึงเจ้าเมืองพิชัย ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดในบ้านเกิดของตน"

(หน้า 56)

คติธรรม

1. ความขยันหมั่นเพียร

พระยาไชยบูรณ์เป็นคนชอบศึกษาหาความรู้ เริ่มทำงานเป็นเสมียนจนกระทั่งได้เป็นข้าราชการที่เด่นของกระทรวงมหาดไทย แสดงว่าเป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร ดังความว่า "ท่านผู้นี้เกิดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นคนชอบศึกษาหาความรู้ เป็นนักปกครองที่มีใจมั่นคงเด็ดเดี่ยว เริ่มชีวิตการทำงานจากเป็นเสมียนจนได้เป็นเจ้าเมือง และเป็นข้าราชการที่เด่นของกระทรวงมหาดไทย"

(หน้า 56)

2. ความอดทน

เมื่อเจียวคนหนึ่งชื่อ ผกาหม่อง ก่อการจลาจลจับพระยาไชยบูรณ์ ซึ่งเวลานั้นเป็นข้าหลวงไทยอยู่ที่เมืองแพร่ได้แล้ว ผกาหม่องพยายามบังคับให้พระยาไชยบูรณ์ยอมมอบอำนาจให้ตนปกครองเมืองแพร่ ถึงแม้จะทรมานพระยาไชยบูรณ์เพียงใด ท่านก็มีความอดทนไม่ยอมมอบอำนาจให้ ดังความว่า "ผกาหม่องเป็นผู้มีสันดานเหี้ยมโหดตามวิสัยโจรสั่งให้ลูกน้องเอาความมาเชือดเนื้อพระยาไชยบูรณ์ เพื่อให้ท่านได้รับความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน จนทนไม่ไหวจะไคร้องขอชีวิตและยอมทำตาม . . . "

(หน้า 59)

3. ความรับผิดชอบ

พระยาไชยบูรณ์แม้จะถูกขู่เข็ญอย่างหนักจากผกาหม่อง ให้ทำพิธีชื้อมอบอำนาจให้ตนปกครองเมืองแพร่ แต่พระยาไชยบูรณ์ปฏิเสธเพราะถือว่าเป็นความรับผิดชอบของท่านที่จะ

คูแลบ้านเมืองและทุกข์สุขของราษฎร ทั้งความว่า "ณกำหนดบึงคับให้พระยาไชยบูรณ์
เรียกประชุมข้าราชการและประชาชน เพื่อทำพิธีมอบอำนาจให้ณกำหนดปกครองเมืองแพะ
แก่พระยาไชยบูรณ์พิเศษ การที่ข้าหลวงผู้มีหน้าที่ดูแลรักษามบ้านเมืองและรับผิดชอบทุกข์สุข
ของราษฎร จะมีความชลาครกกลัวตายจนถึงกับยอมยกบ้านเมืองให้แก่โจรนั้น ท่านยอมไม่ได้"

(หน้า 59)

4. ความกล้าหาญ

คุณหญิงเยื้องภริยาของพระยาไชยบูรณ์ ซึ่งถูกจับมาพร้อมกับพระยาไชยบูรณ์
หลบหนีออกจากที่คุมขังได้พร้อมด้วยสาวใช้คนหนึ่งจึงเดินทางในเวลากลางคืนเพื่อไปขอ
ความช่วยเหลือจากเมืองพิชัย ในเวลากลางวันต้องซ่อนตัวไม่ให้พวกเงี้ยวติดตามจับตัวได้
แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญ แม้จะเป็นหญิงก็ตาม ทั้งความว่า "ท่านได้แสดงความ
กล้าหาญสมควรได้รับการยกย่องเป็นอย่างยิ่ง คือ เดินทางแต่ในเวลากลางคืน ส่วนเวลา
กลางวันท่านจะซ่อนตัวนอนพัก เพราะกลัวว่าพวกเงี้ยวที่ติดตามมาจะแลเห็นและจับตัวไปอีก
ต้องเดินทางด้วยเท้าบุกป่าในความมืด เต็มไปด้วยความยากลำบากและเสียงอันตรายจาก
โจรผู้ร้ายและสัตว์นานาชนิด"

(หน้า 59)

5. ความซื่อสัตย์

แม้ว่าณกำหนดจะให้ลูกน้องทรมาณพระยาไชยบูรณ์อย่างโหดเหี้ยมเพื่อให้ท่าน
ยอมมอบอำนาจให้แก่ตน แต่พระยาไชยบูรณ์มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ แม้ตัวตายก็ยอม
ทั้งความว่า "แต่พระยาไชยบูรณ์ก็ยังปฏิเสธด้วยดีว่าเกียรติยศและหน้าที่มีค่าสูงกว่าชีวิต
. . . เป็นเหตุให้ณกำหนดโกรธมากถึงกับตักคอพระยาไชยบูรณ์ขาดกระเด็นลงบน
พื้นดินทันที"

(หน้า 59)

เรื่องที่ 6 นิราศสัทธิง งานประพันธ์ของพลเรือตรีจาง หงสกุล
มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ เมื่อถึงฤดูร้อนเดือนเมษายนของทุกปี อากาศร้อนอบอ้าวมาก
ทั้งนั้นทางราชการจึงเปิดโอกาสให้ข้าราชการลาหยุดพักผ่อนได้คนละ 10 วัน เพื่อ
ผ่อนคลายความตึงเครียดและอารมณ์ ผู้แต่งแรกที่เคียวคิดจะไปหัวหิน แต่กำลังทรัพย์
มีไม่มากพอ เกรงว่ากลับมาแล้วจะ (เคียว) ร้อนยิ่งขึ้น จึงเปลี่ยนความคิดเป็นไป

ทากอากาศที่สกัดหีบแทนออกเดินทางโดยทางรถยนต์ ผ่านสถานที่สำคัญคือ สมุทรเจดีย์หรือ
 ที่ชาวบ้านเรียกเจดีย์กลางน้ำ ผ่านเวียนจำ ผ่านสตรีสมุทรปราการ ถึงโค้งบางปิ้ง เข้าสู่
 ย่านบางปู สถานที่ตากอากาศที่ใกล้ที่สุดแห่งหนึ่ง ถึงคลองค่าน (เดิมเรียกบางเหี้ย เป็น
 อำเภอหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ) มีสะพานข้ามคลอง รถเรือผู้คนขวักไขว่ มีร้านอาหาร
 ใหญ่และสะอาดหลายร้านก่อนข้ามคลองมีค่านตรวจซึ่งนำหนักรถ รถมีน้ำหนักเกินกำหนด
 ห้ามแล่นผ่าน เพราะจะทำให้ถนนชำรุด เสียเวลาซ่อมแซมตรงเชิงสะพานมีร้านค้าหนาแน่น
 ชายของแกผู้เดินทาง โดยเฉพาะเด็ก ๆ ยืนเรียงรายขายของกินต่าง ๆ รถเข้าเขต
 คลองสองจะเชิงเทราถึงเมืองชลฯ ซึ่งแต่ก่อนเจียมเหงา บัดนี้เจริญมากผู้คนคึกคักถึง
 บางแสนซึ่งเป็นสถานที่ตากอากาศ มีผู้คนมากมายโดยเฉพาะเด็ก ๆ เล่นน้ำทะเลอย่าง
 สนุกสนานถึงอำเภอศรีราชา ผู้คนมากมายเป็นเขตชุมชนหนาแน่น ผ่านโรงเรียนคาราสุมุท
 โรงงานไม้อัดเซฟวิงบอร์ค ส่วนโรงเรียนอัสสัมชัญ (ศรีราชา) อยู่ลึกไต่แค่งใจคิดอยาก
 จะไปเยี่ยมพบปะครูบาอาจารย์เก่าซึ่งเคยอบรมสั่งสอนวิชาความรู้และความประพฤติ ซึ่งไม่ได้
 พบปะกันเป็นเวลา 30 ปีแล้ว ถึงอำเภอสัตหีบซึ่งเป็นตากอากาศชายทะเล มีผู้คนร้านค้า
 หนาแน่นผ่านอ่าวคองตาล มีบาร์ชายหาดเครื่องคิมริมหาดทราย ได้เข้าพักที่บ้านพักกลาง
 อ่าวอากาศดี ภูมิประเทศสวยงาม สัตหีบเป็นฐานทัพเรือที่ไม่ใหญ่โตนัก ซึ่งเดิมเป็นป่า
 มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มาก ไม่มีใครกล้ามาอาศัยอยู่เลยกลายเป็นที่พักของพวกโจรสลัด พอพวกมัน
 ปล้นทรัพย์มาได้ก็นำมาฝังไว้ ครั้งที่มีการปรับปรุงพื้นที่ซุกได้สมบัติถึงเจ็ดหีบ จึงตั้งชื่อว่า
 "สัตหีบ" แปลว่า หีบเจ็ดใบ ต่อมาเขียนตัว ท เพียงตัวเดียวเป็น "สัตหีบ" แปลว่า
 หีบร้อยใบ ตอนสุดท้ายกล่าวถึงความงามและความน่ากลัวของสัตหีบว่า สัตหีบมีหาดสวยงาม
 อยู่ 4-5 แห่ง แต่เมื่อกองทัพเรือมาตั้งฐานทัพ สัตหีบก็เปลี่ยนไป แม้ว่าตึกของกองเรือ
 ยุทธการจะสร้างอย่างสวยงาม แต่ก็แฝงความน่ากลัวและกลิ่นไอของสงครามไว้ โดยยก
 ตัวอย่างผลของสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีการทิ้งระเบิด เอช. บอมบ์ลงที่เมือง "สิโรชิม่า"
 และ "นางาซากิ" ประเทศญี่ปุ่นเป็นตัวอย่าง

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏ มี 3 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว อาชีพ และ
 คติธรรม

ชีวิตครอบครัว

1. ความรักของบิดามารดาต่อบุตร

ผู้เขียนพาครอบครัวไปตากอากาศที่สค์ทิม ไต่กล่าวถึงความห่วงใยที่พ่อแม่มีต่อบุตร คือ กลัวอันตรายจะเกิดขึ้นกับลูกขณะเล่นน้ำ แสดงถึงความรักความห่วงใยของพ่อแม่ ดังความว่า "เด็กกระโดดโลดเต้นเล่นน้ำไป พวกผู้ใหญ่คอยเฝ้าเหมือนเข้ายาม"

(หน้า 68)

2. ความรักและการยกย่องนับถือระหว่างสามีและภรรยา

ผู้เขียนนิราศ ยังคงรักและยกย่องภรรยาของตนอยู่เสมอ ดังความว่า

รับแต่ลมชมของเก่าของเราไป
ถึงจะเก่าก็ไม่แก่พอแฉ่เล่น
หากแต่องค์ทรงชุกปีกีนี

คู่สาวใหญ่ลูกสามยังงามดี
มองไกลไกลใครก็เห็นเป็นสาวศรี
คงจะดีกว่าสาวคราวขาดแคลน

(หน้า 65)

อาชีพ

การค้าขาย

อาชีพค้าขาย โดยเฉพาะการค้าขายอาหาร ชายชนม เป็นอาชีพที่มีอยู่ทุกชุมชนในสังคมไทย ดังความต่อไปนี้

1.1 เด็กเด็กยืนเรียงรายชายชนม
มีตัวค้มชนมโก้อันโอชา
ไซ้ค้มสูงลูกเล็กเซกตั้งบาท
ส่วนตัวคิ้วคิ้วแห้งแข็งเหมือนดิน

ถือถาดกลมค้อยชูอยู่ตรงหน้า
หิ้งอ้อยควั่นสรรมาจวนน้ำกิน
ซ้ายังขาดเกลื่อพริกไทยไปเสียสิ้น
ลองแตะลิ้นเคี้ยวไม่ออกสารอกคาย

(หน้า 67)

1.2 เราหยุดพักกินกลางวันที่นี่
มีอาหารจีนไทยรสไม่ทราม

ในร้านมีผู้คนอยู่ล้นหลาม
คนละขามอิมแปลมาแคคค

(หน้า 68)

- 1.3 สักทิมคริกครึ้นระรินัก คนมาพักตากลมก็ดมเถ
 ทั่งหมู่บ้านร้านค้าเสียงฮาเฮ ค่างสรวลเสสูกสูงสำราญ
 ผ่านตลาดถึงกงคาลวิมานใหม่ มีบาร์ไกล่หากทรายชายอาหาร
 ทั่งสุรายาเมาบรทเทออาการ เล่นน้ำนานเหน้อยนักได้พักกิน

(หน้า 69)

กคิขรรรม

1. การประหยัด

ผู้เขียนต้องการเดินทางไปตากอากาศที่หัวหิน แต่รู้ว่าจะต้องใช้จ่ายเงินมาก จึงเปลี่ยนเป็นเดินทางไปสักทิมแทน เพื่อให้รายจ่ายสมดุลกับรายได้ที่ตัวเองมีอยู่ ตั้งความว่า

นึกจะไปหัวหินได้กินลม	ยังไม่ชมสาวแต่เป็นแน่นอน
แต่ซัดค้ายพุนทรหัยจะขยับ	พอลมแกร่งอนกายระบายถอน
เกิดร้อนใจไรทรหัยกลิมอาหาร	จะยิ่งย้อนร่นเราเหมือนเข้าไฟ
ต้องเปลี่ยนแผนแล่นไปสักทิม	พอจะบีบรายจ่ายคลายลงได้

(หน้า 65)

2. ความระมัดระวังไม่ประมาท

ผู้เขียนได้กล่าวถึงภัยอันเกิดจากผู้ขับขี่ที่ระมัดระวังด้วยความประมาท ทำให้เกิดอุบัติเหตุและคนต้องเสียชีวิต ดังนั้น คนเราควรมีความระมัดระวังไม่ประมาท จะได้ไม่ต้องได้รับอันตราย ตั้งความว่า

รถเมล์มาสามนุษย์ตรงจุดนี้	เพราะซัดซีโดยประมาทพลาดถนน
พลิกคะมำคว่ำไฟไหม้รถยนต์	คลอกตัวคนงอกอเป็นตอตะโก
ชขยซัดแข่งแข่งกันเหยียบคันเร่ง	นึกว่าเก่งนักหนาพวกหน้าโง่
พอล้มหายกายไปใครพุทโธ	ซีไซโยได้เพื่อนเคลื่อนหนทาง

(หน้า 67)

3. ความกตัญญู

ผู้เขียนเดินทางไปถึงอำเภอศรีราชา ก็นึกไปถึงโรงเรียนที่ตนเคยเรียน และ
ต้องการจะไปเยี่ยมครูอาจารย์ที่ได้ให้ความรู้มาแต่ก่อน ตั้งความว่า

เยี่ยมครูบาอาจารย์ท่านเสียที สามสิบปีไม่ได้พบประสมกัน
บุญคุณครูอยู่ล้นท่วมท้นเกล้า ที่ตัวเราได้ก็มีหลักมัน
ครูนั้นเที่ยวเที่ยวเชิญไม่เว้นวัน ประศาสน์สรรพวิชาสาขายาย

(หน้า 68)

เรื่องที่ 7 ไซภาษา งานประพันธ์ของ อ.น.ก. มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้
ทำข่าวสารกรอกหม้อ ข้อนี้มีความหมายว่า เมื่อมีกิจธุระจำเป็นเมื่อใด จึงจะลงมือทำ
กิจการนั้นให้เสร็จ ๆ ไป ชั่วคราวหนึ่ง ๆ เท่านั้น ไม่ได้เตรียมการเพื่อวันหน้าให้
รอบคอบ ส่วนวนสุภาณิกนี้ได้มาจาก การนำข่าวเปลือกมาทำเป็นข่าวสารไว้กระบุงหนึ่ง
แล้วก็นั่งกินไปจนหมด แล้วจึงจะทำใหม่ เมื่อข่าวสารยังอยู่ที่ไม่ปรารถนาจะทำเมื่อ
ไว้กินวันหน้า เอาแต่เที่ยวเตร่เป็นสุขสนุกสบาย หรืออีกนัยหนึ่งอาจหมายความว่า
เอาข่าวเปลือกมาทำพองกินไปวันหนึ่ง ๆ เรียกว่า ทำข่าวสารกรอกหม้อ การประพดติ
ตนแบบทำข่าวสารกรอกหม้อ มีโทษมาก ทำให้ฐานะความเป็นอยู่คับแค้นยากจนตกโอกาส
ความมั่งคั่งทั้งส่วนตัวเองและบ้านเมือง มุคคผลที่ประพดติหรือทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับ
"ทำข่าวสารกรอกหม้อ" เช่น คนจีนเมื่อประกอบธุรกิจการงานอะไรก็มุ่งขยายให้เจริญ
ใหญ่โตยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่คิดเอาแต่เฉพาะหน้าหรือปัจจุบันเท่านั้น แต่เตรียมการปึกยาว
ไปถึงอนาคตด้วย ไม่จำกัดวงอยู่เฉพาะในเมืองไทยยังขยับขยายไปอุดหนุนโอบอุ้มพวกพ้อง
ที่อยู่ในเมืองจีนด้วย ถ้าคนไทยคิดแข่งขันกับคนจีน เมื่อสามารถสร้างฐานะตนเองได้
พอสมควรแล้ว ยังมีโอกาสทะนุบำรุงประเทศชาติเป็นส่วนรวม เช่น อุดหนุนรัฐูประการ
เงินค่าศึกษาพลี ช่วยบำรุงโรงพยาบาล สภากาชาด กองทัพอากาศ เป็นต้น ก็จะเป็นการดี
"หนีเสือปะจระเข้ ขึ้นต้นไม้ประวังแตน" หมายถึง การหนีอันตรายอย่างหนึ่ง แต่กลับไปพบ
อันตรายอีกอย่างหนึ่งที่ร้ายเท่ากันหรือร้ายกว่า โบราณคำนี้มีความหมายลึกซึ้งกว่านี้ คือ
หมายถึง ประสบอันตรายรวมค้ำน หมกหนทางที่จะเอาตัวรอดได้ ร้ายยิ่งกว่า "สุนัขจิ้งจอก"
เพราะสุนัขเมื่อวิ่งไปพบทรอกตันก็ยังหันมาต่อสู้ได้ "เห็นกงจักรเป็นดอกบัว" มีความหมายว่า

เห็นผิดเป็นชอบ เช่น ค้าผืนเดือนใครห้ามก็ไม่เชื่อฟังที่สุดถูกจับเสียเงินเสียทองไปมากมาย
 เข้าทำนอง เห็นกงจักรเป็นดอกบัว นิทานในคัมภีร์มงคลทิปนี กล่าวถึงสุภาสิท "เห็นกงจักร
 เป็นดอกบัว" มาจากเรื่องมิตทวินทูว่า มิตทวินทูเป็นลูกชายเกเรของอุมาสิทามายูมั้งคัง
 วันหนึ่งต้องการไปเที่ยวทางทะเลกับพ่อค้าสำเภา มารคาชัคชวางจึงถูกตีล้มคว่ำไป
 ผลกรรมที่เท่ากับมารคา บังเอิญเรือที่ไปเกิดอับปางว่ายน้ำไปพบเกาะแห่งหนึ่งเป็นที่อยู่ของ
 เปเรตเศษนรก มิตทวินทูพบ เปเรตคนหนึ่งมีกงจักรหมุนคว้างผ่าศีรษะ เลือกดุ๊กเป็นผอย
 ร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวด มือก็แกว่งไกวไปมาเพราะความเจ็บปวดแสนทรมาณนั้น
 มิตทวินทูกลับเห็นกงจักรนั้นเป็นดอกบัวที่สวยงาม เห็นการเจ็บปวดนั้นเป็นคุณการพ้อนรำ
 ที่สนุกสนาน จึงออกปากขอกงจักรนั้น เปเรตนั้นทรามในทันทีว่า มิตทวินทูได้ทำกรรมคือทุบตี
 มารคาของตนในอดีต มิตทวินทูจึงต้องได้รับกรรมนั้นจนกว่าจะสิ้นเวรของตน

เนื้อหาวัชนธรรมไทย ที่ปรากฏมี 3 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว วรรณกรรม-
 พื้นบ้าน และคติธรรม

ชีวิตครอบครัว

ความรักของบิกามารคาทอบุตร

มารคาของมิตทวินทู ห้ามมิตทวินทูไม่ให้ไปเที่ยวทางทะเลกับพ่อค้าสำเภา
 เนื่องจากเกรงอันตรายจะเกิดแก่บุตรที่ตนรัก ดังความว่า "เขาต้องการจะไปเที่ยว
 ทางทะเลกับพ่อค้าสำเภา แต่มารคาห้ามเป็นที่สุดแล้วด้วยความรักลูก"

(หน้า 87)

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวนคำพังเพย

1.1 สำนวนเปรียบเทียบที่ปรากฏ คือ หนีเสือปะจระเข้ขึ้นต้นไม้ปะรังแตน
 ดังความว่า "หนีเสือปะจระเข้ ขึ้นต้นไม้ปะรังแตน ข้อความข้างบนนี้เป็นคำโบราณ
 ใช้กล่าวเปรียบเทียบถึงคนที่หนีภัยอันตรายอย่างหนึ่ง แล้วไปพบอันตรายอีกอย่างหนึ่งเข้าอีก
 เช่น ในกรุงบังเกิดโรคคอหิวกัดชุกชุม มีผู้คนหนีไปพักเสียที่หัวเมืองชั่วคราว แต่กลับไปเป็น
 ไช้มาเลเร็วขึ้นที่นั่น"

(หน้า 81)

1.2 ส่วนวนคำพิงเหย ที่กล่าวเปรียบว่าเป็นสุนัขจรอก ยังดีกว่าหนีเสือ ประระเซ้ ทั้งความว่า "ร้ายยิ่งกว่าที่เปรียบว่า สุนัขจรอกเสียอีก เพราะสุนัขที่หนีภัย ไปจนจรอกนั้น เพราะจรอกตันไปอีกไม่ได้ แต่จรอกตันคงไม่ทำร้ายมัน มันยังคงมีโอกาส หันหน้ากลับมาสู้กับผู้ที่ไล่มันทางเดียว ยังเอาจรอกตันนั้นเป็นที่พักพิงได้"

(หน้า 82)

2. สุภาษิต

2.1 "คำข้าวสารจรอกหม้อ" ใช้เตือนสติคนให้ขยันหมั่นเพียร รู้จักเก็บ สะสมไว้ในวันหน้า มิใช่ทำเพียงเพื่อกินไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น วันไหนไม่ทำงานก็ไม่มีกิน ทั้งความว่า "เขาตำข้าวสารไว้กรงหนึ่ง แล้วเอาข้าวสารนั้นหุงกินเรื่อยไป เมื่อข้าวสาร หมดหมดนั้นหมดลง จึงรู้สึกจอกำกันใหม่ ทั้งนี้ได้ชื่อว่า คำข้าวสารจรอกหม้อ"

(หน้า 79)

2.2 "เห็นกงจักรเป็นคอกบัว" เป็นสุภาษิตที่เตือนใจไม่ให้คนเห็นผิด เป็นชอบ ทั้งความว่า "เห็นกงจักรเป็นคอกบัวนี้ โดยมากรู้จักความหมายกันแพร่หลาย อยู่แล้ว คือว่า เห็นผิดเป็นชอบ เช่นตัวอย่าง เห็นเพื่อนของคนค้าฉิ่นเถื่อน ห้ามเท่าไรก็ไม่ฟังจนเพื่อนผู้นั้นถูกจับเสียเงินเสียทองมากมาย เช่นนี้มักกล่าวก็เตือนเพื่อนผู้นั้นว่า เห็นกงจักรเป็นคอกบัว"

(หน้า 86)

3. เพลงสวดหรือคำสวด

3.1 ในบางตอนของเรื่องไซภาษากล่าวถึงส่วนที่ร้องเป็นคำสวด ทั้งความว่า " . . . หยเสื่อหนีขึ้นต้นไม้ พักขึ้นไม้ได้แทนค้อยตก ที่ก็ เลื่อนลงมา ยังคาบม เจอถูกชนบศวยาวรี โจนโชนโจนลงยังนที ประชาละวันกุมภีรสท้าวหันคา ที่ว่ายนน้ำมาจนถึงฝั่ง สาวน้อยร้อยซึ่งพายเรือมา มารับที่ควยราแม่ใจบุญ ถ้าแม่ที่ไม่ตาย จะแทนคุณ เป็นตัวแม่เนื้ออุ่นจนวันตาย"

(หน้า 82)

3.2 หนังสือมาลัย ซึ่งบรรจุไว้ในหีบและเรียกกันว่า หีบพระอภิธรรม แต่เดิมหีบนี้นำไปสวดมาลัยในการกล่อมทอผ้าสาวด้วย เพราะหนังสือมาลัยแต่งไว้สำหรับ

สั่งสอนคู่มือว่าสาวผู้จะออกเรือนไปเป็นพ่อบ้าน แม่บ้าน จึงควรรู้จักบาป บุญ คุณ โทษ แต่ในปัจจุบันพระอภิธรรมใช้ในการสวดศพอย่างเกี่ยวเท่านั้น ข้อความบางตอนจากหนังสือ มาลัย ดังความว่า "ผู้ใดที่พ่อแม่ ปู่ย่าแก่แลตายาย ศิริกษุและเจ้าเพชร ฯลฯ เลือดไหลลง ยะหยด กงจักรกรรพทศมลาย เรงรองเรงครางตาย กงจักรเรงพัดผัน ตีนมือสั่นอยู่ระเริ่ม หัวสั่นเหิมอยู่งงัน ปืนตรงอยู่ทุกวันเหนื่อยลำบากยากนักหนา . . . ฯลฯ "

(หน้า 86)

4. นิทานพื้นบ้าน

ผู้เขียนได้แทรกนิทานคำสอนที่เรียกว่า นิทานชาดก เมื่ออธิบายสุภาษิตเห็นกงจักร เป็นคอกบัว ดังปรากฏในเนื้อเรื่องว่า "มีมาตพู่หนึ่ง มีนามว่า มิตควินทุ เป็นลูกเกกมะเทรท ของอุมาสิกาหม้ายผู้มั่งมีผู้หนึ่ง เขาต้องการจะไปเที่ยวทางทะเลกับพ่อค้าสำเภา แต่มารคา ห้ามเป็นที่สุดด้วยความรักลูก แต่เขากลับตีบมารคาผู้ซัดขวางเขาล้มคว่ำไป แล้วหนีไปเที่ยว ทะเลจนได้ . . . เมื่อมิตควินทุขึ้นเกาะไค้ก็เผชิญไปพบเปรต . . . มิตควินทุกลับเห็น กงจักร เป็นที่พิศคอยู่มนศีรษะเปรตนั้นเป็นคอกบัว . . . เปรตนั้นจึงได้มอบกงจักรที่ว่าเป็น คอกบัวนั้นให้แก่มิตควินทุ แล้วก็อันตรธานหายไป และต่อจากนั้นไปมิตควินทุก็ได้รับช่วง กงจักรซึ่งทนสำคัญว่าเป็นคอกบัวนั้นพร้อมด้วยทุกขเวทนาไม่ผิดแตกต่าง เปรตผู้มฉยให้แก่ตน จนสิ้นกรรม"

(หน้า 87)

กสิกรรม

ความขยันหมั่นเพียร

ผู้เขียนได้ให้ข้อเตือนใจให้คนเรามีความขยันหมั่นเพียรในการทำกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป ดังความว่า "การทำข้าวสารกรอกหม้อนี้เป็นของไม่ควรทำ สิ่งไหน อาจจะทำให้ตกลงก็รีบทำเสียให้เสร็จ แล้วรีบกิจการอื่น ๆ ต่อไป ไม่ควรปล่อยเวลาให้ เสียไปเปล่า ๆ การทำข้าวสารกรอกหม้อนี้เป็นมารยาทของผู้เกียจคร้าน"

(หน้า 81)

เรื่องที่ 8 รามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ ไมยราพเป็นลูกท้าวมหายมยักษ์ เป็นเจ้าเมืองบาดาล ภูมณฑลวิเศษสะกดทัพและเครื่องสรรพยาเป่ากลองให้ห้ำหั่น ต่อมา ไมยราพพบมัจฉานุลูกของหนุมานกับนางสุพรรณมัจฉาที่ชายทะเลเกิดความเอ็นดูเอาไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ทศกัณฐ์ใช้ให้ไมยราพไปตัดศึกพระราม ไมยราพจึงลอบเข้าไป เป่ายาวิเศษสะกดกรีฑาในกองทัพพระรามล้มหมด ทั้งที่ขณะนั้นพระรามประทับอยู่ในพลับพลา ซึ่งหนุมานไขปากอมไว้ โดยวิธีเนรมิตกายให้ใหญ่ ไมยราพจึงอุ้มพระรามลงไปเมืองบาดาล ไล่กรงเหล็กซึ่งไว้ที่คงคาล้ายเมือง มีพลยักษ์โกฏิหนึ่งคอยควบคุม แล้วใช้ให้นางพิรากวน ที่สาวกัณฐ์ไล่กะทะใหญ่ เพื่อคุ้มพระรามกับไววิกลูกของนางพิรากวนในคอนรุ่งเช้า ส่วน พระลักษมณ์ฟื้นขึ้น รู้เรื่องจึงปรึกษาพิเภก ๆ สั่งให้หนุมานติดตามไปแก้เอาพระรามกลับคืนมา หนุมานต้องผ่านด่านต่าง ๆ และได้พบกับมัจฉานุซึ่งมีตัวเป็นลิงแต่มีหางเป็นปลา เกิดรบกันไม่แพ้ชนะ หนุมานสงสัยจึงถามชื่อเสียง ท่อนแรกมัจฉานุไม่ยอมเชื่อว่าหนุมาน เป็นพ่อ ทั้งที่เห็นคุณพลแก้วสุรगานต์ของหนุมาน ตามที่นางสุพรรณมัจฉาผู้เป็นมารคาสั่งไว้ ท่อเมื่อเห็นหนุมานหาวเป็นคาวเป็นเคื่อนไค้จึงยอมเชื่อ เมื่อหนุมานขอร้องให้มัจฉานุออกทางไปเมืองบาดาลให้ มัจฉานุออกตัวไม่ยอมออก อ้างว่าไมยราพมีบุญคุณต่อตัวมากเหมือน พ่อบังเกิดเกล้า แต่ก็บอกเสียงเป็นนัยว่าหนุมานลงมาทางไหน ทางนั้นยังไปไค้อีก หนุมาน เข้าใจปริศนา หักก้านบัวแล้วลอคองไปคามไค้บัว ไปพบนางพิรากวน หนุมานออกอุบาย แปลงเป็นไค้บัวคิดฆ่าสไบนางพิรากวนเข้าไป แล้วจึงรำยมนต์สะกดยักษ์ให้ห้ำหั่น จึงอุ้ม พระรามซึ่งกำลังบรรทมอยู่ไปไว้บนสุวรรณมัจฉาลังก์ในถ้ำเชิงเขาสุรगานต์ ออกปากฝาก พระรามไว้กับเทวดา แล้วหนุมานก็ลงไปรบกับไมยราพ สู้กันด้วยอาวุธชนิดต่าง ๆ ก็ไม่ แพ้ชนะกันไค้ นางพิรากวนไค้บอกว่ที่ไมยราพไม่ตายนั้นเพราะถอคควงใจเป็นแมลงภู ไล่กลองแก้วซ่อนไว้ที่เขาตรีภุ เมื่อหนุมานไค้พังก็เนรมิตกายให้ใหญ่ มีสี่หน้าแปดมือ เท้าซ้ายยันเหยียบอกไมยราพไว้ เท้าขวาก้าวไปยังเขาตรีภุ ไข่มมือจับแมลงภูหัวใจ ไมยราพมาขี้ แล้วกัศิระไมยราพพร้อม ๆ กัน ไมยราพถึงแก่ความตาย

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว และคตินิยม

ชีวิตกรรมกรวี

1. ความรักของปิตามาราคาต่อบุตร

นางพิราภวนเศร้าโศกเสียใจ เป็นอันมากจนแทบจะตายตามไวยวิกรมุตรของนางด้วย แสดงถึงความรักความห่วงใยของแม่ที่มีต่อบุตรของตน ดังความว่า

แม่นเจ้าสิ้นชีพชีวี	แม่นี้ไม่อยู่จะสูญตาย
ก้มหน้าไปตามทรามสวาท	ให้ประจักษ์โลกธาตุทั้งหลาย
ถึงอยู่ไปจะทรมาณกาย	จะพุ่มพ่ายชดเนตรทุกเวลา
ฟุ้งนี้ก็จะจากออกไป	ที่ไหนแม่จะได้เห็นหน้า
ร่ำพลางแสนโศกโศกา	ตั้งว่าจะสิ้นชีวันฯ

(หน้า 108)

2. ความรักระหว่างญาติพี่น้อง

เมื่อพระราม ที่ชายของพระลักษมณ์ถูกไมยราพลักพาตัวไป พระลักษมณ์เศร้าโศกเสียใจเป็นอันมาก คิดว่าหากพระรามตายไปก็จะตายตามไปด้วยเช่นกัน ดังความว่า

แม่นพระหริรักษ์จักรแก้ว	ดวงแล้วสุดสิ้นสังขาร
น้องจะอยู่ไปใยให้ทรมาณ	จะวายปราณคามเสด็จไปเมืองฟ้า
ให้พันอภัยศอกศู	แก่หมู่ไทรโลกถ้วนหน้า
ร่ำพลางแสนโศกโศกา	ตั้งว่าจะสิ้นสมประทีฯ

(หน้า 98)

3. ความรักและความกตัญญูรู้คุณปิตามาราคาและผู้มีอุปการะ

ครั้งหนุมานคิดตามไปช่วยพระรามยังนครบาดาล ได้พบกับมัจฉานุบุตรของตนกับนางมัจฉา จึงให้มัจฉานุออกทางที่จะไปถึงยังนครบาดาลให้แก่ตน แต่มัจฉานุรำลึกถึงพระคุณที่ไมยราพได้เสี่ยงตนเองมาจนเต็มโต จึงมีอาจบออกทางให้แก่นหนุมานโดยตรงได้ดังความว่า

ขอนี้ซัดสนเป็นพันคิด	พระบิดาจงโปรดเกศ
ถวายพระยาไมยราพอสูรี	ได้เสียดวงนี้จนใหญ่มา
พระคุณคั่งคุณมิทุเรศ	ซึ่งบังเกิดเกศเกศา
อันซึ่งจะบอกมรคา	คั่งข้าไม่มีกตัญญู

(หน้า 107)

กสิกรรม

1. ความกล้าหาญ

1.1 เมื่อหนุมานตามพระรามไปยังนครบาดาล หนุมานมีพฤติกรรมแสดงถึงความกล้าหาญ ไม่พรันพริ้งต่อศัตรุ หรืออุปสรรคใด ๆ ทั้งการกระทำต่อไปนี้

ถึงก่คิดหัดแห่งสับสน	ด้วยกำลังฤทธิ์รณกร มีศรี
ตายยับทับกันไม่สมประดี	สิ้นพวกโยชีกุมภณฑ์

(หน้า 103)

1.2 เมื่อเสร็จจากทำลายกำแพงและชายักษ์แล้ว หนุมานได้พบช้างสูงใหญ่ยืนขวางหน้าอยู่ หนุมานไม่มีความหวาดหวั่นใด ๆ ตรงเข้าต่อสู้กับช้างนั้น

ป็นขึ้นด้วยกำลังสามารถ	องอาจหักคอคชสาร
ล้มลงกับพื้นสุชาธาร	วายปราณสิ้นชีพชีวา

(หน้า 104)

1.3 หลังจากสังหารช้างได้แล้ว หนุมานเดินทางต่อไป พบภูเขาระทบกันเป็นประกายไฟร้อนแรงคังไฟบรรลัยกัลป์ แต่หนุมานหาได้หวั่นเกรงไม่

จึงตรงเข้าไปยังคีรี	ไม่เกรงอัคคีจะสังหาร
ผลาคแผลงฤทธิ์โกรชัชชาญ	เผ่นทะยานขึ้นยอดมบรรพต

(หน้า 104)

1.4 ครั้นเสร็จจากการทำลายค่านภูเขากะทบกัน หนุมานเดินทางต่อไป ไต่พบยุงตัวเท่าแม่ไก่บินขวางหน้าอยู่เป็นจำนวนมาก จึงตรงเข้าไปไล่เช่นฆ่าโดยไม่ชลาครกลัว

หัวบีหัวแบนปีกชาก

ตกลงเกลื่อนกลาดไม่นับได้

ฝูงยุงก็สิ้นชีวาสัย

ด้วยฤทธิไกรชัยชาญ

(หน้า 105)

1.5 เมื่อหนุมานไต่ทำลายค่านต่าง ๆ ของยักษ์จนหมดสิ้นและช่วย พระรามไต่แล้ว หนุมานจึงกลับเข้ามาเพื่อจะฆ่าไมยราพและเมื่อสามารถเข้าไปถึงที่อยู่ ของไมยราพได้ หนุมานก็ร้องท้าทายจะเอาชีวิตรอดไมยราพ ไมยราพโกรธมากแกว่ง พระขรรค์ออกไล่ฆ่าหนุมาน หนุมานไม่หวัคหว่นเข้าต่อสู้ด้วยไมยราพ

บัดนั้น

คำแห่งหนุมานชาญสมร

รับรองป้องกันประจัญกร

วานรโถมตีด้วยฤทธา ฯ

(หน้า 118)

1.6 เมื่อไมยราพคิดหาอุบายจะฆ่าหนุมาน ด้วยการผลัดกันตีคนคนละ สามที่ด้วยกระบองตาล ไมยราพจะเป็นผู้ที่หนุมานก่อน หนุมานรู้ว่าไมยราพเอาเปรียบตน แต่ก็มีความกล้าหาญไม่พริ้งพริงต่ออุบายนั้น จึงกล่าวว่า

"เอ็งจะตีก่อนก็แรงตี

ใครตีจะรอกชีวา ฯ"

(หน้า 120)

2. ความรับผิดชอบ

2.1 ไมยราพลอบเข้าไปเป่ายาสะกดจนหลับหมดทั้งกองทัพ แล้วลี้ก พระรามลงไปนครบาดาล หังที่หนุมานนิมิตตนให้มีกายใหญ่และอมพลับพลาของพระรามไว้ เพื่อป้องกันพระรามถูกศัตรูจับไป หนุมานเมื่อลมพืคคองกายก็ตื่นตื่นขึ้น แล้วเรียกสุครีพ ให้ไปดูพระราม เพราะคิดว่าไมยราพคงลอบเข้ามาได้ แสดงถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ กังความว่า

อิศจรรยเป็นพันพันทวี	เมื่อก็ซาเคลิ้มหลับไป
ถ้าไม่ยราพชาญฉกรรจ์	มันลอบสะกดเข้ามาได้
พระน้าอย่านิ่งนอนใจ	จงไปคุมองค์พระจักรา

(หน้า 100)

2.2 เมื่อรู้ว่าพระรามถูกโมยราพลักพาตัวไปแล้ว หนุมานและพรรคพวกต่างคิดว่า เป็นความผิดของตนเองที่ไม่สามารถป้องกันพระรามไว้ได้ ดังคำว่ากันว่า

เสียงแรงตัวซ้าเป็นทหาร	จะรักษามทมาลย์ก็ไม่ได้
เสียที่มีฤทธิไกร	มาชายใต้เบื้องบาทพระสี่กร
ให้ใครโลกนั้นลวงติดิน	ประมาณหมั้นพระองค์ทรงศร
เสียชาติสุริยพงศ์วานร	ใครหอนจะนับว่าดี

(หน้า 101)

2.3 เมื่อหนุมานพบกับมีจนาบุและรู้ว่า เป็นบุตร ของตนก็มีความยินดีมาก แต่จำใจต้องจากมีจนาบุไปทำงานที่ ได้รับมอบหมายมาให้สำเร็จ จึงกล่าวว่า

พอจะอยู่ซ้าก็ไม่ได้	จะรีบไปตามองค์พระทรงจักร
สังหารโมยราพขุนยักษ์	ซึ่งมันไปลักพระองค์มา

(หน้า 110)

2.4 ครั้นหนุมานไปพบพระรามถูกจับขังในกรงเหล็ก พระกายเปื้อนฝุ่นผง หนุมานรู้สึกเสียใจที่ตนเองไม่สามารถป้องกันพระรามไว้ได้ ดังคำว่า

เสียงแรงเสียงทหารช้านาญยุทธ์	นับสมุทรวไว้ไต่บทศรี
แจ้งว่าไม่ยาราพอสุรี	ในราตรีจะลอบขึ้นไป
หากการสะกดแค่เพียงนั้น	ช่วยกันรักษาไว้ไม่ได้
เสียที่มีฤทธิไกร	มาหลับไหลค้ำเวทวิทยา

(หน้า 116)

3. ความเชื่อเพื่อเดื่อแผ่

เมื่อครั้งไมยราพลักตัวพระรามไป หนุมานคิดตามไปนครบาดาลพบกับนางพิรากวนกำลังเศร้าโศกที่ไวยวิกบุตรของนางจะต้องเสียชีวิตในวันรุ่งขึ้น หนุมานแสดงความเชื่อเพื่อช่วยการเข้าไปปลอบใจ และรับปากว่าจะช่วยเหลือนางและบุตร ทั้งความว่า

นั่งลงแล้วกล่าววาที	ยายอย่าโศกทีละห้อยไห้
เราเป็นทหารพระภูวไนย	ผู้ใดไม่ขอต่อกร
.....
จงพาเราไปในพารา	จะฆาตมันให้ม้วยชีวี
จะช่วยไวยวิกให้พ้นตาย	ตัวยายก็จะสุขเกษมศรี

(หน้า 112)

เรื่องที่ 9 ผู้ชนะสิบทิศ งานประพันธ์ของยาชฌ มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้
ในการรบครั้งแรกทหารเมืองแปรเสียที พระเจ้าพระนระบศีทรงโทรมมนัสและละอายพระทัยมาก แต่รานองอุปราชทูลให้กำลังใจ แล้วชี้แจงต่อไปว่ากองทัพเมืองทองอุทุมเทกำลังเข้มที่เข้าตีเมืองแปร ยังไม่สามารถหักเอาเมืองได้ คงล้อมเมืองแปรไปไค้ไม่นานหมกสะเบียงเข้าก็จะถอยไปในที่สุด เมืองแปรก็จะชนะเด็ดขาด แผนการกลศึกที่ทางเมืองแปรโดยมีรานอง และปะชันหุณนายทหารผู้ใหญ่ สอพิทยาพระราชนัดดา ไซลู้คนสนิทปรึกษากัน สรุปความสำคัญว่า ทางชนะของเมืองแปรมีอยู่ที่ด้วยการใช้เล่ห์อุบายการใช้ไฟเผากองทัพของอุ และเพื่อเป็นการตัดกำลังความคู่กัน รานองใช้ไซลู้ไปคิดสินบนจิสะเบง มุตรชายของทองหุณนายกองเรือเมืองทองอุ ให้ละเลงหน้าทีเพื่อให้กองทัพเรือทองอุคลายความเข้มแข็ง ส่วนการวางแผนเผากองทัพเรือก็วางไว้แล้วเช่นกัน รานองขอให้ปะชันหุณไปจัดการทำขลุไฟไว้ให้พร้อมสรรพ แล้วรานองก็เข้าเผ่ากรามทูลให้ออกรบเป็นเกียรติยศ พระเจ้าแปรทรงรับคำทะเลาะแมกสุมาทราญอุบายเผากองทัพก็ไม่สบายใจ เพราะเป็นการทำบาปหนักที่ต้องใช้ไฟครอกคนเป็นหมื่น พระเจ้าแปรทรงชี้แจงว่าสงครามเป็นเรื่องทางโลกไม่ควรเอาเรื่องบุญบาปมาเกี่ยว การที่ทองอุยกทัพจำนวนมากมายมารบเมืองแปร ถ้าคำนึงถึงทางธรรมก็ไม่คิดสู้รบ ลูกเด็กเล็กแดงก็จะ

ทายนิน ทะละแม็กจ่านก้วยเหตุผล ปล่อยให้แล้วแถมาปกรรมของชาวทองอุไ้เคยทำไว้ แก่ชาวแปร พอไ้กำหนดฤกษ์ทางเมืองแปรก็เคลื่อนทัพตามแผนการอย่างเงียบเงียบ เข้าล้อมกองทัพเมืองทองอุไ้ ทางกองทัพทองอุไ้และพระเจ้าตะเบงชะเวตี้ประมาทว่า กองทัพเมืองแปรพ่ายแพ้ไปเมื่อวันก่อน ส่วนทางกองทัพเรือแม่ทองหุ่ญจะกำชัยให้กวคชัน แต่จิสะเบงผู้บุกรับสินบนชาวแปรไว้แล้วก็ละเลยต่อหน้าที่ คิดไม่ถึงว่าชาวแปรจะทำการ ใหญ่ร้ายแรง เมื่อกองเรือทองอุไ้ถูกไฟไหม้และทหาร เมืองแปรบุกเข้ามาถึงเกิดรบตะลุมบอนกัน กองหุ่ญเห็นทหารล้มตายเป็นอันมาก ก็สั่งให้ทหารทิ้งเรือขึ้นบกเห็นแสงไฟทางค่ายหลวง เมืองทองอุไ้ รีบรวบรวมพลที่เหลือยกไปทางกองทัพหลวง ช่วยพระเจ้าตะเบงชะเวตี้ เนงมา ลีออง ออกจากที่ล้อมไ้พระเจ้าตะเบงชะเวตี้ ทรงเห็นว่ากำลังทหารน้อยกว่า รับสั่งให้ลาดอยทัพกลับ พระเจ้าแปรก็ไม่ให้ทหารไล่ติดตามเพราะเกรงจะถูกซุ่มโจมตี แล้วทหาร เมืองแปรก็ช่วยกันเผาค่ายทหารทองอุไ้จนสิ้น

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน และ คติธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวนคำพังเพย

ในเนื้อเรื่องมีสำนวนเปรียบเทียบอยู่หลายตอน คือ

1.1 "มิงตราอายุ่น้อยหนึ่งเท่านั้น บังอาจยกพลมาถึงกำแพงเมือง และมี กิริยาเริงรำคั่งหนึ่งพระยาเสื่อ" (หน้า 128)

1.2 "ซึ่งทองอุยกพลมาเหยียบครึ่งแสน ลำพังผดคีแลเสียงกระดิ่งประจำ คอม้าคอช้างก็มีคัลุ่มกังวานเหมือนฝนจะตกสักร้อยท่า"

(หน้า 133)

1.3 "จิสะเบงผู้บุกรับสินบนชาวแปรไว้ เปรียบเหมือนหนอนแม่อนไส้"

(หน้า 133)

1.4 "พระเจ้าทองอุ้งกำลังมีมือ มีอารมณ์เหมือนเสือสิ้นจวัก
ก็ฮึกเฮิมเมามัวโมหะใครจะทำร้ายคน" (หน้า 135)

คติธรรม

1. ความกล้าหาญ

พระเจ้าตะเบงชเวตี้เป็นฝ่ายเสียเปรียบในการรบครั้งนี้ ทหารล้มตายเป็นจำนวนมาก ถึงแม้จะตกอยู่ในวงล้อมของทหารเมืองแปร แต่พระองค์ก็ไม่หวั่นเกรงถึงความว่า "พระเจ้าตะเบงชเวตี้ไต่ยืนกล่าวถึงทหารของอุ้มตายนั่นแทนที่จะเสียขวัญเหมือนดังสอหินยาคะเน กลับเคื้อกคาลแลเพิ่มแรงขึ้นด้วยโทสะ ขบพันตะลุมบอนเอาสอหินยาลานหลวงกรุงแปรอ่อนเชิงกว่าพระองค์เอนไปจะตกจากหลังม้า กษัตริย์หนุ่มไค้ที่ก็จ้วงแหงพลาคจากเบื่องอกไปท่องโคนซาตากไปเป็นแนลยาว สอหินยาถูกอาวูชเลยทวาใจเสียหลนจากหลังม้า" (หน้า 135)

2. ความรับผิดชอบ

เมื่อพระเจ้าแปรให้ประชันหฺวนฎีปรึกษาศึกกับรานองอุปราษ เพื่อปราบกองทัพของอุ ประชันหฺวนฎีมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้รับมอบหมาย จึงรับคำเนนการทันที
ถึงความว่า

"ประชันหฺวนฎีเป็นคนรักราชการ ออกจากที่เฝ้ามิไค้นอนใจ ทรงไปหารานองเป็นการรอน" (หน้า 130)

3. ความรักชาติ

เมื่อครั้งกองทัพของอุยกมาจะปราบเมืองแปร ฝ่ายเมืองแปรไค้คิดอุบายยุทธจะเผากองทัพของของอุ พระราชธิดาเมืองแปรคือ ทะละแม่มักสูมาถึงแม้จะมีใจผูกพันกับจะเก้กคนของของอุและเกรงว่าจะเก้กจะไค้รับอันตรายก็มิอาจส่งข่าวให้ฝ่ายจะเก้กทราบถึงกลอุบายของฝ่ายตนเพราะมีความรักชาติบ้านเมืองของตน
ถึงความว่า "ทะละแม่มิอาจทอคำค้ายพระเจ้าแปร นิกกระวนกระวายอยู่ ครั้นจะลอมเอาเนื้อความต้นลึกไปแจ้งนาคะตะเซโบ ก็อคสูเหมือนรักเมืองซู้ยิ่งกว่าเมืองตัว พระราชธิดา

หักใจเสีย ยึดเอาค่าพระราชทานไว้ นึกเสียว่าเป็นกรรมแก่ชาติปางก่อน"

(หน้า 133)

เรื่องที่ 10 คุณค่าพฤษชาติ งานประพันธ์ของเกหลง พานิช มีเนื้อเรื่องย่อ
ดังนี้คือ

บทที่ 1 ให้เด็กไทยคำนึงถึงคุณค่าของต้นไม้ในด้านต่าง ๆ เช่น ประดับบ้าน
ให้ร่มเงา

บทที่ 2 ใช้ทำพื้นหุงต้ม หรือกันเขมบ้านเพื่อกันชโมย

บทที่ 3 ปลุกไว้กันลมและกันดินพัง

บทที่ 4 ให้ความชุ่มชื้น กันน้ำเซาะหน้าดิน

บทที่ 5 เถ้าที่กล่าวมาแสดงให้เห็นประโยชน์ของต้นไม้มีมากมาย

บทที่ 6 สำหรับต้นไม้ใหญ่ยิ่งใช้ประโยชน์ได้มากมายตั้งแต่รากถึงผล

บทที่ 7 รากใช้ทำยา หากลองสูบบุหรี่ นอกจากนี้ยังให้น้ำมัน

บทที่ 8 ทอไม้ใช้ทำของใช้ ถ่านไม้ ชัน น้ำมัน

บทที่ 9 น้ำเลี้ยงใช้ทำน้ำตาล น้ำเชื่อม เปลือกทำสี น้ำฝาด ยา น้ำมัน

บทที่ 10 ชุงจากโคนต้นไม้ทำหัตถกรรมต่าง ๆ กลางต้นไม้ทำเสา เช่น
เสารั้ว เสาเรือน เสาเขื่อน เสาโทรเลข เสาไฟฟ้า

บทที่ 11-12-13 ยางใช้ทำชัน ยางต่าง ๆ กายานอมผ้า ตอนบนของต้นไม้
ใช้ทำไม้ท่อน ทำถ่าน ฟืน สีย้อมผ้า น้ำฝาด เปลือกกระดาษ พลาสติก และของใช้เล็ก ๆ
น้อย ๆ กระดาษ ขวด ฟิล์มถ่ายรูป เครื่องสำอาง กระจุม ผ้า หลอดกาแฟ

บทที่ 14 ไม้ใช้ทำยารักษาโรค อาหาร น้ำมัน

บทที่ 15 ดอกใช้ทำยา ทำสีย้อมผ้า เป็นอาหาร น้ำมัน ประดับบ้าน

บทที่ 16 ผลไม้เมืองไทยมีมากมายหลายชนิดหมุนเวียนกันออกตลอดปี มีรูปร่าง

สีสับ สวย รสดี

บทที่ 17 ที่กล่าวมานี้กล่าวถึงคุณค่าของต้นไม้โดยย่อ เด็ก ๆ จงคิดเพิ่มเติม
จะเห็นว่ายังมีอีกมากสุดที่จะกล่าว

บทที่ 18 เมื่อเห็นคุณค่าแล้วจงช่วยกันถนอมรักษาต้นไม้ ให้เหมือนแก้วอยู่ในมือ
อย่าช่วยกันทิ้งทำลาย เหมือนสิ่งใดแก้วแล้วไม่รู้จักรักษา

บทที่ 19 เมืองไทยมีไม้ที่มีค่ามากมาย จึงช่วยกันสงวนรักษา และปลูกเพิ่มเติม
อย่าให้ทำลาย จึงช่วยกันป้องกันให้ต้นไม้อยู่รอดและงอกงาม

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ อาชีพ และคติธรรม

อาชีพ

1. หัตถกรรม

ใบไม้ที่สัมพันธ์กล่าวถึงการนำซุงจากต้นไม้มาใช้ประโยชน์ทางหัตถกรรม คือ

	ซุงจากโคนต้นไม้
หัตถกรรมหลากลั่น	ไม้เหลื่อมยาวสั้น
กลางต้นทำเสา	ใช้สารพัด
รั้ว เรือน เชื้อนกัน	โทรเลข ไฟฟ้า

(หน้า 146)

2. การค้าขาย

เมืองไทยมีผลไม้หลายชนิด อาชีพที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของคนไทยก็คือ การค้าขาย
ผลไม้ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

	ผลไม้เมืองไทย
มีมากกระไร	หมูนเวียนนองเนือง
รูปสีงามตา	ค้าขายรุ่งเรือง
รสอร่อยลิ้มเลื่อง	คนไทยเปรมปรีดิ์

(หน้า 147)

คติธรรม

การรู้จักรักชาติ

การกระทำเพื่อชาติที่ทุกคนสามารถทำได้โดยง่ายคือ การรู้จักถนอมใช้และ
บำรุงรักษาทรัพย์สินสมบัติของชาติ เพื่อมิให้สิ้นเปลืองและสูญเสียไปโดยไร้ประโยชน์

ทั้งความว่า

คุณค่าหลายหลาก

หึงสงวนรักษา

จงช่วยป้องกัน

เมืองไทยไม่มาก

ควรคิดสร้างสรรค์

อย่าเที่ยวฟาดฟัน

ตนไม่ปลอดภัย

(หน้า 147)

เรื่องที่ 11 แม่ศรีเรือน งานประพันธ์ของ ทิพย์วาณี สุนิหวงศ์ มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ ครอบครัวยุคใหม่สมัยนั้นถือว่า ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว มีหน้าที่ทำมาหาเลี้ยงชีพและให้ความสุขแก่คนในครอบครัว มักนิยมรับราชการ แม่บ้านมีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตรหลานให้มีความสุข และเป็นผู้ดูแลบ้านเรือน มักไม่นิยมออกไปทำราชการหรือทำงานนอกบ้าน ผู้ชายสมัยนั้นมีแม่บ้านหลายคน (เมีย) จึงมีลูกมาก (18-20 คน) แต่มีผู้หาเงินเพียงคนเดียวคือ หัวหน้าครอบครัว ลำพังเงินเดือนจึงไม่พอเลี้ยงกัน ทำให้ยากจน ถ้ามีมรดกหรือมีบ้านให้เช่าก็ทำให้มีรายได้เพิ่ม ทรัพย์สินสมบัติจะกองอยู่ก็อยู่ที่ความสามารถของแม่บ้านด้วย แม่บ้านเหล่านี้ นอกจากเลี้ยงดูอยู่กับบ้าน ก็มักทำการค้า หรือรับจ้างเพื่อให้มีรายได้ช่วยครอบครัว และท่องเที่ยวทางประหยัคทุกวิถีทาง ของกินของใช้มักทำเอง ไม่ยอมซื้อหาต่างๆ เพราะหมกเป็ลื่องมาก แม่บ้านที่ทำการค้าขายหรือรับจ้างเหล่านี้ ดูแลบ้านช่องไปด้วยเลี้ยงดูอบรมลูกและดูแลสามีได้เต็มที่ เพราะทำงานอยู่กับบ้าน คัดรายจ่าย เพิ่มรายได้ก็เก็บเงินได้เป็นกอบเป็นกำ นานปีเข้ามีเงินซื้อนา-สวน ขยายบ้านให้กว้างห้ามรดกไว้เพื่อลูกหลาน เพราะที่ดินราคาไม่แพงหาซื้อง่าย ถ้ากิจการใหญ่มากก็จ้างลูกจ้างช่วย ถึงคราวสงกรานต์ไค้กำไรก็ กักตกรางวัลเป็นเงินสดหรือซื้อทองหยองให้ เหลือกก็เก็บสะสมไว้ จึงนับว่าเป็น "แม่ศรีเรือน" ถ้าบ้านมีลูกมาก ๆ ก็หาวิธีประหยัคเกี่ยวกับการซื้ออาหารซื้อกินแบบขายส่งเป็นเรือร้อย เช่น ไข่ มะม่วง ก้อย ส้ม ไค้ราคาถูก กินไม่ทันก็เก็บไว้กวนกินได้ ผักตบช่อซื้อยกทัพ ผ้านุ่งก็ซื้อยกก๊อสิเป็นโหลหรือก๊อสิเพื่อหุนเงิน ซื้ออาหารกับรรทุกเรือจ้างหรือรถเจ๊กมาที่เคียว น้ำปลา ปลาร้า ซื้อเป็นโหล ๆ น้ำตาลซื้อเป็นมืบ มะพร้าวแกงซื้อเป็นเรือร้อย เสื้อผ้าคนโตใส่คับก็ให้คนรองใส่คือเป็นทอด ๆ ไม่มีหึงขวางเสียของเลย ไปไหนก็ไปกัน หึงโขยงหึงพวก เตรียมอาหารการกินใส่หม้อ ใส่ปืนโตไปพร้อมไม่ต้องเสียสตางค์ซื้อกินให้หมกเป็ลื่อง แม่ศรีเรือนสมัยก่อนเป็นอย่างนี้ ประหยัคทุกวิถีทาง

ทั้งรู้จักหาเงินเพิ่มพูนรายได้อีกด้วย แม้บ้านที่มีวิชาติดตัว เช่น เย็บปักถักร้อย พันธุ์ปลูกเขียน มวนบุหรื ทำดอกไม้สด-แห้ง เป็นช่างทำขนมหรืออาหารอะไรก็ได้อะไรก็ได้ ร้อยเป็นพิเศษ หากินได้ทั้งนั้น ผู้หญิงสมัยก่อนไม่มีโอกาสรับราชการหรือทำงานบริษัทอย่างผู้ชาย บางคนอ่านเขียนไม่ได้ ใช้ปูนหรือดินสอด่พองขีดตามกระดานข้างฝา หรือเสาวเรือน ทำบัญชีสินค้าได้ จนร่ำรวยก็แล้วกัน งานอย่างนี้ผู้ชายไทยไม่ชอบ ทว่างานค่าไม่สมเกียรติ แต่ผู้หญิงไทยไม่คิดอย่างนั้น บางคนหาเงินได้มากกว่าสามีเสียอีก

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 3 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว อาชีพ และ
กตธรรม

ชีวิตครอบครัว

1. การแบ่งหน้าที่กันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

ครอบครัวไทยในสมัยก่อน ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องทำมาหาเลี้ยง
ครอบครัว ส่วนผู้หญิงจะมีหน้าที่หลักในการดูแลบ้านเรือน เลี้ยงดูบุตรหลานและคนใน
ครอบครัวให้มีความสุข ดังความว่า

"ครอบครัวของเราคนไทยสมัยก่อน ผู้ชายต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว . . .
แม่บ้านที่ทำการค้าขายหรือรับจ้างต่าง ๆ เหล่านี้ เลี้ยงลูกไปด้วย ไม่ได้ปล่อยทิ้งไว้
บ้านช่องก็ดูแลความคุมไปด้วยในตัว เพราะการประกอบอาชีพอยู่กับบ้านไม่ต้องทิ้งบ้านช่องไป
จึงทำให้มีเวลาอบรมลูกและดูแลสามีได้เต็มที่"

(หน้า 152)

2. การช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

นายจ้างและลูก ๆ ของนายจ้างในบางครั้งจะเข้าช่วยเหลืองานของลูกจ้าง
เมื่อเห็นว่าสามารถจะช่วยเหลือได้ ดังความว่า

"คุณยายมีเพื่อนบ้านเขาค้าส่งด่าน ลูกแต่ละคนหน้าตามอมแมม เพราะต้องช่วย
ดวงदान เวลาเรือด่านมาเทียบพร้อม ๆ กันหลายลำ ลูกจ้างดวงไม่ทัน นายและลูก ๆ
ก็ต้องลงมือช่วยดวงด้วย"

(หน้า 153)

อาชีพ

1. หัตถกรรมและอุตสาหกรรมในครอบครัว

แม้บ้านในสมัยก่อน นอกจากเลี้ยงหมูขุ่ยและกุแลบ้านช่องแล้ว ยังรู้จักประดิษฐ์หรือผลิตสิ่งของต่าง ๆ เพื่อจำหน่าย ถือเป็นอาชีพหนึ่งที่หารายได้ให้แก่ครอบครัว ทั้งความว่า

1.1 "คุณย่าของคุณยายนั้น นอกจากเย็บสบงจีวรพระ ทำพุ่มและดอกไม้เข้าพรรษาส่งตามร้านขายเครื่องแวว . . ."

(หน้า 152)

1.2 "บางคนพื้นเทียน รูป มวนบุหรี่ต่าง ๆ สานปลาตะเพียนขายส่งขึ้นตุ๊กตาดินเผาสำหรับแกบนหรือดวยศาลพระภูมิ ทำดอกไม้กระดาษ ดอกไม้โสน"

(หน้า 152)

1.3 "รับจ้างปักเสื้อโชน ละคร ปักย่าม และตาลบัตร ตามแต่ใครจะมีวิชาอะไรคิดตัวมาบ้าง"

(หน้า 152)

2. การรับราชการ

ในสมัยก่อนคนไทยนิยมเข้ารับราชการ โดยเฉพาะผู้ชายมีโอกาสมากกว่าผู้หญิง ทั้งความว่า "ผู้ชายต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว ถ้ามาจากตระกูลที่มีวิชาความรู้ก็มักรับราชการ เพราะคนไทยนิยมการรับราชการ มีเงินเดือน"

(หน้า 152)

3. การค้าขาย

การค้าขายเป็นอาชีพหนึ่งที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมไทยไม่ว่าในสมัยก่อนหรือในปัจจุบัน เช่น ขายอาหาร ขายดอกไม้ ขายเครื่องใช้ สิ่งของต่าง ๆ ทั้งความต่อไปนี้

3.1 "คุณย่าของคุณยายนั้น . . . ก็ยังขายขนมจีนน้ำยา น้ำพริก ทอนเข้า ๆ อีกด้วย"

3.2 "เย็นก็เก็บคอกจำปา จำปี คอกขจรใส่กระหวงหรือเย็บเป็นของ
ใบทองใส่ถาดออกขายอีกด้วย

3.3 "บางคนเป็นตัวแหนขายหมาก พลุ ขายถ่าน ฟันแสม หรือที่ขยล
อย่างอื่น ๆ ขายของแบบไม่คองชนชั้นมันก็ได้กำไรแล้ว มีเรือขายปลีกมาร์กวงใส่เรือ
ไค้กำไรทันที"

(หน้า 152)

4. การช่าง (ช่างทำอาหารหรือขนม)

แม่บ้านในสมัยก่อนถ้าสามารถทำอาหารและขนมได้ก็รับทำขนมและของว่าง
ทุกอย่างตามแต่จะสั่งให้ทำ ดังความว่า "ถ้าแม่บ้านมีวิชาดีควมาข้าง . . . อาจจะมี
เป็นช่างทำขนมหรืออาหารอะไรก็ได้ที่อร่อยพิเศษ ก็มีช่องทางทำมาหากินทั้งนั้น"

(หน้า 153)

คติธรรม

การประหยัดและออม

แม่บ้านที่ดีต้องรู้จักประหยัดและเก็บออม เพื่อเพิ่มทุนรายได้ของครอบครัวและ
รู้วิธีลดค่าใช้จ่าย ดังความต่อไปนี้

1. "แม่บ้านเหล่านี้จะประหยัดรายจ่ายทุกทาง ทุกอย่างทำเองได้ก็ทำ
ไม่หาซื้อถ้าง่าย ๆ " (หน้า 152)

2. "บ้านเรือนตั้งอยู่ห่างกัน จึงมีที่คินพอที่จะปลูกเครื่องสวนครัวไว้กิน
ปลูกผลไม้ไว้กินเอง เช่น มะม่วง ชมพู่ กล้วยนี้ขาดไม่ได้ มะพร้าว และอื่น ๆ เป็นการ
ทุนรายจ่ายไปได้มาก" (หน้า 152)

3. "ถ้ามีมากเกินใช้สอยก็ขายเอาเงินเสียบ้าง . . . เมื่อหักรายจ่าย
เพิ่มรายได้ ก็เก็บเงินได้เป็นกอมเป็นกำ หลาย ๆ ปีเข้าก็จะมีเงินซื้อสวน นา หรือ
ขยายเนื้อที่มันให้กว้างขวางขึ้น ห้ามรถกไว้ให้ลูกหลาน"

(หน้า 152)

4. "บ้านที่มีลูกมาก ๆ ต้องซื้ออาหาร ของใช้แบบชายส่ง คือ ซื้อไข่ มะม่วง กลวย ส้ม กันเป็นร้อย ๆ เพื่อจะได้ทุนเงิน ถึงกินไม่ทันก็เก็บไว้กวานกินได้ ซื้อผ้าตัดเสื้อ ก็ซื้อยกทัพ ฝานึงก็ซื้อยกตู้เป็นโหลหรือเป็นก๊วสเพื่อให้ทุนเงิน"

(หน้า 153)

5. "เสื้อผ้าลูกที่คับแล้วก็ใส่ลงมาเป็นทอด ๆ ไม่มีทิ้งขว้างเสียของเลย"

(หน้า 153)

6. "จะไปไหนก็ยกโขยงกันไปเป็นกลุ่ม เตรียมอาหารการกินใส่บิโนโต ใส่หม้อไปให้พร้อมจะได้ไม่ต้องเสียสตางค์ซื้อกินกลางทางให้หมดเปลือง แม่ศรีเรือน สมัยก่อนนี้ นับว่าเก่งมากที่ประหยัดทุกวิถีทาง"

(หน้า 153)

เรื่องที่ 12 เศรษฐศาสตร์ในห้องแถว งานประพันธ์ของ หยก บุรพา มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ ห้องแถวเก่าแก่สมัย ๗ ตลาดแห่งหนึ่งซึ่งมีคนอยู่ประมาณ 50 ครอบครัว แต่ละครอบครัวมีฐานะค่อนข้างยากจน นึกกันอยู่ที่จนมากหรือน้อยกว่ากันเท่า นั้น เริ่มชีวิตในเช้าตรู่วันหนึ่ง ซึ่งผู้เขียนได้พรรณนา ภารกิจประจำวันที่จำเจ ซ้ำซากอย่าง น่าเบื่อหน่าย เช่น การไปตลาดซื้ออาหาร การเตรียมตัวทำงานประจำวัน ฯลฯ ผู้เขียน ได้ปล่อยตัวละครสำคัญคือ เด็กชายวัยรุ่นชื่อ "หยก" กับ "กิง" ซึ่งมีอาชีพจักสาน กงอายุ ประมาณ 60 หยกอายุ 12 - 13 เพราะยังเรียนอยู่ประถมต้น หยกต้องช่วยกงทำงาน หุงหาอาหาร ทำความสะอาดห้องแถวและเครื่องนอน ซักรีดเสื้อผ้า ในวันหยุดเรียนว่าง ก็ช่วยกงทำงานจักสาน หรือไม่ก็ทำงานรับจ้างทั่วไปเกี่ยวกับไม้แรง เช่น วันหยุดเรียน วันหนึ่ง ป้าสมศรีแม่ค้าถาดอยู่ห้องแถวใกล้ ๆ ริมคลอง มาว่าจ้างหยกไปช่วยขนถาดเข้า เก็บในห้องถาดเช่นที่เคยทำมาเสมอ โดยป้าสมศรีให้เงินเล็กน้อยกับถาดเป็นสำหรับทำถาดกิน เป็นค่าแรง ครอบครัวของป้าสมศรีมีสามคน ตัวแก่ ตัว และลูกสาวชื่อ วันเพ็ญ ซึ่งอายุ มากกว่าหยก เพราะเรียนอยู่ชั้น ม.6 วันเพ็ญไม่ใจคนสวยนัก แต่ก็น่ารัก ไว้เบียดู แม้จะอยู่บ้านก็แต่งตัวสวยสะอาดตลอดเวลา มักมีเพื่อนหนุ่มมาคุยเล่น ชมอ่านหนังสือ อ่านเล่น ไม่เคยช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน ทั้งยังแสดงท่าทีรังเกียจอาชีพค้าถาดของพ่อแม่ หยกช่วยป้าสมศรีขนถาดด้วยความขยันขันแข็ง จนถึงเที่ยงป้าสมศรีมีไก่เลี้ยงอาหาร

กลางวันแบบประหยัคแก่หยกหนึ่งมือ โดยชักข้าวสวยมาพูนจานสองจาน แล้วเอาก้วยเดียว
 น้ำราครึ่งชาม มะหมีน้ำชามหนึ่งถ้วย ๆ ไม่ปนข้าวสุก ตอนฉายหยกชนด้านต่อไปจนเสร็จ
 ป้าสมศรีออกปากให้ถาดเล็กถึงหนึ่ง หยกก็ใจนึกว่าป้าสมศรีใจดีเป็นพิเศษ เทียนนี้คงได้หิ้ง
 ค่าจ้างและถาดถึงหนึ่งแน่ ป้าสมศรีสั่งแล้วแกก็ไปอาบน้ำที่ริมคลองข้างบ้าน หยกรอแกอยู่นาน
 แกก็ยังอาบน้ำไม่เสร็จ จึงกลับบ้านอาบน้ำชำระร่างกายที่สกปรกด้วยแชมพูด้าน แคงตัว
 แล้วนั่งรอป้าสมศรีที่จะเอาค่าจ้างมาให้ด้วยความกระวนกระวายใจ กังเห็นท่าที่สงสัย
 จึงไต่ถาม หยกก็เล่าเรื่องให้ฟัง และแสดงความหวังว่าเขาควรจะได้ค่าแรงจากป้าสมศรี
 มากกว่าที่ให้ถาดเพียงถึงเดียว กังจึงกล่าวให้ข้อคิด ว่าไม่ควรเสียค่ายแรงกับเวลาเพราะ
 ได้มาเปล่า ๆ การทำงานยอมได้ผลตอบแทนเสมอ สุกแต่มาหรือน้อย ค่าแรงหรือกำไร
 อาจไม่ใช่เป็นเงินเสมอไป ถาดนี้ถ้าป้าสมศรีไม่ให้เราก็คงเอาเงินออกไปซื้อมาเหมือนกัน

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 3 ประเด็น คือ วิถีครอบครัว อาชีพ และ
 คติธรรม

วิถีครอบครัว

1. การแบ่งหน้าที่กันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

ในแต่ละครอบครัวสมาชิกที่อยู่ร่วมกันแต่ละคนจะมีหน้าที่ต้องกระทำไม่ว่าจะเป็น
 พ่อบ้าน แม่บ้าน หรือสมาชิกอื่น ๆ ภายในครอบครัว ดังกรรมต่อไปนี้

1.1 "ผู้ที่นอนก่อนทั้ง ๆ ที่พักเข้านอนแล้วคือ หวกแม่บ้าน จะเริ่มต้น
 วันใหม่ของหลอนอย่างเร่งร้อนด้วยการกำเงินไว้ในอุ้งมือ แล้วคว่ำตะกร้าเดินคุ่มไปจ่าย
 กับข้าวที่ตลาด"

1.2 "พ่อบ้านออกมานั่งคุยกับเพื่อนบ้านริมเคียงอยู่ตามหน้าห้อง
 บางคนก็ว่านอนอยู่กับการเตรียมเครื่องใช้เครื่องมือในการประกอบอาชีพของตนให้
 ปรักพร้อม"

1.3 "ยายซิมแก่ ๆ ที่ปลดตัวเองจากการทำงานนอกบ้านแล้ว
 มักจะสาดละวอนอยู่กับการดูแลหลาน ๆ ตัวน้อย ๆ ที่อยู่ในเบาะหรือไม้ก้ำกำลังคลานอยู่บน
 ลานดินหน้าห้องแถว แทนแม่ของเด็กละวอนที่กำลังไปจ่ายตลาดหรือกำลังวนหน้าเป็นมันอยู่
 ในครัว เพื่อเตรียมอาหารเช้า"

1.4 เด็กผู้ชายซึ่งอยู่สองคนกับก๋งต่างก็ทำหน้าที่ของตนในแต่ละวัน ก๋งทำงานจักสานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนเด็กชายที่อยู่ด้วยจะมีหน้าที่ออกไปจ่ายตลาด และกลับมาหุงหาอาหาร ก๋งความว่า "ฉันเริ่มต้นวันใหม่อย่างกระฉับกระเฉงเสมอและไม่รู้สึกเลียงภารกิจการครัวเรือน ในห้องแถวคับแคบของเรามีเพียงก๋งกับฉันสองคนเท่านั้น เราต่างมีภาระหน้าที่ด้วยกันทั้งคู่ หลังจากกินข้าวเช้าแล้ว ก๋งจะคร่ำเคร่งอยู่กับการทำมาหากินไปจนกระทั่งเย็น ฉะนั้นฉันจึงต้องแบ่งเบาภารกิจเบ็ดเตล็ดมาเป็นหน้าที่ เพื่อก๋งจะได้มีเวลาทำงานหาเงินได้เต็มที่" (หน้า 159)

2. การช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

เมื่องานที่เป็นหน้าที่ของตนในครอบครัวเสร็จแล้ว ก็ช่วยเหลืองานในหน้าที่ของผู้อื่นต่อไป ดังความต่อไปนี้

2.1 "ประมาณสี่โมงเช้างานของฉันก็หมดลง ฉันออกไปนั่งช่วยก๋งทำงานจักสานอยู่ที่หน้าห้อง" (หน้า 159)

2.2 "ฉันเห็นว่าเพิ่งสี่โมงเย็นเท่านั้น ยังมีเวลาอีกมากกว่าจะต้องเข้าไปหุงหาอาหารในครัว ฉะนั้นจึงออกมานั่งช่วยก๋งทำงานหน้าห้องแถวคู่อีก" (หน้า 162)

3. การขรมสั่งสอนบุตรหลานในครอบครัว

เด็กชายซึ่งอยู่กับก๋งมันเสียเวลาและแรงงอกที่ไปช่วยเพื่อนบ้านขนถ่านแล้วไม่ได้ค่าจ้างตอบแทน ก๋งจึงสั่งสอนเพื่อเตือนสติว่าดังนี้

3.1 "ตอนทำงานเหนื่อยทุกคนแหละ พอเสร็จงานพักสักครู่ก็เหนื่อยน้อยเสียคาอะไรหนักหนา แรงกับเวลานะเราได้มาเปล่า ๆ ไม่ต้องซื้อจากใคร แล้วจะว่าซาคทุนได้อย่างไร"

3.2 "คนที่ทำงานไม่เคยมีใครซาคทุนหรอก เพียงแค่จะได้ผลตอบแทนเป็นอะไร หรือมากน้อยเพียงใด ค่าแรงหรือกำไรไม่ได้มีอยู่ในรูปของเงินเสมอไป"

(หน้า 163)

4. ความมีน้ำใจกับเพื่อนบ้าน

เด็กชายซึ่งอยู่กับงม่น้ำใจไปช่วยทำงานขนถ่านที่ร้านป่าสมศรีเพื่อนบ้านใน
ละแวกเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะได้รับค่าจ้างตอบแทนเพียงเล็กน้อยก็ตาม ดังความว่า
"แทบทุกครั้งที่ถ่านมาส่ง ป่าสมศรีจะตามฉันไปช่วยขน แกล่เดินมาตามฉันเองถึงห้องแถว
แกล่ไม่ยอมจ้างจับถ่านอาชีพร เพราะพวกนั้นเป็นผู้ใหญ่เอาค่าแรงตามปกติ ซึ่งแกล่กว่าแพง
แกล่กับฉันแกล่ให้เงินปลีกเล็ก ๆ น้อย ๆ พอเป็นสินน้ำใจ"

(หน้า 160)

อาชีพร

1. หักดงกรรมและอุทสากรรมในครอบครัว

กมในเรื่องมีอาชีพรจักสาน ซึ่งจัดเป็นหัตถกรรมในครอบครัว ดังความว่า
"กมออกไปนั่งทำงานจักสานอยู่ที่ลานคินหน้าห้องแถว"

(หน้า 159)

2. การค้าขาย

ป่าสมศรีเพื่อนบ้านมีอาชีพรทางค้าขายถ่าน ดังความว่า "ป่าสมศรีเป็น
แม่ค้าขายถ่าน . . . ถ่านไม้สีค่าเป็นสินค้าที่ขายดี ขายได้ทุกวัน เพราะเป็นของ
จำเป็นต้องใช้ทุกครัวเรือนที่มีการหุงต้ม"

(หน้า 160)

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวนคำพังเพย

สำนวนเปรียบเทียบที่ปรากฏในเรื่อง ได้แก่

1. นอนกินบ้านกินเมือง
2. นอนจนตะวันส่องก้น

(หน้า 158)

3. คนเกียจคร้านสิ้นหลังยาว
4. นิ่งพิถน่อนจนข้าวเรียงเม็ด

(หน้า 159)

คติธรรม

1. การประหยัดและออม

เด็กชายในเรื่อง เมื่อได้รับเงินเพียงเล็กน้อยก็จะนำมาฝากในถังเก็บไว้และรู้จักประหยัดในการใช้ข้าวของเครื่องใช้และการกินอยู่ ถึงความต่อไปนี้

1.1 "แม้จะเป็นเงินเพียงน้อยนิดฉันก็ต้องนำมาฝากในถังเก็บไว้ในกระป๋องใส่เศษเงินในเขี่ยหมาก" (หน้า 163)

1.2 เด็กชายรู้จักทำด้านกินใช้เพื่อเป็นการประหยัดในการใช้ด้านไม่จริง ถึงความว่า "ฉันคล้ายสมถาแผ่นดิน และน้ำข้าวเข้าด้วยกันจนทั่วเป็นเนื้อเดียว ให้ความเหลวพอประมาณ ถ้าเหลวเปี้ยกมากจะแห้งช้า แต่ถ้าหากหมากเกินไปก็จะร้อนชุกเมื่อปั้นเป็นแผ่นตอนจะตาก . . . เมื่อเคล้าไค้ที่แล้ว ฉันจะปั้นเป็นแผ่นกลม ๆ ขนาดจานข้าวใบใหญ่ หนาประมาณหนึ่งนิ้วฟุต แล้ววางเรียงกันตากแดดไว้ ถ้าแดดจืด ๆ เพียงไม่กี่ชั่วโมงก็จะแห้ง พอแห้งสนิทก็เก็บเข้าไว้ในครัวเรียงซ้อน ๆ กัน ใช้คละกัณฑ์ด้านไม่จริงโดยมิจากแผ่นกลม ๆ ให้เป็นก้อน ๆ ขนาดพอคี่ใช้ . . . เป็นการประหยัดด้านไม่จริงไค้อย่างดี" (หน้า 160)

1.3 "คนบ้านนอกที่มีอายุแล้ว มักจะคบข้าวสวยผสมลงในถ้วยเตี้ยหรือมะหมี่ถ้วยเสมอ นอกจากเป็นการประหยัดแล้ว ยังเป็นความเคยชินอีกด้วย" (หน้า 162)

3. ความซื่อสัตย์

ขณะที่เด็กชายมาช่วยทำงานชนด้านให้ป่าสมศรี ป่าสมศรีได้ถามถึงด้านในครัวของบ้านเด็กชายว่าหมคหรือยัง เพื่อจะได้ให้เอาด้านไปใช้บ้าง เขาก็ตอบไปตามความจริงไม่หลอกลวง ถึงความว่า

"ฉันนั่งกะเน แล้วตอบไปตามความจริง ยังมีพอใช้อีกสักสามวันครับ"

(หน้า 162)

เรื่องที่ 13 นิทานสุภาษิต (ไบบร้อยและหมูนไปตามลมปาก) งานประพันธ์
ของ สุชีโว ภิกขุ มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้

ไบบร้อย

กวีปราชญ์ชาวเมืองนครทันทน์หนึ่ง เดินทางไปเมืองกาสิ ของเจ้าพระเจ้า
กาสิผู้โปรดกวี แต่ถูกนายประทุษค์ขวางและเรียกค่าสินบน กวีจึงขอฝากผ่อนว่าถ้าเจ้าเจ้า
พระเจ้าแผ่นดินเมื่อได้รับพระราชทานเงินรางวัลแล้ว จะแบ่งให้ครึ่งหนึ่ง แต่ถ้าจะเอา
เคี้ยวนี้ไม่มีเพราะไม่มีเงินติดตัวมาเลย นายประทุษค์ยินยอมอนุญาตให้ผ่านประตูเข้าไปได้
พอผ่านถึงประตูชั้นในอีกแห่งหนึ่ง นายประทุษค์ห้ามอีก กวีก็สัญญาเหมือนนายประทุษค์ที่ผ่าน
มาแล้ว ก็สามารถผ่านเข้าไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินได้ กวีก็กล่าวโคลง (คำฉันท์) อันไพเราะ
เป็นที่พอพระทัยพระราชมารมาก จึงพระราชทานช่างเผือกเชือกหนึ่งแก่กวี กวีก็กลับทูลขอ
ร้องให้เป็นไบบร้อยที่ เมื่อพระราชกรัสดว่าจะประทานแก้วแหวนเงินทองให้ก็ไม่ยอม พระราชา
จึงต้องยอมทำตามความปรารถนาของท่านกวี แต่เมื่อคำรททหายจะลงมือไบบร กวีก็
กราบทูลว่า รางวัลนี้ต้องแบ่งให้กับนายประทุษค์สองคน คนละครึ่งเป็นคำอนุญาตให้เข้าเฝ้า
พระราชาตามที่ตกลงกันไว้ ค่ายประการฉะนั้นนายประทุษค์มีความโลภก็ตกลงโทษไบบรหลัง
คนละ 50 ที่ ด้วยความฉลาดของกวี ทำให้พระราชาและมุนอามาตย์รู้สึกอัศจรรย์ใจ
เพิ่มความนับถือกวีผู้นี้มากขึ้น นี่คือนิทเวียนของจริงที่สอนคนโลภ แต่การสอนแบบนี้
ตรงกันข้ามกับพระพุทธเจ้า เพราะพระองค์ไม่นิยมความรุนแรง แต่ทรงสอนด้วยความ
ละมุนละไม นี่คือนข้อแตกต่างของการสอนระหว่างปุถุชน กับพระอรหันต์

หมูนไปตามลมปาก

ผู้ประพันธ์ลักษณะคำประพันธ์เช่นเดียวกับ เรื่องไบบร้อย แต่จุดมุ่งหมายเรื่อง
หมูนไปตามลมปาก ต้องการชี้ให้เห็นโทษของการเชื่ออย่างงมงาย หมูนไปตามลมปาก
ผู้อื่น โดยไม่พิจารณาเหตุผลด้วยปัญญาของตนเสียก่อน พระพุทธศาสนาสอนเรื่องศรัทธา
ความเชื่อความศรัทธาไปก็ปัญญาเสมอ เพื่อป้องกันการเชื่อมงายไร้เหตุผล โดยขึ้นเนะธรรมะ

ข้อที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือการไตร่ตรองอย่างแยบคาย ระวังเสียก่อน แล้วจึงจะถึงขั้น สัมมานุชัมปวัติ คือ ประพฤติธรรมตามสมควรแก่ธรรมที่ได้ไตร่ตรองไว้แล้ว อย่างระวัง ความเชื่อที่ไร้ปัญญาควบคุม จะมีกำลังยิ่งใหญ่ ไม่หวั่นไหวไปตามคำพูดของคนอื่นง่าย ๆ ความเชื่อเปรียบค้ำทางเสือเริ่ด เมื่อค้ำทางเสือเริ่ดไปทิศทางใดเริ่ดก็ยอมไปตามทิศทางนั้น ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งทางถูกและทางผิด ความเชื่อก็เช่นเดียวกัน อาจเชื่อได้ทั้งในทางถูกและทางผิด ความสุขเป็นสิ่งปรารถนาของคนทุกคน แต่หนทางที่จะนำไปสู่ความสุขมีไคทาง ๆ กันจึงเกิดคำสอนของแต่ละศาสนาแตกต่างกันไป บางศาสนาก็สอนให้อ่อนน้อมเหวคาหรืออย่างตัว ทรมาณตัว แต่พระพุทธศาสนาสอนให้ช่วยตัวเองและอย่างกิเลส เมื่อความเชื่อมีต่าง ๆ ทั้งผิดและถูก จึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผล ประกอบความเชื่อ นั้น ๆ นิทานต่อไปนี้ เป็นตัวอย่าง บุคคลผู้หม่นไปตามลมปาก เพราะขาดเหตุผลใน ความเชื่อ

นานมาแล้วมีพราหมณ์คนหนึ่งไปซื้อแพะมาตัวหนึ่งเพื่อเอาไปบูชาอยู่ที่บ้าน แยกแพะ ขึ้นมาเดินกลับบ้าน นักเลงสามคนออกอยากมาหลายวัน เห็นแพะเขาก็อยากกิน จึงคุยคิกกันออกอุบาย นักเลงคนที่ 1 แสร้งเดินสวนทางมาแล้วพูดกับพราหมณ์ว่า แยกสุนัขสกปรกนั้นไปทำไม พราหมณ์ไม่ตอบเดินเฉย นักเลงคนที่ 2 ซึ่งอยู่อีกจุดหนึ่งก็พูดว่า สุนัขนี้มีประโยชน์อะไรกับท่าน พราหมณ์ได้ยืนถึงสงสัย แต่ไม่พูดอะไร คนที่สามเดินสวนมาพูดว่าเอาสุนัขไปทำไม ท่านไม่ใช่พราหมณ์ แต่เป็นพรานล่าเนื้อด้วยสุนัข ที่แรกพราหมณ์ไม่สนใจแต่เมื่อมีคนทักถึงสามคนว่า แพะที่ตนแยกมาเป็นสุนัขก็เลยเชื่อตามนั้น จึงทิ้งแพะนั้น นักเลงทั้งสามก็ได้แพะไปกินสมความมุ่งหมาย

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน และ คติธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้าน

1. สุภาสิต

สุภาสิตที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องช่วยเตือนสติให้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลเสียก่อนที่จะเชื่อสิ่งใดโดยง่าย ดังสุภาสิตว่า "หม่นไปตามลมปาก"

2. นิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านที่ยกมาประกอบเรื่องนิทานสุภาษิต ได้แก่

2.1	เรื่องโมยร้อย	(หน้า 170-171)
2.2	เรื่องหมุนไปตามลมปาก	(หน้า 172-173)

กติขรรณ

1. ความรับผิดชอบ

นายประทุมเมืองกาสิปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ไม่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เรียกร่องคำทอแทนจากชาวเมืองที่จะผ่านประตูราชวังเข้าไปพบพระเจ้ากาสิ จึงได้รับโทษจากการกระทำนี้ ถึงความว่า "รอบประเดี้ยวเดิคนาน นายประทุม 2 คน เป็นผู้มีส่วนได้รางวัลนี้ ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติเอาไว้ว่า รางวัลที่ได้จากพระราชานั้น ครั้งหนึ่งจะให้แก่นายประทุมคนแรก อีกครั้งหนึ่งจะให้แก่นายประทุมคนที่ 2 มิเช่นนั้น ก็จะมีใครเข้าเฝ้า"

(หน้า 172)

2. การรู้จักใช้ปัญญาในทางที่ถูก

ในเรื่องหมุนไปตามลมปาก ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นว่า คนเราควรใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองก่อนที่จะเชื่อสิ่งใด ถึงความต่อไปนี้

2.1 "ทางพระพุทธศาสนาสอนเรื่องศรัทธาความเชื่อไว้ที่ใด ย่อมสอนให้มีปัญญากำกับไว้ในที่นั้นด้วย เพื่อป้องกันมิให้เชื่ออย่างงมงายไร้เหตุผล ผู้นับถือพระพุทธศาสนา จะไม่ถูกชักจูงหรือขู่บังคับให้เชื่อในสิ่งที่ไม่อาจทรงให้เห็นจริงได้ด้วยปัญญา ทุกคนมีสิทธิที่จะใช้ปัญญาของตนพิจารณาเสียก่อน ว่าคำสั่งสอนอันนี้มีเหตุผลอย่างไร เป็นผลดีอย่างไรแก่ผู้ปฏิบัติบ้าง"

(หน้า 172)

2.2 "ผู้เชื่ออย่างงมงาย ไม่พิจารณาเหตุผลด้วยปัญญาเสียก่อน ย่อมหมุนไปตามลมปากได้โดยง่าย"

(หน้า 172)

เรื่องที่ 14 วอนขอ งานประพันธ์ของ กุลทรัพย์ รุ่งฤดี มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ เมื่อครั้งเป็นเด็กเล็ก ๆ เคยวอนขอพระจันทร์ ขอข้าวขอแกง ขอแหวน (ทองแดง) ใ้หน้องช้ำใส่ ขอเตียงตั้งนั่งชมดาวเดือน เมื่อเห็นดาวล้อมเดือนก็ชวนน้องนัยดาว ซึ่งมีแสงระยิบระยับไม่ซีดจางเหมือนดวงเดือนที่ลอยเด่นสว่างอยู่กลางท้องฟ้า ผู้เขียนอยากจะเหาะล่องไปหากวงจันทร์แล้วเอื้อมมือไปจับ และคิดว่าเมื่อโตขึ้นคงจะได้ดวงจันทร์สมความมุ่งหมาย เป็นการคิดฝันไปตามอารมณ์เด็กอย่างโจ่ง ๆ ว่าโตขึ้นจะเหาะไปสอยดาวมาเป็นพาหนะคันเมฆไปให้ถึงดวงจันทร์

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเพณี ชีวิตกรรมกรวี และวรรณกรรมพื้นบ้าน

ชีวิตกรรมกรวี

ความรักระหว่างญาติพี่น้อง

บทร้อยกรองเรื่องวอนขอ แสดงถึงความรัก ความผูกพันของพี่น้อง ที่จะขอสิ่งของใ้หน้อง และชวนน้องนั่งชมจันทร์ ดังความว่า

แม่เมื่อเรายังเล็กเป็นเด็กน้อย
เคยกล่าวถอยวอนจันทร์ว่าให้สม
ขอข้าวแกง . . . แหวน . . . ใ้หน้องปองนิม
ขอเตียงตั้งนั่งชมดาวและเดือน
เมื่อเห็นดาวล้อมเดือนกลาดเคลื่อนฟ้า
ชวนน้องนัยการที่เป็นเพื่อน
ระยิบระยิบพริบตาควาพราเลือน
แต่ดวงเดือนเด่นสง่ากลางโทยม

(หน้า 179)

วรรณกรรมพื้นบ้าน

บทเห่กล่อม เพลงกล่อมเด็ก

ในบางตอนของเนื้อเรื่องมีเนื้อหาที่กล่าวถึงถ้อยคำที่เด็ก ๆ ใช้ร้องเล่นกัน ซึ่งเรียกว่า เพลงเด็กร้องเล่น เป็นส่วนหนึ่งจากเพลงจันทร์เจ้า ดังความว่า

"ขอข้าวแกง แหวน ใ้หน้องปองนิยม
ขอเทียนคั้งนั้งชมดาวและเค็อน"

(หน้า 179)

เรื่องที่ 15 ขอจันทร์แจ่มแสง งานประพันธ์ของ กุลทรัพย์ รุ่งฤดี มีเนื้อเรื่องย่อคั้งนี้ ดวงจันทร์ที่ลอยสว่าง ณ ท้องฟ้า ช่วยให้แสงสว่างแก่พื้นโลก และความเป็นแก่จิตใจของคนทั่วไป คนทุกชั้นตั้งแต่พระราชาจนถึงยากด่างก็ชื่นชมแสงจันทร์ ในคืนจันทร์เต็มดวง ชายหญิงที่รักกันจิตใจจะปั่นป่วนคิดถึงความรักยิ่งขึ้น จนระทมทุกข์ตลอดเวลา ก็วอนขอดวงจันทร์ช่วยบันดาลความสำเร็จสมประสงค์ พิษแห่งความรักเผาใจถูกถูกไฟจี ปวศเจิมราวถูกอาวูรมิคมเดือน ดวงจันทร์ก็อาจจะเยียวยาความรักที่ซอกซ้านให้หายไป กลับมีความสุขคั้งเดิมและอย่าใ้รู้ซอกซ้าตรอมตรมอีกต่อไป

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเพณีวรรณกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ ส่วนวน คำพังเพย ในเนื้อเรื่องมีส่วนวนเปรียบเทียบความรักที่ไม่สุขสม เหมือนถูกอาวูรเชือกเดือนใจ ดังความว่า

หากเลห์แห่งรักร้าย	เผาจิตคล้ายถูกไฟลน
ปวศแปลมกมลกล	กระทบสาทรอันคมเดือน

(หน้า 180)

เรื่องที่ 16 กวีกับจันทร์เจ้า งานประพันธ์ของ กุลทรัพย์ รุ่งฤดี มีเนื้อเรื่องย่อคั้งนี้ ราฟิงถึงดวงจันทร์ว่าอยู่ไกลแสนไกลสักเพียงไหน กวีกล่าวชมแสงจันทร์โดยเปรียบเทียบงามเหมือนเค็อนเพ็ญที่ลอยแจ่มอยู่บนฟ้าฟ้า เขาชื่นชมว่า ดวงจันทร์สามารถประโลม

ใจให้มีความสุขใจ กวีช่างมีอัจฉริยภาพพิเศษเผ่าสังเกศดวงจันทร์อย่างใกล้ชิดทั้งข้างขึ้น-ข้างแรม ประดิษฐ์กวีผูกเรื่องเกี่ยวกับดวงจันทร์ได้อย่างแนบเนียนว่า มีกระต่ายหมายชมจันทร์ และเผ่ารอกอยู่เสมอ นอกจากนี้แสงจันทร์ยังเอาใจช่วยหนุ่มสาวยามรักกัน

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเด็นวรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรมพื้นบ้าน

1. สำนวน คำพังเพย

1.1 สำนวนเปรียบเทียบความงามของผู้หญิงกับแสงจันทร์ ได้แก่
 กวีเขาชมแสงนวล' เปรียบนางงามล้วนละมุนละไม
 วางามคุด เคียนด่อง ยามเมื่อสกาวกองนภาสัย

1.2 สำนวนที่ตรงกับ "กระต่ายหมายจันทร์" ดังความว่า
 ว่ามีกระต่ายหมายชะเง้อ ผันไผ่ละเมอเฉลอใจ
 จะขึ้นชมดวงจันทร์ เผ่ารอกคอยวันรำไป

(หน้า 181)

2. เพลงพื้นบ้าน

เรื่องกวีกับจันทร์เจ้า มีลักษณะของเพลงพื้นบ้าน ดังตัวอย่างบางตอนเช่น
 ขอมะกอกเจ้าคอกมะไฟ หนุ่มสาวรักใคร่
 แสงจันทร์เป็นใจควย เขย

(หน้า 181)

เรื่องที่ 17 รุ่งอรุณแห่งหัวใจ งานประพันธ์ของ จินคณา ปันเนลิยว
 มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ พอแก่เริ่มจับทองฟ้าก็ส่องแสงให้โลกสว่างจ้า แสงอรุณ (แสงแคค
 ยามเช้า) เปรียบเหมือนความอาวรี ช่วยคลายหนาวและให้ความอบอุ่นแก่โลก เช่นเดียวกับ
 แพร่ที่หมกกันหนาวคนที่ผิดหวังต่อแต่อย่างเรา หวังรอความเมตตาอาวรี เช่นเดียวกับโลกที่
 ได้รับความอบอุ่นจากแสงแคค แต่เวลานี้ความอบอุ่นใจไม่มีเลย มีแต่ความท้อใจอย่าง
 แแรงกล้าอันเกิดจากโรคร้าย และความชั่วทั้งหลาย ถ้าความรักและความหวังเปรียบดัง
 แสงสว่าง ซึ่งนาน ๆ ที่เกิดขึ้น ก็หวังจะได้เห็นความเมตตาอาวรีช่วยบันดาลใจที่มีคม
 ให้สว่างแจ่มใส ประการสำคัญที่สุดใครจะจุกแสงส่องสว่างอันละมุนละไม แสงแห่งความรัก
 การให้อภัยการเห็นใจกัน แสงแห่งคุณธรรมที่ขจัดความชั่วจากหัวใจให้เกิดขึ้นในจิตใจของ
 มนุษย์ แสงอรุณให้ความอบอุ่นโลก ให้ความสว่างแก่ทุกสิ่งในโลก เรารอคอย-อรุณแห่ง
 หัวใจซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อมนุษย์เลิกทำกรรมชั่ว-ร้ายเลวทราม

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเด็นคคิธรรม

คคิธรรม

1. การรู้จักให้อภัย

มนุษย์เราควรมีจิตใจที่ให้อภัยแก่กัน ยึดคุณธรรมเป็นหลักในชีวิต ถึงความว่า

และเหนือสิ่งอื่นใดใจมนุษย์	ขอจงจุกแสงอันละมุนเ็น
แสงแห่งรักและอภัยเห็นใจกัน	แสงคุณธรรมขจัดชั่วจากหัวใจ

(หน้า 182)

2. ความเมตตาากรุณา

ความเมตตาจะช่วยให้ความชั่วร้าย ความมัวหมองต่าง ๆ หมดไปได้

ถึงความว่า

ถ้าความรักความหวังดังแสงฉาน	นานเท่านั้นแสงจะฟ้าลงมานี้
หวังล้ำแสงแห่งเมตตาและอาวรี	พลิกราคริมืดหมองให้ของพรรม

(หน้า 182)

หนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 2

เรื่องที่ 1 พ่อแม่รังแกฉัน งานประพันธ์ของ พระยาอุปกิตศิลปสาร มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ จิวของจีนมีลักษณะคล้ายละครสุภาพหรือการสวดมาลัยสูตร นอกจากจะเป็นเครื่องบันเทิงใจแล้ว ยังมุ่งสอนคติธรรมไปในตัว จิวเรื่องหนึ่งกล่าวถึงเศรษฐีมีลูกชายสุกสวาทคนเดียว หวังจะให้ลูกชายสืบสกุล เนื่องจากโรงเรียนอยู่ไกลจากบ้านเกรงลูกชายจะลำบากจึงจ้างครูมาสอนหนังสือที่บ้าน ลูกชายเรียนคนเดียวจึงเหงาและเบื่อไม่ชอบเรียนหนังสือ เศรษฐีก็ด้วยความรักลูกจึงให้เด็กในบ้านมาเรียนด้วย เมื่อมีเพื่อนมากลูกเศรษฐีก็ชักชวนกันเล่นไม่ตั้งใจเรียน ครูจึงทำโทษ ลูกเศรษฐีก็ไปฟ้องบิดาและไม่ยอมเรียนกับครูผู้นั้น จนต้องเปลี่ยนครูใหม่ เมื่อครูกวักขันให้เรียนก็ไม่ยอมเรียน เศรษฐีตามใจลูกต้องเปลี่ยนครูใหม่เรื่อย ๆ ในที่สุดโคครูซึ่งหวังแต่ค่าสอนจึงปล่อยปละละเลยไม่กวักขันบุตรเศรษฐีชอบครูผู้นี้ ครูจึงสอนอยู่ไครนาน แต่บุตรเศรษฐีไม่ได้วิชาความรู้เลย ครั้นเศรษฐีถึงแก่กรรมบุตรก็ขายเงินทองอย่างสุรุยสุราย เลี้ยงเพื่อนฝูงจนยากจนลงไม่เหลือสมบัติติดตัว เทียวขอทานเลี้ยงชีวิต วันหนึ่งไปขอทานที่หน้าบ้านจีนแสดหมอกูหนึ่ง จีนแสดแสร้งทำนายเป็นการเตือนสติว่าเป็นถึงลูกเศรษฐีแถมมาเทียวขอทานชวนให้สงสัย ลูกเศรษฐียอมรับว่าเป็นคนเป็นลูกเศรษฐีจริง และกล่าวร้ายพ่อแม่ว่ารังแกตน คือ เมื่อเห็นตนทำชั่วกลับสนับสนุนไม่ห้ามปราม จีนแสดชี้แจงให้เห็นความหวังดีที่จะช่วยให้ไม่คงขอทานต่อไป แยกของทำตามคำจีนแสดสั่งสอน ลูกเศรษฐีจึงตกลงอยู่กับจีนแสด ไม่นานจีนแสดก็อบรมให้รู้จักทำงานและรู้จักค้าขายเป็นหลักฐาน ไม่คงขอทานอีกต่อไป

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว และ เทศกาลพิธีการ

ชีวิตครอบครัว

ความรักของบิดามารดาต่อบุตร

เศรษฐีมีความรักบุตรของคนเป็นอย่างมาก หวังจะให้สืบวงศ์ตระกูลต่อไป เมื่อโรงเรียนอยู่ไกลจากบ้าน จึงอุทิศค่าจ้างครูมาสอนบุตรของคนที่บ้าน ตามใจทุกอย่างไม่เคยขัดใจ ถึงความว่า

ท่านเศรษฐีมีบุตรสุดที่รัก แก่หนุ่มพักใจจิตพิสมัย
 บุตรคนเดียวแสนจะหวงกึ่งดวงใจ หวังจะให้สืบวงศ์คำรงไป
 มีโรงเรียนไกลบ้านอาจารย์สอน กลัวลูกอ่อนล้ายากไม่พรากได้
 อุกสาห์จางครูบามาแต่ไกล ให้สอนในบ้านคนสู่ปรนปรือ

(หน้า 7)

คิดถึงเรื่องเก่าแก่พ่อแม่รัก สู้หนุ่มพักใจฝึกให้ศึกษา
 ความใจลูกเหลืออันคณนา หุงสังสารพักไม่ช้คใจ

(หน้า 9)

ความรักของบิดามารดาที่มีต่อบุตร หากมากจนเกินไป ไม่คู่ความเหมาะสมก็จะ
 ได้รับความเดือดร้อนทั้งบิดามารดาและบุตร กังความว่า

ชาวเราเอ๋ยพอแหม่มึงแก้วรัก สู้หนุ่มพักใจในบุตรนั้นสุดแสน
 แด่ความรักมักเกินจนเกินแค้น เลยเข้านคนทุกขณมระทมกาย

(หน้า 10)

เทศกาลและพิธีการ

พิธีการเกี่ยวกับชีวิต

1. พิธีการประจำวัน ในช่วงชีวิตที่เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น จะมีพิธีโกนจุกและบวชนาค
 ในงานนี้จะมีการทำขวัญด้วย กังความว่า

เราบวชนาคโกนจุกในยุคก่อน มีกล่าวล่อนเพราะพรึงทำมิ่งขวัญ

(หน้า 7)

2. เมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่เต็มทีสมควรมีเหย้าเรือน มีบุตรรองก็จะมีพิธีแต่งงาน
 ซึ่งในสมัยก่อนจะมีการสวดมาลัย ในพิธีด้วย กังความว่า

การขันทมาชุกเก่านั้น	มีสวดคณินท์เรียกว่า "สวดมาลัย"
เกล้าก็คือนางหวังจะสั่งสอน	แต่ฉันชวนตามนิยมสมสมัย
มีเซธาพาสนุกเครื่องปลูกใจ	สมกับไคมีงานการมงคล

(หน้า 7)

เรื่องที่ 2 นิทานเทียบสุภาษิต งานประพันธ์ของ พระยาสิทธิราชฤทธิไกร มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ พระอาจารย์ผู้หนึ่งมีชื่อเสียงทางด้านลักษณะนิสัยของบุคคล วันหนึ่ง อาจารย์ต้องการลองนิสัยของศิษย์ที่มีอยู่สามคน โดยตั้งปัญหาถามว่า ผู้ใดชอบสุภาษิตข้อใด ในจำนวน 3 ข้อ คือ หนึ่งเป็นเข็ม พายเรือทวนน้ำ และกลิ้งครกขึ้นเขา ศิษย์คนที่ 1 เลือกหนึ่งเป็นเข็ม เพราะเห็นว่า เป็นข้อปฏิบัติที่พอทำไหว ส่วนอีก 2 ข้อ เกินกำลังและความสามารถ ศิษย์คนที่ 2 เลือกพายเรือทวนน้ำ เนื่องจากเห็นว่า เป็นการปฏิบัติพอประมาณ ข้อแรกค่อนข้างขยอหยอน ชักน้ำให้เกยจกราน ข้อ 3 อาจเกิดอันตรายได้ ศิษย์คนที่ 3 เลือกกลิ้งครกขึ้นเขา ภายเหตุผลที่ว่า เป็นกิจที่จะช่วยให้ไม่ประมาทเหมือน ข้อ 1 ข้อ 2 เมื่ออาจารย์ไต่ทราบความพอใจของศิษย์ทั้งสามแล้ว ก็วินิจฉัยและแนวทางอาชีพของแต่ละคน ศิษย์คนที่ 1 อยู่ในอันดับ 3 มีความเพียรแต่ขาดความอดุสสาหะอดทนและความกล้าหาญ จะคงจนกว่าเพื่อน ๆ ควรเลือกอาชีพเบา ๆ เช่น ช่างเขียน และหากรรยาที่เป็นช่างเย็บปัก ศิษย์คนที่ 2 อยู่ในอันดับ 2 เพราะขาดความกล้าหาญอย่างเด็ดขาด จะไม่ยากจน ประกอบอาชีพค้าขาย และควรไต่กรรยาที่มีอาชีพเดียวกัน ศิษย์คนที่ 3 อยู่ในอันดับ 1 เพราะมีคุณสมบัติสำคัญครบทั้ง 3 ประการ จะมีฐานะร่ำรวย ควรรับราชการ เช่น ทางกฎหมายหรือทางทหาร และควรไต่กรรยาที่มีฐานะดี นอกจากนี้อาจารย์ยังตั้งเงื่อนไขให้ ศิษย์ทั้งสามครองความเป็นเพื่อนและคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันไว้ให้ดี ภายในสามปีต่อมา ศิษย์คนกลางไต่กรรยาซึ่งเป็นเชื้อสายพ่อค้าเงินเก่าแก่ คนใหญ่หรือคนที่ 3 ไต่กรรยา บุกรหลานผู้ก็เก่า คนเล็กหรือคนที่ 1 ไต่กรรยาในตระกูลช่าง ทำงมีบ้านเรือนอยู่ไม่ไกลกัน หมู่บ้านทั้งสามไต่ชื่อว่า บ้านสามเกลอ ทอมากกลายเป็นบ้านสามเรือน

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ อาชีพ และวรรณกรรมพื้นบ้าน

อาชีพ

คนที่มีความถนัดนิสัยแตกต่างกันย่อมมีความต้องการไม่เหมือนกัน การจะเลือกประกอบอาชีพใด ควรเลือกให้เหมาะกับบุคลิกลักษณะและความต้องการของตนเอง กิ่งที่อาจารย์ไถแนะนำอาชีพที่เหมาะสมกับศิษย์แต่ละคน คือ

1. การช่าง

ผู้ที่มีความเพียรแต่ยังขาดความกล้าหาญออกทน ควรเลือกอาชีพทางการช่าง กิ่งที่อาจารย์บอกแก่ศิษย์ ผู้เลือกสุภานิก ข้อ 1 ฝนทั้งเป็นเข็มนา "เจ้าเป็นคนชั้นสาม เพราะเจ้าได้มีความเพียร ขาดความอดสาหัส ออกทน และความกล้าหาญ เจ้าจะต้องเป็นคนจนกว่าเขา เจ้าคงหาวิชาเบา ๆ มีช่างวาดเขียน เป็นต้น และเจ้าคงหาภรรยาที่เข้าเป็นช่างปักชางเย็บ เป็นต้น"

(หน้า 17)

2. การค้าขาย

ผู้ที่มีความเพียร ความอดทน ถึงแม้ขาดความกล้าหาญ สามารถประกอบอาชีพทางค้าขายได้ กิ่งที่อาจารย์บอกแก่ศิษย์ผู้เลือกสุภานิก ข้อ 2 พายเรือบนทวนน้ำว่า "เจ้าเป็นแค่คนชั้นที่สองเท่านั้น ยังขาดความกล้าหาญ อันเป็นข้อสำคัญของคนเราอยู่ เจ้าจะไม่เป็นคนโรทรพภัยกับเขา แต่เจ้าคงหันเข้าหาทางวิชาค้าขาย มีสินค้าขาวเปลือกขาวสาร เป็นต้น"

3. การรับราชการ

ผู้ที่ทำงานราชการ ควรเป็นผู้มีความเพียร อดสาหัส และอดทน มีความกล้าหาญควยจึงจะดี กิ่งที่อาจารย์บอกแก่ศิษย์ผู้เลือกสุภานิก ข้อ 3 กลิ้งครกขึ้นเขาว่า "เจ้ามีความเพียรและมีอดสาหัส และมีความอดทน แลเจ้าก็ได้มีความกล้าหาญบริบูรณ์ทั้งนี้ เจ้าจะเป็นคนมีทรัพย์ เจ้าคงหันเข้าหาทางวิชาอันประกอบควยราชการ มีทางกฎหมาย และทางทหาร เป็นต้น"

(หน้า 17)

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สุภาษิต ภาษิต

คำกล่าวที่มุ่งหมาย จะสั่งสอนในเรื่องความเพียร ความอดุสสาหะอดทนและ
ความกล้าหาญ ไ้แก่ ผนทั้งเป็นเข็ม พรายเรือทวนน้ำ กลิ้งครกขึ้นเขา กังความว่า

ผนทั้งเป็นเข็ม	เป็นคิ
เรือที่ทวนน้ำ	เลือกไว้
จักกลิ้งครกขึ้นคีรี	สุดแต่ ใจนา
สามสิ่งใครชอบไซ้	บอกให้โดยประสงค์

(หน้า 16)

เรื่องที่ 3 ทาลโตนค พระนิพนธ์ของ หม่อมเจ้าจักรพันธุ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์
มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ ทาลโตนคมีประโยชน์มาก แต่จะมีผลต้องใช้เวลาปลูกนาน จึงควร
ปลูกทยอยไว้เพื่อลูกหลานจะได้เก็บกินในภายหลังแทนคนที่บรรพบุรุษปลูกไว้ให้ การเลือก
ที่ปลูกไม่ยาก กินเหนียวในที่ลุ่ม มีทางระบายน้ำ เช่น คามคัณนา ทามที่คอนกินรวนหรือ
กินปนทรายชายฝั่งทะเลก็ปลูกได้ น้ำคาลเพชรมีชื่อเสียงเลื่องลือ ชาวเพชรบุรีนิยมปลูก
ทาลโตนคคามคัณนา การปลูกทาลโตนคไม่ต้องใส่ปุ๋ยมาก สมัยก่อนมีการเก็บภาษีทาลโตนค
แก่ปัจจุบันเลิกเก็บแล้ว ทาลโตนคให้ประโยชน์หลายอย่าง สมัยก่อนใช้ใบแทนกระดาษ
เขียนหนังสือ สมัยนี้ใช้พิมพ์นามบัตร ใบแต่ใช้พิมพ์นามบัตร ใบแก่ใช้เย็บหมวก ทำพัด
มุงหลังคา ทำเครื่องจักสาน รอบกานคันทาล ลำคันทานใบ ใบ และเปลือกของผล
ใช้ทำป่านเส้นใย ลำคันทานใช้ทำเส้า เนื้อในลำคันทานใช้ทำแปง กานชอกอกใช้เป็นยาเบื่อ
คอกวัวใช้เป็นยาระบายปัสสาวะ งวงคาลให้หน้าหวานเพื่อทำน้ำคาล ผลคาลอ่อนใช้เป็น
ของหวาน หัวคาลแก่ใช้ต้มแกง จาวใช้เชื่อมเป็นของหวาน ควรปลูกคาลชกเขยรุ่นก่อน
เพื่อเป็นมรดกแก่คนรุ่นต่อไป

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏ คือ ประเพณีคหกรรม

กถิขรรรม

การรู้จักรักษาที่โดยการช่วยกันบำรุงรักษาทรัพยากรของชาติ

เราควรช่วยกันบำรุงรักษาส่งเสริมทรัพยากรของชาติที่มีอยู่ให้เพิ่มมากขึ้นไว้
เป็นมรดกให้ชนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์ต่อไป ทั้งความว่า

1. ถ้าใช้พลังงานปลุกพลังงานระหว่างนี้
ท่านผู้ใหญ่มีจิตข้างคิดไกล
เราจึงควรทวนคิดมีจิตบ้าง
ให้รุ่นหลังไว้เป็นทุนเห็นคุณเรา | จะได้มีศาลซุกทุกสมัย
ปลุกศาลใหม่รกรกตกถึงเรา
มีที่ว่างควรจะปลุกให้ลูกเขา
จึงควรเผ่าปลุกทยอยคอยทำไป |
|--|---|

(หน้า 23)

2. เมื่อเห็นคุณศาลต่างต่างเป็นอย่างนี้
คอยเพาะปลุกทยอยอยากคอยเลย
ทำความดีมีจิตคอยาคิดสั้น
รุ่นก่อนใหม่รกรกเห็นอกเรา | มิควรที่ถือจิตคิดเพิกเฉย
ผลชคเขยการปลุกแกลูกเรา
ลูกเรานั้นนำวิถกเห็นอกเขา
เช่นรุ่นเก่าควรปลุกให้ลูกเขย |
|--|---|

(หน้า 26)

3. การนำทรัพยากรที่มีอยู่แล้วมาใช้ให้เกิดประโยชน์เป็นสิ่งควรกระทำ
นอกจากจะเป็นการประหยัครายจ่ายแล้ว ยังเกิดประโยชน์ในหลายด้าน ศาลโคนคเรา
สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ทำเครื่องใช้ เครื่องจักสาน ทำยา
น้ำศาลและทำอาหาร ทั้งความว่า

แก่แรกเริ่มเต็มที่มีผู้ใช้ คามวิธีที่ใช่เช่นโบราณ สมัยนี้อาจจะนำมาทำการ์ค ลงขอบทองสวยสะอาดไม้บาคคา	เขาเก็บใบมาสมัครอักษรสาร ใช้ในการเขียนจกบทคำรา แทนกระดาษบอกนามใครถามหา เอาใบมาพิมพ์นามโค้งามคิ
---	---

บางพวกเขาเอาใบไม้ใช้ฉีก
เป็นเสื่อสาคีใช้สะทวทวมวกใบตาล

เป็นเส้นปลีกทอดกักท่าจักสาน
ที่เขาสานเป็นตะกร้าก้นน้ำกุ

คอเกาอมนั่งตั้งเคียงคู่
เพื่อเสวยเสวยสววยสววยคิจัง

กรุประทุคาคฟ้าฝายนัง
ท่าโตะตั้งชุกรับแขกสวนแปลกกี

กานชอกอกบออกกันว่าเป็นยาเมื่อ
พวกเขมรทำเป็นยาฆ่าหนอนคิ

โซฆ่าเชื้อกำจึกให้สัตว์หนี
ล้างทองที่มีพยาธิคิจากเกิน

คุณใหญ่หลวงวงเวลาหวานไม่น้อย
น้ำกาลสดแสนประเสริฐรสเชิษฐ
ลูกกาลอ่อนเก็บขายได้ไม่น้อย
ทางครัวเรือนชอกกันทุกวันวาร

น้ำกาลอ้อยว่าหวานก็หาญสู้
ลองทำดูชายคิมก็กำไร
รสอร่อยกินเล่นเป็นของหวาน
ทั้งหัวกาลแกงคัมพอมคิ

(หน้า 24-25)

เรื่องที่ 4 ความดีที่ไม่รู้จักสิ้นสุด งานประพันธ์ของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ พระสุนทรโวหาร (ภู่) เขียนไว้ในเรื่องพระอภัยมณีว่า "อันคิชั่วตัวกาย เมื่อภายหลัง ชื่อก็ยังยืนอยู่มิรู้หาย" ความดีที่คนเราทำไว้ยอมเลื่องลือแผ่ไปทั่วโลก อยู่ชุกกาลนานเช่นเดียวกับวงน้ำที่เกิดจากก้อนหินตกกระเพื่อมแผ่กว้างไปจนเต็มพื้นน้ำ คนเรากางไคร้รับประโยชน์ยิ่งใหญ่จากคุณความดีที่มีผู้ทำไว้แก่โลก เก็ก ๆ ยังไม่ค่อยรู้จัก ว่าใครบ้างทำความดีไว้แก่โลก เมื่อโลกก็จะทรายไคร้ว่า ประโยชน์และคุณความดีทั้งหลาย ที่ใหญ่ยิ่งในโลกนี้ยอมเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่อันล้ำเลิศของมนุษย์ชายหญิงทั้งหลาย การแสดงความกล้าหาญยอมสละชีวิตเพื่อบ้านเมืองและผู้อื่น นับว่าเป็นความดีอันประเสริฐที่ไม่สูญสิ้น อย่างหนึ่ง ผู้แสดงความกล้าหาญอย่างนาศรรเสริญ มีมาแล้วในหมู่มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาและ

ทุกชั้นทุกเพศ ในรัชกาลที่ 1 จันทรยาพระยาอดกลางและมุกน่องสาวได้เป็นกำลังรวบรวมไพร่พลต่อสู้ทัพพม่า ซึ่งมียี่หวุ่นเป็นแม่ทัพยกมาตีเมืองดลาง ในขณะที่พระยาอดกลางเจ้าเมืองถึงแก่อนิจกรรม ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ตั้งจันเป็นท้าวเทพสตรี มุกเป็นท้าวศรีสุนทร ในเดือนกันยายน เวื่อไม้อำหนึ่งถูกพายุพัดอับปางลงใกล้เกาะลองสโตนแห่งหมู่เกาะฟารินในประเทศอังกฤษ เกรซ คาลิ่ง มุทรวสาวผู้เฝ้าประภาคารบนเกาะนั้นได้ชวนมิคานำเรือเล็กฝ่าคลื่นลมเสี้ยงชีวิตออกไปช่วยผู้โดยสารที่เหลืออยู่ให้รอดชีวิตมาได้ ความกล้าหาญของเกรซ คาลิ่ง เป็นที่จับใจคนในยุโรปมาก ผู้ท่าคุณไว้แก่โลกถึงสิ้นชีวิตไปแล้ว ย่อมได้รับการยกย่องนับถือ การตอบแทนความดีของผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ทางที่ดีที่สุดคือ ตั้งใจทำความดีตามความสามารถและความรู้ของตนอย่างบุคคลเหล่านั้นบ้าง ถึงแม้จะเป็นความดีเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จะเป็นช่องทางให้ประกอบความดีอันยิ่งใหญ่ในโอกาสต่อไป

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน และ คติธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สุภาษิต ภาษิต

คำกล่าวซึ่งสั่งสอนในการให้รู้จักทำความดี ได้แก่ "อันดีชั่วตัวกายเมื่อภายหลังชื่อก็ยังมีอยู่ไม่สูญหาย" (หน้า 31)

คติธรรม

1. ความกล้าหาญ

1.1 เมื่อกองทัพพม่ายกมาถึงเมืองดลาง พระยาอดกลางถึงแก่กรรมเสียก่อนแล้ว ยังไม่ได้แต่งตั้งเจ้าเมืองใหม่ นางจันทรยาพระยาอดกลาง และมุกน่องสาวได้เกณฑ์ไพร่พลป้องกันรักษาเมืองเป็นสามารถ แลคงออกถึงความกล้าหาญ แม้จะเป็นหญิงก็ตาม ดังความว่า "จันทรยาพระยาอดกลางกับน้องหญิงคนหนึ่งชื่อมุก จึงคิดอ่านกับกรมการทั้งปวง เกณฑ์ไพร่พลทั้งค่ายใหญ่สองค่าย ป้องกันรักษาเมืองไว้เป็นสามารถ และตัวจันทรยาพระยาอดกลางกับน้องหญิงนั้นองอาจกล้าหาญมิได้เกรงกลัวขอร้องขอขาศึก"

1.2 เกรช คาลิ่ง บุตรสาวของผู้เฒ่าประกาศารบนเกาะสองสโตน ได้แสดงความกล้าหาญช่วยผู้ที่รอดชีวิตจากการที่เรือจมในทะเลให้ปลอดภัย การกระทำที่แสดงออกถึงความกล้าหาญ คือ "ชวนมิกาลงเรือเล็กศึกรรเชียงฝ่าคลื่นฝ่าพายุไปจนถึงได้รับคนเหล่านั้นลงเรือกลับมาถึงฝั่งรอดจากอันตรายได้"

(หน้า 32)

2. ความขยันหมั่นเพียร

คนเราหากมีความขยันหมั่นเพียร ทำสิ่งใดถึงแม้จะไม่สำเร็จก็ยังได้รับประโยชน์จากความเพียรพยายามนั้น ดังความว่า "ถ้าทำสิ่งใด จงตั้งใจทำจริง ๆ ถ้าทำสำเร็จก็เป็นการดี ถ้าไม่สำเร็จจงทำอีกจนสำเร็จ ถ้าทำจนสุดความสามารถแล้วยังไม่สำเร็จ ก็ยังเป็นประโยชน์ในส่วนที่ได้รับความชำนาญจากการที่ได้พยายาม ทำความดีที่เคยเค็มกำดั่งนั้น"

(หน้า 33)

3. ความกตัญญู

เราควรนับถือและรักษาสິงที่ผู้มีคุณแก่โลกได้ทำไว้ เพื่อแสดงความกตัญญู ดังความว่า "ชาวเราขอมนับถือและมีความกตัญญูต่อผู้มีคุณแก่โลก เมื่อคนเหล่านั้นสิ้นชีวิตไปแล้ว บางทีเรายังหลงรูปไว้เป็นที่ระลึก ผู้ที่ได้ทำคุณแก่โลก โดยกล่าวหรือเขียนถ้อยคำอันเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ทั่วไป เราก็รักษาถ้อยคำเหล่านั้นไว้ในหนังสือ และพิมพ์ขึ้นอ่าน และเรียนกันตลอดไปทุกชั่วอายุมิให้เสื่อมสูญ และมีให้ลืมนชื่อผู้ที่เป็นเจ้าของอันเป็นผู้มีคุณแก่เราเสียได้"

(หน้า 33)

เรื่องที่ 5 พระอภัยมณี งานประพันธ์ของ พระสุนทรโวหาร (ภู่) มีเรื่องย่อดังนี้ นางสุวรรณมาลี ศรีสุวรรณ และสินสมุทร ได้ยินเสียงบีตังมาจากเรือของอุศเรน ก็ทราบได้ทันทีว่าพระอภัยมณีมากับอุศเรนควย สินสมุทรจึงค้ำนำไปหาเพื่อรับกลับมากระบวนเรือของตน โดยมีทั้งคำห้ามของศรีสุวรรณและนางสุวรรณมาลี เมื่อทั้งสองได้พบกันแล้วก็เล่าความหลังที่พลัดพรากจากกันมา พระอภัยมณีให้สินสมุทรนำอุศเรนไปพบนางสุวรรณมาลี ครั้นพระอภัยมณีและอุศเรนมาถึง ศรีสุวรรณและอรุณศรีศรี ออกมาต้อนรับ นางสุวรรณมาลีไม่พอใจที่จะพบอุศเรน จึงหนีเข้าห้องไป พระอภัยมณี

สั่งลินสมุทรรให้ไปบอกนางสุวรรณมาลีว่าจะไปกับอุศเรนหรือไม่สุดแต่ความพอใจของนางเอง นางสุวรรณมาลีทราบว่พระอภัยมณีวางตนเป็นกลาง มีความแค้นและน้อยใจมาก จนจะฆ่าตัวตาย แต่ลินสมุทรรชดขวางไว้ได้สำเร็จ แล้วไปแจ้งแก่อุศเรนว่านางสุวรรณมาลีบอกไม่รู้จักอุศเรนและไม่อยากพบ พร้อมทั้งพูดค้คมพมิให้อุศเรนอ่างบุญคุณที่รับพระอภัยมณีมา เพื่อบังคับให้คนส่งนางสุวรรณมาลีให้ พระอภัยมณีอ่อนวอนลินสมุทรรให้รวมชอมกับอุศเรน โดยยกอำนาจความกตัญญูทเวทและความซื่อสัตย์มาชี้แจง ในที่สุดลินสมุทรรใจอ่อนเห็น คล้อยตามคำพิคา ศรีสุวรรณเห็นว่าลินสมุทรรจะเสียที จึงแนะนำให้ถือความสมัครใจของ นางสุวรรณมาลีเป็นสำคัญ เพื่อจะให้พระอภัยมณีพ้นหนี้บุญคุณของอุศเรน เพราะพระอภัยมณี ขอร้องลินสมุทรรให้เลิกชดขวางอุศเรนได้สำเร็จแล้ว อุศเรนจะไค่นางหรือไม่มันอยู่ที่ ความยินยอมของนางสุวรรณมาลีเอง เมื่ออุศเรนเจรจาชอรับตัวนางสุวรรณมาลีไม่สำเร็จ จึงถามพระอภัยมณีว่า ถ้าจะรบกับลินสมุทรรแล้วพระอภัยมณีจะทำอย่างไร พระอภัยมณี ในฐานะเป็นคนกลางรู้สึกลำบากใจยิ่ง แต่พระองค์ทรงถือความกตัญญูทเวทที่เหนือสิ่งอื่นใด จึงให้คำมั่นแก่อุศเรนว่า ถ้าอุศเรนแพทก็จะช่วยชดขวางลินสมุทรรไว้ แต่ถ้าลินสมุทรรพลาทพลั้ง แก่อุศเรนพระองค์จะวางเฉยเสีย อุศเรนไม่เชื่อคำพระอภัยมณี ไค้พุกจาเสียดสีแล้วกลับ ไปยังกรรขบวนเรือของตน เตรียมการชิงนางสุวรรณมาลีด้วยกำลังรบ

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 3 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว
วรรณกรรมพื้นบ้าน และคติธรรม

ชีวิตครอบครัว

1. ความรักของปิตามารตาคอบุตร

พระอภัยมณีมีความรักและห่วงใยคอลินสมุทรรผู้เป็นบุตร เมื่อไค้พลัดพรากจากกัน
ไปแล้วมาพบกันอีกครั้ง พระอภัยมณีจึงมีความรู้สึกเหมือนตายแล้วเกิดใหม่ ดังความว่

จอมกษัตริย์ทัศนาศเห็นลูกแก้ว	เหมือนตายแล้วเกิดใหม่ให้ใจหาย
พระชลนัยน์ไหลหลังลงพร้งทราย	ประคองกายกอดแอมไว้แนบองค์

อันพ่อนี้วักกอกจะแยก
แล้วทริสตามลูกลยาด้วยปรารภ

ด้วยเรือแตกตายเป็นไม้เห็นศพ
นี้พ่อบุญไค้จึงไค้มา

2. ความรักและความกตัญญูคุณบิดามารดาหรือผู้มีอุปการะ

2.1 สินสมุทรออกติดตามหาพระธกัณณิผู้บิดาคำด้วยความรักและห่วงใยเกรงว่า พระธกัณณิจะได้รับความลำบาก ทั้งความว่า "เมื่อพลักรากยากเย็นเป็นใจดูมิใคร่รู้ความเที่ยวตามหา"

(หน้า 39)

2.2 พระธกัณณิทรงกล่าวแสดงความห่วงใยพระชนกชนนีต่อศรีสุวรรณอันแสดงถึงความรักและความกตัญญู ทั้งความว่า "ยังทุกข์หนึ่งถึงชนกชนนี จะร้ายก็มีใครรู้ถึงหูเลย"

(หน้า 45)

3. การแสดงความเคารพนับถือญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว

3.1 เมื่อสินสมุทรได้พบกับพระธกัณณิได้เข้าไปแสดงความเคารพด้วยการกราบเท้า ทั้งความว่า "สินสมุทรรอวิทาพหิคร สะอันอ่อนทูลถามตามสงกา"

(หน้า 39)

3.2 สินสมุทรรนำพระธกัณณิมาที่เรือของศรีสุวรรณได้พบพระธกัณณิได้แสดงความเคารพพระธกัณณิผู้เป็นที่ ทั้งความว่า "ศรีสุวรรณอัญชสีพระที่เจ้ากำสรวเคราะห์โสกคิดถึงความหลัง"

(หน้า 40)

3.3 ศรีสุวรรณเรียกให้อรุณรัศมีธิดาของตน ออกมาทําความเคารพต่อพระธกัณณิ ผู้เป็นลุง ทั้งความว่า "พลาจตรัสเรียกลูกนอกลอยอุทัย ไปกราบไหว้ให้ชื่อบิตุลา"

(หน้า 41)

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวน คำพังเพย

อุศเรนกล่าวถ้อยคำในลักษณะเปรียบเทียบ และประชดประชันสินสมุทรกับพระธกัณณิ ที่ไม่ยอมให้ตนนางสุวรรณมาลีกลับไปด้วย โดยแก้งกล่าวถึงนี้

- 1.1 อามน้ำร้อนก่อนเจ้าข้าเข้าใจ เมื่อไม่ให้แล้วก็ว่าสารพัน
(หน้า 44)
- 1.2 สนิทแนบแนบคายข้างถ่ายเท เขียนจรเข้ขึ้นไว้หลอกตะคอกตน
(หน้า 46)

พระอภัยมณีไต่กล่าวด้วยคำเพื่อยืนยันความจริงใจของคนต่ออุศเรนว่า จะไม่คืน
คำที่สัญญาไว้แน่นอน ดังกล่าวไว้ว่า

- 1.3 สงสารลูกเจ้าสังกาจึงว่าพลาจ เราเหมือนข้างงอกไม้หลอกหลวง
(หน้า 44)

คทิขรรรม

1. ความกตัญญูทเวที

1.1 พระอภัยมณีทรงตั้งเคื้อนสินสมุทรมิให้อกััญญูต่ออุศเรน เพราะ
อุศเรนมีบุญคุณต่อพระอภัยมณี โดยให้อาศัยมาในเรือด้วย คนซึ่งไม่มีความกตัญญูทเวที
ไปแห่งหนใด ย่อมได้รับการสาปแช่ง ดังที่พระอภัยมณีกล่าวแก่สินสมุทรว่า "ทรลักษณ์
อักััญญูตาเขา เทพเจ้าก็จะแช่งทุกแห่งหน"

(หน้า 45)

1.2 นอกจากนี้พระอภัยมณียังจะยอมสละชีวิตของคนเพื่อทดแทนคุณของ
อุศเรน ดังไต่กล่าววาทากับอุศเรนเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทเวทีว่า "ถึงเลือก
เนื้อเมื่อน้องต้องประสงค์ พี่ก็คงยอมให้มีไต่ทวง"

(หน้า 49)

1.3 พระอภัยมณีทรงกล่าวเตือนไม่ให้อุศเรนสู้รบกับสินสมุทรด้วย
เกรงว่าอุศเรนจะได้รับอันตราย และยังทรงกล่าววลักถึงบุญคุณของอุศเรน แสดงถึง
ความกตัญญูที่มีต่ออุศเรน ดังกล่าวไว้ว่า "คุณของท่านเลิศลมหกพิไตร"

(หน้า 50)

1.4 พระอภัยมณีได้ทรงกล่าวยืนยันที่จะทดแทนคุณของอุศเรนอย่างจริงจังว่าหากสินสมุทรจะทำร้ายอุศเรนให้ถึงตาย พระอภัยมณีก็จะเข้าช่วยเหลือป้องกันอุศเรน ดังกล่าวแก่อุศเรนว่า "ถ้าลูกยาฆานองจะป้องกัน"

(หน้า 51)

2. ความซื่อสัตย์

เมื่อสินสมุทรไม่ยอมให้อุศเรนนางสุวรรณมาลีกลับไปด้วย พระอภัยมณีจึงบอกให้สินสมุทรรักษาความสัตย์ อันจะนำมาซึ่งความเจริญและเป็นที่ยอมรับสรรเสริญของคนทั่วไป ดังกล่าวว่า "อันรักษาศีลสัตย์กตเวที ย่อมเป็นที่สรรเสริญเจริญคน"

(หน้า 44)

เรื่องที่ 6 พระยาพิชัยดาบหัก งานประพันธ์ของ คุณหญิงศรีนาค สุริยะ มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ พระยาพิชัยดาบหัก มีนามเดิมว่า จ้อย เกิดในตระกูลชาวนาที่เมืองพิชัย ในปลายรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ จ้อยมีนิสัยกล้าหาญ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นที่รักใคร่ของเพื่อน ๆ และชกมวยได้เก่งที่สุดในหมู่เด็กเลี้ยงควายด้วยกัน เมื่อจ้อยมีอายุพอสมควร ได้เรียนหนังสือ บิดามารดาต้องยอมสละให้จ้อยทิ้งงานบ้านไปเรียนหนังสือที่วัด บิดาพาจ้อยไปฝากไว้กับพระครูวัดมหาธาตุ จ้อยมีสติปัญญาดีเรียนหนังสือได้เร็วกว่าเพื่อน มีความขยันหมั่นเพียร เพิ่มพูนความสามารถเชิงมวยอยู่เสมอ ต่อมาจ้อยถูกเจ็ดซึ่งเป็นบุตรเจ้าเมืองรังแก จ้อยเห็นภัยร้ายแรงจะเกิดแก่ตนจึงหนีไปเรียนวิชามวยกับครูเหม ขาวท่าเสา ขณะเดินทางไปตามฝั่งแม่น้ำน่าน ก็ไปพบสำนักครูมวยชื่อเที่ยง จึงเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า ทองดี เรียนวิชามวยกับครูเที่ยง นายทองดีพนมว่าคำพูดความก้าวร้าวของศิษย์ครูเที่ยงไม่ไหว ประกอบกับครูหมทวิชาที่จะถ่ายทอดให้แล้ว จ้อยหรือนายทองดีจึงลาครูเที่ยงเพื่อไปหาครูเหมที่ท่าเสาตามความตั้งใจเดิม เรียนวิชามวยกับครูเหมจนสำเร็จ เริ่มชกมวยเพื่อหาเงินและมีชื่อเสียงมากขึ้น ต่อมานายทองดีไปเรียนวิชาดาบที่สวรรคโลก แล้วเขเรียนมวยจีนที่สุโขทัย ได้เด็กกำพร้าหนึ่งชื่อ มุญเกิดมาฝากตัวเป็นศิษย์ อาศัยอยู่ด้วย พ่อค้าเงินจากเมืองตากชวนให้นายทองดีไปหาชื่อเสียงที่เมืองตาก เพราะทราบว่าพระยาตากยกย่องคนที่มีฝีมือทางมวยระหว่างทางไปเมืองตาก เด็กมูญเกิดถูกเสือลอมมากัดและคาบไป นายทองดีช่วยชีวิตเด็กมูญเกิดไว้ได้ ณ เมืองตาก

วันหนึ่งมีงานรื่นเริง นายทองก็ขึ้นชมมวยกับครุฑหัว พระยาตากพอใจในความเก่งกาจ
 ของนายทองที่จึงชวนให้อยู่ด้วย พระยาตากขุดเลี้ยงนายทองที่เสมือนญาติ โดยให้เข้า
 รับราชการและจัดการบวชให้ นายทองก็มีความสามารถในราชการจนได้เป็นหลวงพิชัยอาสา
 และได้เป็นเจ้าของเมืองพิชัยต่อมา พระยาพิชัยกลับไปเยี่ยมบิดามารดาที่บ้านเกิด บิดา
 ถึงแก่กรรมไปก่อน จึงรับมารดาไปอุปการะ นอกจากนี้ยังได้ตอบแทนคุณครูที่เลี้ยงบ้านแก่ง
 และครูเมฆทาสา โดยตั้งให้เป็นกำนัน ในปีนั้นพม่ายกมาตีเมืองพิชัยถึงสองครั้ง ครั้งหลัง
 พระยาพิชัยถือดาบสองมือเข้าต่อสู้พม่า เณรเสียหลักใจความยันดินไว้จนดาบหักเข้าไปเกือบถูก
 พม่าฟัน หมื่นหาญรงค์ช่วยชีวิตไว้ได้ แต่หมื่นหาญรงค์เองกลับถูกกระสุนปืนพม่าตายคาที่
 เมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว พระยาพิชัยดาบหักมีความอาลัยรักในพระเจ้า
 กรุงธนบุรีสุดซึ่ง ไม่ขอรับพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ที่โปรดเกล้าฯ
 ให้รับราชการต่อไป แต่ได้ถวายบุตรชายให้รับราชการสืบสกุล "วิชิตตะกะ" มาจนทุกวันนี้

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 5 ประเด็น คือ ชีวติกรรมครัว อาชีพ
 เทศกาลพิธีการ วรรณกรรมพื้นบ้าน และคติธรรม

ชีวติกรรมครัว

1. ความรักของบิดามารคาคอบุตร

พ่อแม่ของจ้อยยอมขาดผู้ช่วยทำงานทางบ้านและทางห้องนา เพราะต้องการ
 ให้จ้อยได้เล่าเรียนหนังสือ แสดงให้เห็นถึงความรักของบิดามารดาที่ต้องการให้บุตรได้มี
 วิชาความรู้ติดตัวต่อไปภายหน้าจะได้ไม่ลำบาก โดยตนเองยอมลำบากเสียเอง ดังความว่า
 "ในการที่บิดามารดาต้องการให้จ้อยได้เรียนหนังสือ นับว่าเป็นการเสียสละอย่างมาก
 เพราะต้องขาดผู้ช่วยทำงานทางบ้านและทางห้องนา"

(หน้า 54)

2. ความรักและความกตัญญูต่อบิดามารดา

เมื่อจ้อยได้เป็นถึงพระยาพิชัยเจ้าเมืองพิชัย ได้รีบไปหาบิดามารดา เพื่อจะรับ
 มาอยู่ด้วยกัน แสดงถึงความรัก ความกตัญญูต่อบิดามารดา ดังความว่า "พอมาถึงเมือง
 พิชัยก็รีบไปหาบิดามารดาแน่นาเสียคาย บิดาจึงเคยบอกว่าการรู้หนังสือจะทำให้เรียน

วิชาอื่น ๆ ไต่คืบกันตายเสียแล้ว . . . แล้วก็พามารคาไปอยู่ควยที่บ้านเจ้าเมือง"
(หน้า 67)

3. การแสดงความเคารพนับถือญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว

เมื่อพระยาพิชัยได้พบบารคาได้แสดงความเคารพต่อบารคา อันเป็นความประพฤติกี่
ที่ทำงานของไทยทั้งที่กระทำคือ "พระยาพิชัยจึงก้มลงกราบเท้ามารคา"

(หน้า 61)

อาชีพ

1. การกสิกรรม

บิคารมารคาของจ้อยมีอาชีพทำนา ซึ่งเป็นอาชีพที่มีมาแต่ดั้งเดิมของไทยเรากี่
ถึงความว่า "ยังมีชาวนา สามัคคีรยาคนหนึ่ง ตั้งบ้านเรือนประกอบอาชีพอยู่ที่เมืองพิชัย
. . . เมื่อจ้อยเติบโตพอที่จะช่วยบิคารมารคาทำงานได้ จ้อยก็ออกไปเลี้ยงควายในท้องนา
เช่นเดียวกับเด็กอื่น ๆ ลูกชาวนาในละแวกนั้น"

(หน้า 54)

2. การรับราชการ

2.1 ผู้ชายไทยในสมัยก่อนหากมีความรู้ความสามารถ มักเข้ารับราชการ
เพื่อรับใช้แผ่นดินตั้งเช่นนายทองกีหรือจ้อย เมื่อพระยาตากทรวามมีความรู้ทางหนังสือให้
ทกลงฝึกราชการและได้เป็นข้าราชการในที่สุด ถึงความว่า "เมื่อทรวามนายทองกีมี
ความรู้ทางหนังสือก็ได้ทกลงให้ฝึกราชการ และปรากฏว่าสามารถปฏิบัติราชการเป็นผลดี"

(หน้า 59)

2.2 เด็กบุญเกิดได้ฝึกราชการควยเช่นกัน เพราะได้รับการถ่ายทอด
ความรู้ทางหนังสือและวิชาป้องกันตัวจากนายทองกี ถึงความว่า "ได้รับถ่ายทอดวิชาหนังสือ
และวิชาป้องกันตัวจากนายทองกี จึงได้เข้าฝึกราชการอีกผู้หนึ่ง"

(หน้า 59)

2.3 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระยาพิชัยไค้ถวายบุตรชายให้รับราชการแทนตัว เพื่อทำงานในพระเจ้าแผ่นดิน ถึงความว่า "ไค้ถวายบุตรชายให้รับราชการแทนตัว . . . บุตรหลานไค้รับราชการเป็นข้าของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีสืบต่อ ๆ กันมา"

(หน้า 61)

เทศกาลและพิธีการ

พิธีการเกี่ยวกับชีวิต (พิธีการประจำวัย)

ชายไทยเมื่ออายุครบ 21 ปี พ่อแม่นิยมให้บวชเรียนตามประเพณี จักพิธีอุปสมบทให้ซึ่งถือเป็นพิธีการประจำวัยอย่างหนึ่ง พระยาตากไค้ให้ความอุปการะนายทองดีเท่ากับเป็นญาติผู้ใหญ่ เมื่ออายุสมควรที่จะอุปสมบทจึงจัดการให้ ถึงความว่า "เมื่ออายุครบ 21 ปี ก็จัดการอุปสมบทให้ตามประเพณี เมื่อบวชอยู่ชั่วระยะเวลา 1 พรรษา ก็สึกออกมารับราชการตามเดิม"

(หน้า 59)

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวน คำพังเพย

ถ้อยคำที่เป็นสำนวนซึ่งปรากฏในเนื้อเรื่อง ไค้แก่ แกงเหาะและมวยวัด
ถึงความว่า

1. "พวกศิษย์เภาแกลงยกขามแกลงขึ้นคัดกับประทานแล้วส่งท้อ ๆ กันไปรอบวง โดยไม่ให้จ้อยไค้มีโอกาสดักบ้างเลย การรับประทานแบบนี้ภาษาศิษย์วัด เรียกว่า แกงเหาะ"

2. เมื่อจ้อยถูกเด็กวัดที่อยู่มาแกลงบอย ๆ จ้อยจึงแสดงฝีมือให้รุ่นพี่เห็นฤทธิ์เสียบ้าง พวกศิษย์เภาไม่กลารังแกจ้อยอีกต่อไป เพราะ "ฝีมือจ้อยเหนือฝีมือมวยวัดมาก"

(หน้า 54)

คทิจธรรม

1. ความเมตตากรุณา

1.1 จ้อยเป็นคนที่มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น จะคอยช่วยเหลือเพื่อนที่ถูกรังแกไม่ให้เขาได้รับความเดือดร้อน ถึงการกระทำคือ "จะชกต่อยก็เพื่อป้องกันตัวหรือช่วยเหลือผู้ที่ถูกรังแกเท่านั้น" (หน้า 54)

1.2 นายทองคิมมีความเมตตาสงสารเด็กบุญเกิด ซึ่งเป็นกำพร้า จึงให้อาศัยอยู่ด้วยและอุปการะจนเด็กบุญเกิดได้รับราชการเป็นถึงหมื่นหาญณรงค์ ถึงความว่า "มีเด็กกำพร้าบิดามารดาคนหนึ่งชื่อ บุญเกิด มาขออยู่ด้วย" (หน้า 56)

2. ความขยันหมั่นเพียร

จ้อยเป็นเด็กที่มีความขยันหมั่นเพียรทั้งในด้านการเรียนและการฝึกซ้อมชกมวย จึงทำให้เรียนหนังสือเก่งกว่าเด็กรุ่นเดียวกัน และมีฝีมือในการชกมวยดีขึ้น ถึงความว่า

2.1 จ้อยเป็นเด็กมีสติปัญญาดี จึงเรียนหนังสือเก่งกว่าเด็กรุ่นราวคราวเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีความประพฤติดีและขยันหมั่นเพียร

2.2 ด้วยความพากเพียรในการฝึกซ้อม จ้อยจึงมีฝีมือในการชกมวยดีขึ้น เป็นลำดับ

3. การรู้จักกตณ

จ้อยมีความตั้งใจที่จะเอาดีทางการชกมวย ถึงแม้จะต้องได้รับความลำบากเพียงใดในการที่เรียนวิชามวย จ้อยก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ขอมทำงานรับใช้ครูเพียงเพื่อขอฝากตัวเป็นศิษย์ โดยจะขอมักน้ำ คำขาว ฝ่าฝืนให้ ครูมวยคนนั้นชื่อ เทียง

(หน้า 55)

4. ความกล้าหาญ

เมื่อจอยหรือนายทองดีได้ใช้ความกล้าหาญช่วยเหลือเด็กบุญเกิดจากการถูกเสือกัดและคาบไป โดยนายทองดีกระโดดเข้ากอดคอเสือ และใช้มีดแทงเข้าไปในปากเสือ เสือขาดเจ็บจึงวิ่งหนีไป ดังความว่า "เสือตัวนั้นตายเพราะความกล้าหาญของนายทองดี"

(หน้า 58)

5. ความกตัญญูกตเวที

5.1 พระยาพิชัยเมื่อเป็นเจ้าเมืองพิชัยแล้ว ได้นำข้าวของเงินทองไปให้ แก่ครูเที่ยง และครูเมสที่เคยสั่งสอนวิชามวยให้แสดงถึงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้ที่มิใช่คุณต่อตนเอง ดังความว่า "ต่อมา ก็ไปหาครูเที่ยงบ้านแก่ง ครูเมสท่าเสา นำข้าวของเงินทองไปให้ แล้วตั้งให้เป็นกำนันทั้งสองคน"

(หน้า 60)

5.2 หมื่นหาญณรงค์หรือเด็กบุญเกิด ซึ่งมาขออยู่ด้วยกับนายทองดีหรือพระยาพิชัย ยอมเสียสละชีวิตของตนเพื่อป้องกันพระยาพิชัยจากการถูกพม่าทัน แสดงถึงความกตัญญูที่มีต่อพระยาพิชัย ดังความว่า "หมื่นหาญณรงค์หรือเด็กบุญเกิดก็ถลันเข้าฟันพม่าคนนั้นตายก่อนที่ดาบจะถึงตัวพระยาพิชัย แก่ตัวเขาเองกลับถูกพระสุนปืนทะเลอกตายคาที่"

(หน้า 61)

เรื่องที่ 7 ราชาราช ทอนปลายประกายมาศ งานประพันธ์ของ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องหรือพระเจ้ามนเทียรทอง ทรงมีราชสาส์นถึงพระเจ้าราชาราชโครทอกพระเนตรสมิงพระราม ทหารเอก ในตอนแรกพระเจ้าราชาราชโครทอกไม่รับสาส์นจากเกรงว่าจะเป็นการอับอาย เมื่อพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทรงมีพระราชสาส์นยืนยันความสำคัญมาอีกฉบับหนึ่ง จึงทรงยินยอม ฝ่ายพระเจ้าราชาราชโครทอกก็รับพยากรณ์จากโหรว่า พระชะตากำลังร้ายจะตองสละราชสมบัติให้พระยาเกียรติราชโอรสแล้วเสด็จไปประทับที่เมืองเมาะกะมะชั่วเวลา 3 เดือน ก็ทรงปฏิบัติตาม พระเจ้าราชาราชโครทอกเสด็จถึงเมืองเมาะกะมะโดยปลอดภัย แต่สมิงพระรามและซางปลายประกายมาศถูกพม่าจับได้ มังรายกะยอณะว่าพระราชนิโอรสของพระเจ้ามนเทียรทอง เห็นว่าพระเจ้าราชาราช

ทองเสียนายทหารที่เข้มแข็งไปหลายนายและพลายประกายมาศซึ่งเป็นช่างสำคัญ จึงถือโอกาสยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีและติดตามไปจะจับพระเจ้าราชาธิราชให้ได้ โดยมีไค่พังคำหัวหน้าของพระบิศา มังรายกะยอระวากทัพไปล้อมกรุงหงสาวดีไว้ แยกพระยาเกียรติไค่ทอสุรักษาเมืองไว้ไค่ พอครบกำหนด 2 เดือน พระเจ้าราชาธิราชสิ้นพระเคราะห์แล้วรับสั่งให้สมิงอายนนทะยาทำอุบายลวงพม่า เขาไปแจ้งแผนการลับไค่พม่าแก่พระยาเกียรติในกรุงหงสาวดี พระเจ้าราชาธิราชมีพระราชสาส์นไปถึงมังรายกะยอระวา นั้ก็ให้ออกมาชนช้างกันตัวต่อตัว แล้วรับสั่งให้นายช่างลอบไปครีงตะปูที่เท้าช่างพลายประกายมาศ เพื่อมิให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายพม่า นายช่างมีความสงสารไม่ทำตามรับสั่ง แต่ไค่ชอรองมิให้พลายประกายมาศออกรบและให้แกลงอาละวาคทำร้ายพม่า แล้วให้หนีไปอยู่ในป่าทะเลี้ยวฝ่ายไทรพม่าเห็นว่าพระชะตาของมังรายกะยอระวากำลังร้าย จึงกราบทูลตามพระองค์ออกรบภายในระยะ 7 วัน มังรายกะยอระวาก็ทรงเห็นก็ด้วย อำมาตย์หินมณีกรอด กราบทูลให้พระเจ้าราชาธิราชส่งทหารไปทำรบอีกครั้งหนึ่ง มังรายกะยอระวาทรงพิโรธเป็นอันมากเสด็จออกรบทันที โดยมียอมทั้งลำคักคานของนายทัพนายกอง เมื่อพลายประกายมาศได้รับปลุกปลอยจากเครื่องผูกก็สลัดหม้อและควาญกระเด็นไปแล้วไล่แทงพม่าล้มตายเป็นอันมาก แต่ถูกพม่าทำร้ายบาดเจ็บจึงหนีไปรออยู่ที่ป่าตามนัดหมายของนายช่าง ในการออกรบครั้งนั้นมังรายกะยอระวาเสวยน้ำจิ้มหมากกว่าปกติ แล้วรับสั่งให้กรอกสุราแก่ช่างทรงชื่อ อาเชตรจนเมามาย พอปะทะกับข้าศึกจึงคิดละนองด้วยแรงมันและฤทธิ์สุรา สลัดมังรายกะยอระวา ลงมาจนมันพระองค์หัก พระเจ้าราชาธิราชจึงรับสั่งให้ทหารไปเชิญมาควบคุมไว้ และให้นายช่างไปนำพลายประกายมาศมารักษายังค่าย

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน และ
คติธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวน คำพังเพย

1. สำนวนคำพังเพยที่กล่าวถึงคนคดโกง ไค่แก่ ก่อนที่มังรายกะยอระวาส่งสัยไม่เชื่อใจสมิงอายนนทะยะ ซึ่งเป็นฝ่ายมอญ เพราะมอญมักทำลอบอุบาย จึงกล่าวว่า "เราว่าชาติมอญแล้วในท้องมีเกี่ยวคนละเจ็ดเล่ม"

2. คำกล่าวถึงการที่เห็นความเดือดร้อนจากแห่งหนึ่งมาขอความช่วยเหลือจากอีกแห่งหนึ่ง คือ ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาช่วยรบที่เมืองแครงให้ทุกคนเพื่อให้มังรายกะยอระว่าเชื่อใจว่า จะมาสวามิภักดิ์จริง ๆ ดังกล่าวว่า "ตนเองหนีรอนมาพึ่งเย็น"

(หน้า 75)

3. มังรายกะยอระว่าทรงคิดว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีอาชญากรรมอันร้ายไปได้ พระองค์จะทรงจัดการเมื่อใดก็ได้ ดังกล่าวว่า "ลูกไก่อยู่ในเงื้อมมือเรา ถ้าจะบีบเข้าเมื่อใดก็จะตายเมื่อนั้น"

(หน้า 77)

กคิธรรม

1. ความซื่อสัตย์และรักษาวาจา

1.1 พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องมีพระราชสาส์นมาถึงสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ขอความช่วยเหลือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระเจ้าราชาธิราชเกรงจะเป็นกลอุบายของฝ่ายพม่า พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงมีพระราชสาส์นมายืนยันอีกครั้งว่า พระองค์จะรักษาสัตย์และเมื่อสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทรงให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเข้าเฝ้าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง พระองค์ก็ทรงปฏิบัติตามสัจจะวาจาที่ให้ไว้ โดยมีให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับอันตรายสิ่งใดก็กล่าวแก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า "ถ้าท่านเพลิงพล่าปากเจ็บโลหิตออก มีมากแถมลงวันกินอิมหนึ่ง ก็จะฉีกคำที่เราสัญญาไว้กับพระเชษฐาธิราช"

(หน้า 69)

1.2 สมเด็จพระราชาธิราชทรมานให้นายข้างไปนำตัวพลายประกายมาศยังปากะเลียวมาให้ได้ ถ้านำตัวมาได้ พระองค์จะทรงชุบเลี้ยงนายข้างให้ถึงขนาดและเมื่อนายข้างสามารถนำตัวพลายประกายมาศมาได้ พระองค์ก็ทรงปฏิบัติตามคำที่กล่าวไว้ทุกประการแก่นายข้าง แสดงถึงความรักและรักษาวาจา ดังกล่าวว่า "แล้วก็พระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่นายข้างเป็นอันมาก ส่วนบุตรภรรยาของนายข้างก็พระราชทานมาช่วยเลี้ยงดูบ้านหนึ่งด้วย"

(หน้า 86)

2. ความระมัดระวังไม่ประมาท

2.1 เมื่อสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้รับราชสาส์นของกษัตริย์มังฆ้อง
จากพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง พระองค์ไม่ไว้วางใจ ทรงพิจารณาเห็นว่าอาจจะเป็นกลอุบาย
หลอกลวงของฝ่ายพม่า แสดงให้เห็นถึงความระมัดระวังไม่ประมาทของสมเด็จพระเจ้า
ราชาธิราช ถึงได้ตรัสแก่สมเด็จพระมังฆ้องว่า "บัดนี้พระเจ้ามนเทียรทองมีพระราชสาส์นว่า
กล่าวมาเป็นสัจย์สุจริตปรารถนาจะไคร่กู่กู่ทาน ๆ จงไปให้ทอกพระเนตรเถิด แกร่มัก
ระวังตัวไว้อย่างใจทีเดียว"

(หน้า 68)

2.2 สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทรงเกรงว่า พม่าจะชิงข้างพลาย
ประกายมาศซึ่งมีกำลังมากหาข้างตัวอื่นเทียบได้ยากออกมากับด้วย พระองค์ทรงมีความ
ระมัดระวังรอบคอบทำการใดโดยไม่ประมาท จึงตรัสสั่งให้นายข้างที่เคยเลี้ยงพลาย
ประกายมาศเข้ามาทูลถามว่า "กูจะให้มันปลอมเอาเข้าไปครึ่งเท่าหลายประกายมาศ
เสียอย่าให้พม่ารู้ชื่อออกมาชนกับกูจะไคร่หรือมิไคร่"

(หน้า 81)

3. ความเมตตากรุณา

3.1 มังรายกะยอดะวาราชบุตรทรงขอให้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจัดส่งเสบียง
อาหารไปให้ทหาร พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องมีน้ำพระทัยที่แสดงถึงความเมตตาสงสารแก่เหล่า
ทหาร จึงทรงจัดส่งเสบียงอาหารมาเพิ่มเติมเป็นอันมาก และทรงมีหนังสือกำชับมังรายกะยอด
ะวาให้ดูแลทหารอย่าให้ได้รับความลำบาก ถึงความว่า "แม้เห็นศึกเคืองขัดของประการใด
ก็อย่าให้รู้พลทหารใดลำบาก ไหมอนฉันดอยทัพฉันมาเถิด"

(หน้า 73)

3.2 เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชตรัสสั่งให้นายข้างที่เคยเลี้ยง
พลายประกายมาศปลอมเข้าไปเอา...ครึ่งเท่าหลายประกายมาศ เพื่อไม่ให้ฝ่ายพม่า
พลายประกายมาศออกมารบกับฝ่ายหงสาวดีได้ ครั้นนายข้างปลอมเข้าไปในโรงข้างใดแล้ว
เกิดความสงสารพลายประกายมาศ ไม่อาจกระทำการรับสั่งของสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช
ได้ แสดงถึงความมีเมตตากรุณาของนายข้าง ถึงได้กล่าวว่า "บัดนี้ข้ามีจักษุสงสารทำพอ

ไม่ได้แล้ว"

(หน้า 82)

3.3 สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชมีน้ำพระทัยเปี่ยมไปด้วยความเมตตา กรุณา เมื่อทอดพระเนตรเห็นพลายประกายมาศของอาวูชบากเจ็บมาถูกเขาลงหิ้งสี่เท้า ยกงวงขึ้นจับและกอดเอาฝ่าพระบาทของพระองค์ไว้ น้ำตาตกพรอมทั้งคำร่อนยุ่นั้น สมเด็จพระราชาธิราชมีพระทัยสงสารเป็นอย่างยิ่ง "จึงยกพระหัตถ์ขึ้นปรามาสเหนือกะพองข้าง แล้วนำพระเนตรทก ทรัสประโลมด้วยวาจาอันอ่อนหวานคาง ๆ จึงสั่งให้หมอประโพนและ แพทย์โอสถทั้งปวง เอายาไปรักษาใส่ท่อน้ำพระที่นั่ง"

(หน้า 95)

4. ความเชื่อเพื่อเชื่อแม่

เมื่อทหารมาทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชว่า มังรายกะยอระวาพระราชโอรส ของสมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังฆอง ซึ่งทำสงครามกับพระองค์นั้นได้ บำคเจ็บพระสะเอวหักและ ทหารควบคุมทั่วไว้ พระองค์มีน้ำพระทัยเชื่อเพื่อเชื่อแม่ให้ควมช่วยเหลือแก่มังรายกะยอระวา กล่าวคือ "สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสสั่งให้เอาราชยานทองไปรับมังรายกะยอระวา เขามา"

(หน้า 85)

เรื่องที่ 8 ศิลปินเอก งานประพันธ์ของหม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ นายแควนนักแสดงภาพยนตร์ชื่อดังผู้หนึ่ง มีนิสัยรักสงบไม่ชอบมี เรื่องกับใคร แรกเริ่มอาชีพการแสดงโดยเป็นลิเกตามวัดมากอนและถูกกำหนดให้แสดงบทบาท คนร้ายทุกครั้งทั้ง ๆ ที่นิสัยใจคออันแท้จริงเป็นตรงกันข้าม นายแควนแสดงบทเลวร้ายได้ แนบเนียนสมจริง ดึงดูดจิตใจคนชมจนทำให้แควนเริ่มคิดไปว่าแควนเป็นคนร้ายจริง ๆ และบางครั้งก็เริ่มวางมากับแม่ตอนอยู่เป็นภรรยา ความนึกคิดของแควนเข้าขั้นรุนแรงเมื่อได้แสดง ภาพยนตร์ถึงกับเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า "แควนกลา" และพอใจให้คนเรียกว่า "ศิลปิน" มากกว่า "ทลยี่เก" เช่นแควนก่อน นายแควนไปชมภาพยนตร์ที่ตนแสดงเองทุกเรื่องทุกรอบ ยิ่งนายแควน ยิ่งคิดไปว่าตนเป็นเสือแท้จริงชั้นทุกที ทั้งนี้เพราะอาภักดิ์ที่ผู้คนที่ผ่านไปมากระซิบตำราวจ ในเครื่องแบบแสดงความหวาดกลัวเมื่อได้ประจันหน้ากับตน ขวนให้คิดไปเช่นนั้น แม่ตอนอม เริ่มวิตกกังวลที่ภรรยาทำที่ของนายแควนเปลี่ยนไปมาก นายแควนมักแสดงอาการโกรธใน โอกาสไม่จำเป็น ความวิตกหนักยิ่งขึ้นเมื่อแม่ตอนอมได้รับข่าวว่านายเสริมพี่ชายของตนจะ

มาพักด้วย เพราะนายเสริมกับนายแคว้นไม่ลงรอยกันมาก่อน การที่พอจะอยู่ร่วมกันได้ เพราะนายแคว้นเป็นฝ่ายยอมลงให้นายเสริม แต่ขณะนี้นายแคว้นเปลี่ยนเป็นเสือแคว้นไปแล้ว คงจะคงเกิดเรื่องแน่ ๆ เมื่อนายเสริมกับนายแคว้นได้พบกัน นายเสริมเริ่มพูดขี้วนายแคว้นก่อน นายแคว้นก็ตอบโต้ไปอย่างไม่ยอมลงให้ดังแต่ก่อน การประคารมของบุคคลทั้งสองทวีความรุนแรงขึ้นทุกที ในที่สุดนายแคว้นลุกขึ้นกำหมัดแล้วกล่าวคำขู่และทำให้นายเสริมมาสู้กัน โดยที่ไม่ทันรู้ตัวนายแคว้นก็ถูกนายเสริมชกครั้งที่สำคัญ มีทองและปลายนาง ลงไปนอนหมดความรู้สึก พอฟื้นขึ้นมาก็ยอมรับแต่โดยคิดว่าถึงแม้ตนจะเป็นศิลปิน เสือร้ายยิ่งใหญ่ที่สุดจนคนกลัวไปทั่วเมืองก็ยังเป็นรองนายเสริมอยู่เช่นเดิม

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว และอาชีพ

ชีวิตครอบครัว

ความรักและการยกย่องนับถือกันระหว่างสามีภรรยา

นายแคว้นเป็นคาราภาพยนตร์ที่สามารถแสดงบทบาทตัวร้ายร้ายได้แนบเนียนถึงใจคนดูและบางครั้งเมื่อกลับมาบ้านก็ยังแสดงบทบาทก้าวร้าวต่อแม่จนยอมผู้เป็นภรรยา แต่แม่ถนอมไม่โต้สู้ แสดงให้เห็นถึงความรักนับถือที่แม่ถนอมมีต่อก่อนนายเสริมผู้เป็นสามี ถึงความว่า "แม่ถนอมก็พอจะหัวเราะเสียได้ ไม่ถือสาว่านายแคว้นผู้เป็นสามีเท่าไรนัก"

(หน้า 77)

อาชีพ

การเป็นศิลปิน

1. การแสดงลิเก นายแคว้นก่อนจะได้เป็นคาราภาพยนตร์ได้เคยเล่นลิเกมาก่อน ถึงความว่า "แกเริ่มอาชีพทางศิลปินของแกด้วยการรับจ้าง เขาเล่นลิเกลูกบทตามวัดแต่เมื่อยังหนุ่ม ๆ"

(หน้า 97)

2. การแสดงภาพยนตร์ เมื่อนายแคว้นเริ่มแสดงภาพยนตร์ จึงเปลี่ยนชื่อตัวเองใหม่ ถึงความว่า "พอเริ่มแสดงภาพยนตร์ชื่อเดิมของนายแคว้นก็รักจะรุ่มร่ามล้ำสมัย นาย

แคว้นจึงเปลี่ยนชื่อตัวเสียว่าแคว้นกลา"

(หน้า 97)

เรื่องที่ 9 พระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ พระร่วงครองเมืองละโว้ซึ่งขึ้นแกชอม จึงต้องนำน้ำจากทะเลชุมพร ซึ่งถือว่าศักดิ์สิทธิ์ไปถวายท้าวพันชุมสุริยวงศ์กษัตริย์ชอม เพื่อใช้ในพระราชพิธีสำคัญเป็นประจำ พระร่วงได้ใช้สติปัญญาจนทำให้ฝ่ายชอมต้องรับขนน้ำกลับไปเอง เมื่อท้าวพันชุมสุริยวงศ์ทราบข่าวว่าพระร่วงมีสติปัญญา วิเคราะห์ว่าพระร่วงจะตั้งตัวเป็นใหญ่แยกตัวไปจากชอม รับสั่งให้พญาเคโซเป็นแม่ทัพหลวงนำกุ่มเป็นแม่ทัพหน้ายกมาจับพระร่วง นายมันพรานป่าไปล่าสัตว์ทราบเหตุร้ายจึงรีบมาแจ้งแก่พระร่วง พระร่วงเห็นว่าชอมจงใจจะมาจับตัวท่านโดยเฉพาะ จึงคิดที่จะหนีไปอยู่เมืองสุโขทัยซึ่งมีโคอยู่ในอำนาจชอม เพื่อมิให้ชาวเมืองได้รับความเดือดร้อนจากพวกชอม แล้วส่งนายมันให้เข้าไปมอมตัวและบอกความจริงเรื่องพระร่วงหนีไปสุโขทัยแก่ชอม นายมันไปทำตามพระร่วงสั่งทุกประการ แล้วลอมหนีกลับเข้าเมืองละโว้แจ้งเรื่องราวแก่นางจันทน์พระมารดาของพระร่วง นางจันทน์จึงปรึกษาการศึกษาภัยกับหลวงเมือง และกรมการเมืองทั้งปวงเพื่อนำทัพออกไปลอมโจมที่ทัพชอม ฝ่ายพญาเคโซทราบว่าพระร่วงหนีไปสุโขทัย จึงปลอมตัวเป็นคนไทยติดตามพระร่วงไปที่เมืองสุโขทัย พญาเคโซไปถึงวัดที่พระร่วงบวชอยู่ พบพระร่วงกำลังกวาดลานวัด ไม่รู้จักพระร่วง พระร่วงรู้ทันว่าอาจเป็นชอมปลอมมา จึงขอให้รออยู่ก่อนแล้วบอกให้โยมวัดออกมาจับพญาเคโซมัดไว้ ฝ่ายชาวเมืองละโว้เข้าโจมที่ทัพชอมแตก หลวงเมืองนำพลอาสาสมัครรีบเกินทางไปสุโขทัยเพื่อช่วยเหลือพระร่วง ไปถึงพอดีกับพญาเคโซถูกจับพระร่วงให้อภัยโทษแก่พญาเคโซ แล้วให้นายมันคุมตัวไปถวายท้าวพันชุมสุริยวงศ์ ชาวสุโขทัยแลเห็นความมีพระทัยดีและบุญบารมีของพระร่วง จึงอัญเชิญพระร่วงขึ้นครองกรุงสุโขทัยสืบต่อจากกษัตริย์ซึ่งเสด็จสวรรคตไปก่อนหน้านั้น พระมหाराชครูหัวหน้าพราหมณ์ฝ่ายพระราชพิธีแห่งกรุงสุโขทัย ได้จัดให้มีการปล่อยราชรถ ค่ายบุญบารมีของพระร่วงคลีให้มานำราชรถมายังวัดที่พระร่วงบวชอยู่ ชุนนางกรุงสุโขทัยจึงทูลเชิญพระร่วงทรงรถแล้วเทพะร่วงเข้าไปในวัง

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 3 ประเด็น คือ ชีวิตครุฑกรัว เทศกาลพิธีการ และคติธรรม

ชีวิตครอบครัว

1. ความรักของบิคามารคาทอบุตร

นางจันทน์มารคาของพระร่วง มีความรักและห่วงใยพระร่วงเป็นอย่างยิ่ง เมื่อรู้ว่าพญาเทโจะจะมาจับตัวพระร่วง จึงคิดที่จะต่อสู้กับฝ่ายศัตรู เพื่อมิให้มาทำอันตรายพระร่วงได้ ถึงแม้ตนเองจะทองเสียชีวิตก็ตาม ทั้งความว่า

เมื่อนั้น	นางจันทน์ไค้ฟังกี่ใจหาย
อนิจจาทักดูข้างคูกาย	ลูกชายหายไปถึงไม่รู้
กรรมจริงไร้วัวตัวผู้เคียว	แลเหลียวก็เห็นแต่ลูกอยู่
กูไม่ยอมเสียให้แกศัตรู	ก็จะสู้จนกว่าจะวายปราณ

(หน้า 112)

2. ความรักและความกตัญญูของบิคามารคาและผู้มีอุปการะ

พระร่วงมีความรักและกตัญญูต่อบางจันทน์มารคา เมื่อต้องจากมารคาไปอยู่ที่สุโขทัย ไค้แสดงความระลึกถึงและห่วงใยมารคา จึงไค้ฝากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครองมารคาของตน ทั้งความว่า

เหลียวหลังแลดูซึ่งเคหาสน์	เป็นกรรมจำคลาจากเคหา
ชลเนตรคลอคลองนองตา	สงสารมารคายอกรัก
อยู่หลังจะนั่งแต่กำสรवल	โหยหวนถึงลูกผูกสัมพันธ์
แต่ไร ๆ ไม่เคยจะพันพักตร์	มากองหักใจร้างทางไป
ครั้งจะไปกราบไหว้อำลา	กัลยาจงเหนียวไว้จงไค้
จำเป็นจริง ๆ ทองทิ้งไป	เหมือนไม่รักใคร่โยคี
ขอฝากเทวาอารักษ์	ช่วยพิทักษ์ณมารคามารศรี
หันหน้ามากมอญซลั	สะอื้นไค้ก็ควยอาลัย

(หน้า 110)

เทศกาลและพิธีการ

พิธีการเกี่ยวกับชีวิต

คนไทยเมื่อจะทำการไถ่กรรมกรวไหว้พระรัตนตรัย เพื่อเป็นสิริมงคล นางจันทน์ไปร่วมรบกับกองทัพเพื่อขับไล่วกขอม ก่อนไปไถ่กรรมกรวไหว้พระรัตนตรัยเพื่อให้อภัยกรรมกันภัยอันตราย ทั้งความว่า

จุกฐปจุกเทียนประนมหัตถ์
ทั้งทวยเทवासุราลัย

กรรมกรวพระไตรรัตนเป็นใหญ่
ขอให้ช่วยคุ้มภัยพาล

(หน้า 113)

คติธรรม

1. การรู้จักเชื่อเพื่อเผื่อแผ่และเสียสละ

เมื่อพระร่วงไถ่กรรมกรวจากนายมนัว่าพญาเศโศกต้องการจะจับพระร่วงไปลงโทษที่นครธม พระร่วงยอมสละชีวิตของตนเพื่อไม่ให้ประชาชนต้องได้รับอันตราย โดยหนีไปยังสุโขทัยเพียงลำพัง พวกขอมจะได้ไม่ยกกำลังมาย่ำยีเมืองละโว้ ทั้งคำที่พระร่วงไถ่กรรมกรวแก่นายมนัว่า "ถึงแม้พญาเศโศกจะยังคงจะล้างผลาญญาติวงศ์ให้วอดวาย ญาติจะไถ่กายแก่ตัวคนเดียววนะอ้อมนั้น"

(หน้า 109)

2. ความรับผิดชอบ

ในฐานะพ่อเมืองละโว้ พระร่วงแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อชาวเมืองเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพญาเศโศกนำกองทัพใหญ่เพื่อจะมาจับตัวพระร่วงไปลงอาญา พระร่วงตระหนักดีกว่าถ้ายังอยู่ที่เมืองละโว้ก็ไปชาวเมืองคงต้องต่อสู้ ไม่ยอมให้ขอมจับพ่อเมืองไปแน่ และชาวเมืองไม่มีความชำนาญในด้านการรบ การที่พระร่วงจะอยู่เมืองละโว้ก็ไปก็เหมือนกับแกล้งทำให้ชาวละโว้ต้องพลอยเสียชีวิตไปด้วย พระร่วงจึงยอมไม่ได้ ทั้งความคิดว่า

อันพวกขอมยกมาครานี้	มุ่งเอาชีวิแตกั่ว
แมงจะอยู่ทอทาน	พวกไทยใจหาญคงต่อสู้
ไหนจะยอมพ่ายแพแก่ศัตรู	ญยังอยู่คงประยุทธ์สุดกำลัง
แก่ชาวไทยไม่ชาญการรงค์	เหลือทะนงสู้ขอมกำลังขลัง
เหมือนแสงให้ไปทายวายชีวัง	กูจะยังอยู่ไซร์ไม่เข้าที
จำกูจะหลีกเลี้ยงไป	สู้แกนสุโขทัยกรุงศรี
ขอมรู้ว่ากูไกลบุรี	คงจะไม่โจมตีต่อไป

(หน้า 108)

2.2 ในตอนที่พบกับนายมันพระร่วงแสดงความรับผิดชอบในฐานะของพ่อเมืองอย่างชัดเจนว่า "ชาวละโว้ทุกคนก็เหมือนลูกในไส้ของกู ถ้ากูขึ้นอยู่ชาวละโว้ ก็คงจะต่อสู้ขอมไม่ยอมให้จับ ก็จะต้องพากันน้อยยับไปด้วยกันเปล่า ๆ ไม่เชื่อกการเหมือนหนึ่งกูจะแกลงผลาญลูกของกูกูไม่ตี กูจึงจะหลีกหนีไปเสียแก่ตัวคนเดียวเท่านั้น มันก็จะกองเหตุเภทพาล"

(หน้า 109)

พระร่วงคาดการณไว้ถูกต้อง เมื่อพญาเตโชไกรรู้ข่าวว่าพระร่วงหนีไปอยู่ที่กรุงสุโขทัยแล้ว ก็มีใค่นำกองทัพเขาโจมตีเมืองละโว้ เพียงแต่ให้หนักกุมกุมกองทัพไว่ก่อน ส่วนตัวนั้นปลอมเป็นไทยทิดคามไปจับพระร่วงแต่เพียงลำพัง

2.3 ครั้นฝ่ายไทยเตรียมการที่จะสู้รบกับพวกขอม นางจันทน์มีความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง จึงคิดที่จะออกไปต่อสู้กับขอมแทนพระร่วงบุตรชายซึ่งเป็นเจ้าเมือง กิ่งคำกล่าวแก่หลวงเมืองว่า "ทั้งเราหรือก็เป็นแม่พระร่วงพ่อเมือง เมื่อตัวลูกชายไม่อยู่แล้วเราก็จะต้องไปแทนชาวละโว้จะลำบากยากแค้นอันใด เราก็จะโค่เสมอหน้ากับพวกท่าน"

(หน้า 113)

3. ความกล้าหาญ

นายมันได้แสดงความกล้าหาญ โดยยอมไปให้พวกขอมจับตนเอง เพื่อช่วยให้ความประสงค์ของพระร่วงสำเร็จผล กิ่งความว่า

บั๊คนั้น
 รับลักทักไปในไพรวัน
 แสร้งทำกระหนกตกประหม่า
 พวกขอมล้อมมันชันคับ

นายมันป็นยาวคนชยัน
 มีชาพลันพบปะปะทะทัต
 ทำท่าเหมือนหนึ่งจะหนีกลับ
 จึงยอมให้จับตัวไป

(หน้า 110)

4. ความรักชาติ

ชาวไทยเมื่อรู้ว่าขอมต้องการจะจับตัวพระร่วง จึงคิดจะสู้รบขับไล่พวกขอม
 ไปให้พ้น จะได้ไม่คิดรุกรานดินแดนไทยต่อไป ถึงความว่า

พวกไทยใจหาญไม่คร้านศึก	อีกระทีกโหล่นสนั่นกอง
แกว่งดาบวิ้ววิ้วชัยบพลอง	ซงทิวปลิวฟองพะพุลม
เสียงเท้าก้าวพร้อมกันกึก ๆ	กุกพิลกราวคินจะถลม
ถึงจิกโรมรันพันระคม	จำขอมระทมระหวายไป

(หน้า 114)

5. ความระมึกระวังไม่ประมาท

พญาเศโชปลอมตัวเป็นคนไทยไปจับพระร่วง ซึ่งบวชอยู่ที่วัดเจตีย์ใหญ่กรุง
 สุโขทัยได้พบพระร่วง แต่พญาเศโชไม่รู้จักเข้าไปตามหาพระร่วง แล้วบอกว่าคนเป็น
 คนไทยชาวละโว้ที่มีความจงรักภักดี หวังที่จะมาเป็นข้ารับใช้พระร่วง พระร่วงไม่เชื่อ
 ว่าจะเป็นคนไทยจริง แสดงถึงความระมึกระวังคน ไม่มีความประมาท ค่ายทิจารณา
 เห็นว่า

บุรุษนี้อ่างตนเป็นคนไทย	แต่ใจนทุกแปร่งแกว่งทำนอง
ชะรอยขอมจะปลอมแปลงมา	เหลือบตาชะแง้แลจ้อง

(หน้า 115)

6. ความเมตตากรุณา

เมื่อพระร่วงให้พวกโยมวัดล้อมจับพญาเทโชได้ พระร่วงสั่งให้คนในแก้วก็ได้ ศาสตราวุธที่ขอมมา พวกโยมวัดพากันโกรธจะหุบตีพญาเทโช แต่พระร่วงได้ห้ามไว้ แสดงให้เห็นถึงความมีเมตตาสงสารผู้อื่น นอกจากนี้พระร่วงยังไว้ชีวิตพญาเทโช ดังที่กล่าวไว้ว่า

จริงอยู่มึงนี้มีโทษผิด แต่ชีวิตกูยอมยกให้
กูจะส่งตัวมึงนั้นไซ้ คืนให้ขุนขอมภูบาล

(หน้า 116)

เรื่องที่ 10 คำอวยพรเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช 2519 เรื่องความสามัคคี งานประพันธ์ของสมเด็จพระธีรญาณมุนี มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ สามัคคีมีคำไวพจน์หรือคำอธิบายความหมายของสามัคคีอยู่หลายคำคือ สังคหะ ไคแก่ การสงเคราะห์ อวิวาทะ ไคแก่ ไม่วิวาทกัน เอกภาพ ไคแก่ ความเป็นหนึ่ง สามัคคี โดยใจความหมายถึง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สามัคคีเป็นต้นเหตุแห่งความเจริญ และความสุข ไม่ว่าในส่วนตัวครอบครัว และประเทศชาติ สามัคคีเป็นคุณธรรม ไม่มีตัวตน แต่สามารถให้คุณและโทษได้ ศัพท์เกี่ยวกับสามัคคีมีสามัคคีพันธคือ การผูกหรือสมานสามัคคี และสามัคคีเภทไคแก่ การทำลายหรือความแตกสามัคคี สามัคคีเป็นมูลเหตุให้เกิดกำลัง และอำนาจ คนคนเดียวหรือของสิ่งเดียวย่อมมีกำลังน้อย เมื่อรวมกันเข้าหลายคนหรือ หลายสิ่งก็จะมีกำลังมาก เช่น คนหลายคนสามารถยกของหนักหรือสร้างตึกใหญ่ ทราย แต่ละเม็ดรวมเป็นเสาคอนกรีตรับน้ำหนักได้มาก ของพวกเส้นใยรวมกันเป็นใจเป็นเกลียว เหนียวแน่น ไม้ซีกรวมเป็นมัดแข็ง ฝูงผึ้งช่วยกันสร้างรังใหญ่ ฝูงปลวกช่วยกันสร้างจอมปลวก ตัวอย่างสามัคคีทำให้เกิดอำนาจมีมาก เช่น ผึ้ง ทอ แตน ลำหิ่งแค้นละตัวก็ไม่ นากลัว ถ้าอยู่รวมกันมาก ๆ ก็เป็นที่น่าหวาดกลัว หมู่บ้านที่สามัคคีกันยอมเป็นที่เกรงขาม ของโจรผู้ร้ายหรือศัตรู สามัคคีของคนในชาติทำให้ชาติมั่นคงร่นคราม ชาวแคว้นวิชฌิโนกิต ถึงแม้เป็นแคว้นเล็กแต่มีสามัคคีจึงสามารถป้องกันบ้านเมืองให้พ้นภัยจากชาวแคว้นนคร ของพระเจ้าอชากศัตรุ ซึ่งเป็นมหาอำนาจ ในพงศาวดารจีนพระเจ้าฮั่นเต้หรือฮั่นโกโจ ยังยอมฟังคำแนะนำของโต้วเหฺลียง ไม่กล้ายกไปตีเมืองเล็ก ๆ ซึ่งเป็นเมืองเล็กแต่

พลเมืองสามัคคีกันก็ สามัคคีพันซ์ มีคุณทำให้เกิดกำลังและอำนาจ สามัคคีเกณฑ์โทษทำให้
 เสื่อมกำลังและอำนาจ ทุกคนควรระลึกถึงพระราชนิพนธ์เรื่องสามัคคีของสมเด็จพระมหา
 ธีรราชเจ้าที่ว่า "ชาติใดรัก สมัคสมาน จะทำการสิ่งใดก็ไพบล แม้ชาติย่อยยับอันจน
 บุคคลจะสุขอยู่อย่างไร าลา"

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยมี 2 ประเด็น คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน และคติธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สุภาษิต ภาษิต

1. คนเราควรมีความสามัคคีกัน มีความรักชาติ รักถิ่น รักพวกของ
 คน จะช่วยให้ศัตรูไม่กล่ามารุกราน ดังสุภาษิตว่า "ไม่เห็นชู้ดีกว่าได้ ไม่เห็นดำดีกว่า
 เรือน ไม่เห็นเขื่อนดีกว่าตะวัน บ้านเมืองหรือประเทศชาติก็ย่อมมีอำนาจเป็นที่เกรงขาม
 ของศัตรู" (หน้า 124)

2. เก็ก ๆ ควรเชื่อฟังผู้ใหญ่ ควรเห็นว่าผู้ใหญ่เกิดมากก่อนย่อมได้
 ยานพาหนะทุกการณามาก อาจไถ่สกลและคึกคึกมากกว่า ดังภาษิตว่า "สี่ตาเห็นมากกว่า
 สองตา" (หน้า 125)

คติธรรม

1. ความสามัคคี

1.1 ความสามัคคีเป็นสิ่งดี ครอบครัวใดมีความสามัคคีจะทำให้มีความสุข
 ความเจริญและจะทำให้ประเทศชาติ มีความมั่นคงด้วย ดังความว่า "สามัคคีเป็นหัวเห่
 แห่งความเจริญและความสุข เช่น ครอบครัวใดมีความสามัคคีกัน การประกอบอาชีพใน

ครอบครัวนั้นก็เจริญและอยู่กันด้วยความสงบสุข เมื่อขยายส่วนขึ้นไปถึงหน่วยใหญ่คือ ประเทศชาตินั้น ก็มั่นคงมีความเจริญและความสงบสุข"

(หน้า 123)

ประโยชน์ของความสามัคคีหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ถ้ารวมตัวกันได้ ไม่แตกแยกก็สามารถทำการต่าง ๆ ใ้สำเร็จ และมีความมั่นคง ดังตัวอย่าง ดังนี้ คือ

1.2 คนเราล่าฝูงคนเดียวก็น่าทำงานให้เท่าที่คนคนหนึ่งจะสามารถทำได้ เช่น ยกน้ำหนัก ยกเสา คนคนเดียวยกไม่ไหว แต่เมื่อรวมกันเข้าหลาย ๆ คนก็อาจยกได้ ตึกโรงเรียนหลังใหญ่ ต้องเงินทองมากกำลังคนผู้เดียวไม่สามารถจะสร้างได้ แต่ถ้ารวมกำลังทรัพย์ของคนหลายคนเข้าก็อาจสร้างได้ ทราบแต่ละเม็ดเป็นของแข็งแต่แยกกันอยู่โดยล่าฝูงมันแต่ละเม็ดไม่รวมกัน ก็ไม่แข็งแรง ต่อเมื่อรวมกันอย่างเอามาหล่อเป็นคอนกรีต จึงมีกำลัง สามารถรับน้ำหนักได้มาก

(หน้า 124)

1.3 ป้อ ป่าน ค้าย ไหม และเส้นใยต่าง ๆ โดยล่าฝูงของมันก็มี ความเหนียวอยู่แล้ว ถ้าแยกกันอยู่ก็อาจจะดึงให้ขาดได้ง่าย แต่ถ้ารวมกันเข้าเป็นใจ เป็นเกลียวเป็นเชือกก็มีกำลังต้านทานไม่อาจทำให้ขาดได้ง่าย"

(หน้า 124)

1.4 ไม้ซี่เล็ก ๆ เช่น แขนงไผ่ โดยล่าฝูงอันเดียวเราอาจจะหักได้ง่าย แต่ถ้าเอามารวมกันเข้าเป็นมัด ก็ไม่สามารถจะหักได้

(หน้า 124)

1.5 ฝูงตัวเดียว คงจะทำรวงหรือรังให้ใหญ่โตไม่ได้ แต่อาศัยที่มันอยู่ด้วยกันเป็นฝูงใหญ่จับพันกันหมิ่นตัว มันสามัคคีช่วยกันทำหน้าที่หาขางไม้มาทำรัง และหาน้ำหวานมาเก็บไว้ในรังเพื่อลูกของมัน มันก็ทำรังได้ใหญ่โต

(หน้า 124)

1.6 ปลวก เป็นสัตว์เล็ก ๆ โดยลำพังอาจจะไม่สามารถทำจอมปลวกใหญ่โตได้ในชั่วชีวิตของมัน แต่อาศัยที่มันอยู่กันเป็นจำนวนหมื่นแสน มันสามัคคีช่วยกันขนดินมาก่อเป็นบ้านเมืองใหญ่โต ที่เราเรียกว่า จอมปลวก

(หน้า 124)

เรื่องที่ 11 ชีวิตปลาช่อน งานประพันธ์ของ บุญส่ง เลขะกุล มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ ผู้เขียนกับเพื่อนชาวต่างประเทศ ซึ่งมาศึกษาเรื่องปลาน้ำจืดของเมืองไทย เดินทางไปที่ประตูน้ำเชียงราก จังหวัดปทุมธานี ได้พบเด็กมือบอนชอบยิงนกด้วยปืนลม และนกสวยงามที่ยิงได้หลายชนิด เป็นนกที่คอยทำลายแมลงที่เป็นศัตรูพืช ประโยชน์ทางตรงของนกคือ จับเป็นไปขาย แต่ไม่สมควร เพราะจะสูญพันธุ์ ประโยชน์ทางอ้อม ได้แก่ ทำลายแมลงและหนูซึ่งเป็นศัตรูพืชผล ช่วยผสมเกสรดอกไม้ ช่วยขยายพันธุ์พืช ให้ความงามของรูปร่าง และความไพเราะของเสียง ผู้เขียนได้พบเด็กหนุ่มกำลังจ้องยิงแม่ปลาช่อนโดยไม่ฟังคำขอร้อง พ่อแม่ปลาถูกยิงตาย ปลาอื่น ๆ ก็รวมกันถูกปลาช่อนฝูงนั้น ซึ่งควรจะได้โตเป็นปลาช่อนใหญ่ ๆ ต่อไป ปลาช่อนทั้งพ่อและแม่ช่วยกันดูแลลูก โดยขับไล่หรือกัดปลาอื่น ๆ ที่เข้ามาใกล้ การผสมพันธุ์ปลา มี 3 ชนิด คือ แม่ปลาวางไข่แล้วพ่อปลาปล่อยเชื้ออสุจิไปผสมนอกตัวของแม่ปลา แม่ปลาวางไข่ พ่อปลาหรือแม่ปลาลอมไข่ มักอมไข่ไว้ในปากจนกว่าจะตัวโตปลอดภัยแล้วจึงปล่อยไปและแม่ปลาออกลูกเป็นตัวปลาเลย ปลาช่อนตัวเมียสร้างรังโดยกักใบผักหญ้าให้ลอยริมฝั่งน้ำ พ่อปลาจะปล่อยน้ำอสุจิไปผสมกับเมือกไข่ของแม่ปลาซึ่งจะลอยขึ้นไปติดอยู่ในรัง เมือกไข่ปลาช่อนระยะแรกโตกว่าหัวเข็มเล็กหน่อย ถ้าแคคคาก็จะพักเป็นตัวภายใน 3-4 วัน พ่อแม่ปลาช่อนจะต้องคอยดูแลต่อไป ปลาช่อนต้องผุดขึ้นมาหายใจที่ผิวน้ำบ่อย ๆ จึงเป็นเป้าให้คนแทงหรือยิงเอา การที่ปลาบางชนิดต้องขึ้นมาหายใจที่ผิวน้ำ ถ้าปลาเหล่านี้ไม่มีโอกาสขึ้นมาหายใจในช่วงเวลาพอควรก็จะต้องตาย การที่แหล่งน้ำซึ่งแห้งผากมีน้ำขังเนื่องจากฝนตก ไม่นานวันก็มีปลาตัวโต ๆ เกิดขึ้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะปลาตัวโต ๆ เหล่านี้หมกตัวใต้ดินอยู่ก่อนตลอดหน้าแล้ง โดยอาศัยไขมันในตัวและไข่อวัยวะช่วยหายใจเป็นพิเศษ การมีชีวิตอยู่เช่นนี้เรียกว่า "จำศีล" พอฝนตกดินอ่อนมีน้ำก็ตื่นแตกโคลนขึ้นมา ปลาช่อนเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Senpen head fish แปลว่า ปลาหัวงู คงเห็นว่าหัวปลาช่อนคล้ายหัวงู

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว และคหกรรม

ชีวิตครอบครัว

ความรักของบิดามารดาต่อบุตร

1. ครอบครัวปลาช่อนคล้ายกับครอบครัวมนุษย์ พ่อแม่จะรักและห่วงใยลูกๆ ของตนเองที่ผู้เขียนกล่าวว่า "ทั้งปลาพ่อและปลาแม่ช่วยกันดูแลลูก ๆ กันทั้งคู่ ชีวิตในครอบครัวของปลาช่อนนั้นน่าชมไม่น้อย คือ ทั้งปลาพ่อและปลาแม่ช่วยกันเฝ้าฝูงลูก ๆ ของตัวไม่ให้ปลาอื่น ๆ มาลักลูกของตัวไปกิน หากเห็นปลาอื่น ๆ ว่ายเข้ามาใกล้ ปลาพ่อปลาแม่ก็จะรีบขับไล่ให้ปลาแปลกหน้าอื่น ๆ หนีไป"

(หน้า 132)

2. พ่อปลาแม่ปลานอกจากป้องกันอันตรายให้แก่ลูกปลาแล้ว เมื่อลูกปลาเล็ก ๆ แข็งแรงขึ้น พ่อปลาแม่ปลายังพาลูก ๆ เทียวหาอาหารกินไม่ได้ปล่อยทิ้งไว้ ดังความว่า "ปลาพ่อปลาแม่จึงพาฝูงลูก ซึ่งเริ่มเห็นเป็นลูกปลาแดง ๆ ว่ายออกจากรังดังกล่าว และไปเที่ยวหากินที่อื่นต่อไป"

(หน้า 133)

คหกรรม

ความเมตตาการุณา

ผู้เขียนมีความเมตตา สงสารลูกปลาที่ต้องถูกปลาอื่นตอดกินเป็นอาหาร ดังที่กล่าวว่า "นี่เป็นเรื่องเศร้า น่าสงสารลูกปลาทั้งครอกที่เกิดมาเห็นโลกใต้อันกว้าง ปลาพ่อปลาแม่ถูกฆ่าหมด ไม่มีผู้ใดจะดูแลให้ความปลอดภัยก็พลอยเป็นอาหารของเหล่าปลาอื่นต่อไปจนหมดสิ้น"

(หน้า 132)

เรื่องที่ 12 ข้อคิดเรื่องการบวช งานประพันธ์ของ กิ่งแก้ว อัครดากร มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ เมื่อใกล้วันเข้าพรรษาจะมีการทำพิธีบวชนาคตามวัดทั่วไป เพื่อนบ้านจะมาร่วมอนุโมทนา เนื่องจากความคุ้นเคยต่อกันและศรัทธาในพุทธศาสนา ผู้เข้าไป

อนุโมทนาด้วยความสงบเสงี่ยมในโบสถ์ มักเป็นญาติสนิทสูงอายุ ส่วนเด็กและหนุ่มสาว ผู้มีวัยและประสบการณ์น้อยขาดความขังคึกมักเล่นสนุกสนานอ้ออิงอยู่ภายนอก วัยหนุ่มสาว เป็นวัยที่มีความรุนแรงทั้งร่างกายและจิตใจจึงพลากพลังได้ง่าย คนโบราณมีการควบคุม วิถีชีวิตแห่งวัยหนุ่ม โดยให้อยู่ในกรอบแห่งระเบียบแบบแผน การบวชเป็นวิธีการที่นิยมที่สุด เพราะวินัยและธรรมะจะช่วยกล่อมเกลาจิตใจได้มาก ความพร้อมของผู้บวชที่สมบูรณ์จะต้อง เข้าใจหน้าที่และบทบาทของความเป็นนักบวชอย่างลึกซึ้ง การเตรียมบวชโดยการทำขวัญ และเลี้ยงฉลองอย่างเอิกเกริกเป็นการโร้สาระ การดื่มสุราก่อนบวชทำให้เกิดความ ประมาทขาดความสำรวม การไม่สามารถกล่าวคำขออุปสมบทได้ถูกต้องแสดงถึงความ ไม่ใส่ใจและขาดความเคารพ การทำขวัญนาคสมัยโบราณมุ่งเตือนสติให้รู้จักหน้าที่และ บทบาทใหม่ที่จะพึงมีแต่ต่อมากลายเป็นเรื่อง เห็นแก่สนุกสนานและเห็นแก่ตัวไป ผู้บวชเป็น พระโดยขาดสติทำให้เกิดนักบวชจอมปลอม แก้ปัญหาชีวิตตามแบบฆราวาส ไม่ได้ใช้ความ สงบเป็นวิธีทางแก้ปัญหา ผู้บวชควรจะช่วยกล่อมเกลาและเตรียมจิตใจให้ดีที่สุด ศึกษาหนังสือ นวโกวาทซึ่งเป็นคู่มือสำหรับพระบวชใหม่ไว้ล่วงหน้า ผู้จะบวชหรือผู้เกี่ยวข้องกับผู้บวช ควรทำความเข้าใจเรื่องการบวชให้ถูกต้อง ระเบียบวินัยและธรรมปฏิบัติช่วยให้เกิด ความมั่นคงและสงบสุขแก่ชีวิต

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 4 ประเด็น คือ ชีวิตครุฑครว เทศกาลพิธีการ
วรรณกรรมพื้นบ้าน และคติธรรม

ชีวิตครุฑครว

ความมีน้ำใจกับเพื่อนบ้าน

เมื่อลูกหลานของใครบวช เพื่อนบ้านที่รู้จักคุ้นเคยกันจะช่วยงานแสดงให้ เห็นถึงความมีน้ำใจต่อกันระหว่างคนไทยเรา ดังความว่า "หากลูกหลานของใครบวช เพื่อนบ้านก็จะช่วยอนุโมทนากันเต็มไปหมด บางทีก็ไปช่วยงานติดต่อกันหลายวัน เพราะ ความรู้จักมักคุ้นกัน"

(หน้า 139)

เทศกาลและพิธีการ

1. พิธีการเกี่ยวกับชีวิต

พิธีบวช

ชาวไทยเมื่ออายุถึงวัยที่จะบวชภาคได้แล้ว พ่อแม่จะจัดพิธีบวชให้ที่วัด ในปัจจุบันการบวชก็ยังเป็นประเพณีที่นิยมกันอยู่สืบมาแต่โบราณ ดังความว่า "โบราณท่านจึงหาวิธีชะลอจังหวะชีวิตตอนนี้ด้วยการให้อยู่ในกรอบแห่งระเบียบแบบแผนต่าง ๆ บ้าง วิธีการที่นิยมที่สุด ได้แก่ การให้บวชเรียน การบวชประกอบด้วยวินัยน่าจะเป็นเครื่องช่วยควบคุมการกระทำที่หลงพล่านต่าง ๆ ชรรมะน่าจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในหลักของการดำเนินชีวิตที่เป็นสุขตามอัธยาศัย ให้เข้าใจถึงการมีความสุขที่ไม่เบียดเบียนใครที่ไหนทั้งหมด"

(หน้า 139)

2. เทศกาล (เข้าพรรษา)

ชนชาวไทยนิยมให้บุตรหลานได้บวชเรียน เมื่อใกล้เทศกาลเข้าพรรษาและชาวบ้านจะทำบุญตักบาตร เนื่องในเทศกาลนี้ด้วย เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่เดิมจนถึงปัจจุบัน ดังความว่า "ใกล้เทศกาลเข้าพรรษานี้ วัดแต่ละวัดมีการบวชภาคกันคึกคัก บางวัดต้องทำพิธีบวชวันละหลาย ๆ รูป ตั้งแต่โม่งเช้าไปจนถึงกลางคืน ถ้าผ่านไปตามชนบทเราจะมองเห็นผู้คนไปทำบุญกันเต็มศาลา บางทีก็แว่วเสียงระนาด ซอง กลอง ลอยมาตามลม"

(หน้า 139)

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวน

ข้อความที่ปรากฏตรงกับสำนวนแมลงเม่าบินเข้ากองไฟ คือ "หาคิดไม่ว่าชีวิตของตนเหมือนแมลงเม่าที่กำลังบินใกล้ไฟ ควรจะเจียมตัวเจียมใจอย่างที่สุด"

(หน้า 140)

คติธรรม

1. ความประหยัด

การบวชต้องเข้าใจถึงความหมายอันล้ำลึกของหน้าที่และบทบาทที่ใหม่ และ

แตกต่างจากการเป็นฆราวาส ไม่จำเป็นต้องจัดงานใหญ่โตซึ่งจะทำให้เสียทรัพย์ไปโดย
ไม่จำเป็น ควรคำนึงถึงความพอเหมาะพอคี่ที่สมควร ดังความว่า "คนบางคนเตรียมบวช
ชั้นแข็ง แต่มักเป็นเรื่อง เปลือกนอก เช่น มีการกินเลี้ยงเพื่อทำขวัญกับเอ็กเกริก ซึ่งเป็น
การนิคหลักการสำรวมและการมชยัสถ์อันเป็นแก่นของศีล"

(หน้า 140)

2. ความเป็นผู้มีสติรู้จักยับยั้งชั่งใจ

2.1 เมื่อนาคเข้าไปทำพิธีบวชในโบสถ์ ผู้ที่ไปร่วมในพิธีควรมีสติรู้จัก
สงบเสงี่ยมสำรวมระวัง ไม่ควรส่งเสียงดัง ดังที่ผู้เขียนกล่าวถึงเด็กหนุ่มสาว ที่ไม่รู้จัก
ใช้สติยับยั้งใจตนเองว่า "ภายในโบสถ์เขาจะสงบเพียงไร ไม่สนใจ ชอบที่จะส่งเสียง
หยอกล้อกัน ้วยและประสพการณ์ที่น้อยนิด มันช่างทำให้คนเราประมาทจริงนะ ทางก็
ไม่รู้ว่เมื่อไรควรจะหยุดปาก เมื่อไรควรจะสำรวม จะรอแต่ตอนเจ็บป่วย ตายเท่านั้น
หรือที่จะเจ็ยลง"

2.2 ผู้เข้าพิธีบวชต้องรู้จักยับยั้งชั่งใจในเรื่องการคิมน้ำเมา เข้าสู่
พิธีด้วยความเคารพ ไม่ควรคิมของมีนเมา ควรเตรียมกายใจให้พร้อมที่จะเข้าสู่พิธีบวช
ดังความว่า "บางคนถึงเวลาบวชเข้าโบสถ์ยังมีกลิ่นเหล้าติดปากอยู่ ไม่เป็นสมปฤคิไค้
ไม่คิดว่าการเข้าสู่พิธีเป็นเรื่งที่เรื่งที่เราจะต้องกระทำโดยเคารพ ซขยแต่จะแท่แทนทำคน
เป็นเทวดา หากคิดไม่ว่ชีวิตของคนเหมือนแมลงเม่าที่กำลังบินใกล้ไฟ ควรที่จะเจ็ยมตัว
เจ็ยมใจอย่างที่สุด"

(หน้า 140)

เรื่องที่ 13 มหาภิลวานร งานประพันธ์ของ พระสารประเสริฐ มีเนื้อเรื่อง
ย่อคังนี้ ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชย์ในเมืองพาราณสี พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ
เป็นพญาวานร ชื่อ มหาภิลวานร อยู่ในป่าหิมพานต์ มีมะม่วงใหญ่คันทหนึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ
กึ่งหนึ่งยื่นออกไปทางน้ำ พระโพธิสัตว์เล็งเห็นว่าผลมะม่วงที่หล่นลงน้ำจะนำทุกข์อันตราย
มาสู่เหล่าวานร จึงสั่งบริวารให้เก็บผลที่กึ่งทางน้ำกินให้หมดก่อน เผลอผลหนึ่งมคคาง
ทำรังห่อไว้ ครันสูงงอมก็หล่นทะจรังมคคางตกลงในแม่น้ำ และลอยไปคิคชายซึ่งกัันที่
สรงน้ำของพระเจ้าพาราณสี เจ้าหน้าทีเห็นเข้าไม่ทราบว่ผลอะไร จึงนำไปถวายพระ
เจ้าพาราณสี เมื่อทรงมีพระราชดำรัสถามผู้ใดก็ไม่มีใครรู้จัก อำมาคย์ผู้หนึ่งจึงกราบทูล

ให้ถามพรานป่า ก็ได้ความว่าเป็นมะม่วง เมื่อพระเจ้าพาราณสีได้เสวยผลไม้มะม่วงนั้นก็พอ
 พระทัยในรสรับสั่งให้พรานนำเสด็จพระราชดำเนินทางเรือ พร้อมด้วยข้าราชการ
 ไปตั้งพลับพลาอยู่ใกล้ต้นมะม่วงนั้นและให้เก็บผลไม้มาเสวยเป็นประจำ เพียงคืนวันหนึ่ง
 พอลคนทั้งหลายหลับแล้ว พระโศภิตศักรัก็พาบริวารไต่ขึ้นไปกินมะม่วงเช่นเคย พระเจ้า
 พาราณสีทรงตื่นบรรทม ทอดพระเนตรเห็นฝูงวานรก็รับสั่งให้ข้าราชการช่วยกันดักยิง
 เหล่าวานรบริวารตกใจกลัวยิ่งนัก จึงพากันไปหาพระโศภิตศักรั พระโศภิตศักรัก็ปลอบใจ
 มิให้หวาดกลัว จะหาอุบายให้เหล่าวานรพ้นภัยจนได้ แล้วพระโศภิตศักรัก็ป็นออกไปปลาย
 กิ่งทางน้ำ กระจอกไปยั้งต้นไม้ริมฝั่งตรงข้าม ถอนเถาวัลย์พันเข้ากับมันเอว แล้วกระจอก
 กลับต้นมะม่วง แต่เถาวัลย์สั้นไปเล็กน้อย พระโศภิตศักรัจึงต้องเหยียดตัวยืดยาวถึงมะม่วงไว้
 แล้วบอกให้บริวารไต่หลังข้ามฟากไปตามเถาวัลย์ วานรซึ่งจะเป็นพระเทวทัตแก่ลงกระจอก
 จากกิ่งสูงลงมานหลังพระโศภิตศักรั ทำให้พระโศภิตศักรัพกซ้ำจนหัวใจแตกในภายหลัง
 พระเจ้าพาราณสีทอดพระเนตรเห็นพระโศภิตศักรั ก็ทรงพระกรุณารับสั่งให้นำพระโศภิตศักรั
 ลงมาพยาบาลให้อาหารอย่างดี แล้วตรัสยกย่องคุณของพระโศภิตศักรั ส่วนพระโศภิตศักรั
 ก็สั่งสอนพระเจ้าพาราณสีให้ตั้งอยู่ในราชธรรม และใ้เน้นคุณธรรมสำคัญสำหรับผู้เป็น
 หัวหน้าว่าจะต้องมีปัญญาความสามารถและซจัดทุกข้ออันตรายให้แก่คณะของตนได้จึงจะสมควร
 พอลิ้นคำสอนพระโศภิตศักรัก็ดับชีพ

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเด็นคคิธรรม

คคิธรรม

1. ความรับผิดชอบ

1.1 เมื่อพระเจ้าพรหมทัตศักรับอกให้พวกข้าราชการช่วยกันล้อมยิง
 ฝูงลิงบริวารของพระโศภิตศักรั พระโศภิตศักรัได้แสดงความรับผิดชอบต่อทุกภัยที่เกิดขึ้นกับ
 เหล่าวานรบริวาร ดังที่กล่าวแก่พญาวานรว่า "ท่านทั้งหลายอย่าตกใจ ไม่เป็นไร เรา
 จะคิดอุบายให้ท่านทั้งปวงพ้นจากอันตรายจงได้"

(หน้า 144)

ในที่สุดพระโศภิตศักรัสามารถช่วยให้บริวารทั้งปวงรอดพ้นจากภัยพิบัติ

ได้สำเร็จ

1.2 นอกจากนี้พระโพธิสัตว์ก่อนจะสิ้นชีวิตยังได้สั่งสอนพระเจ้าพาราณสี ให้มีความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นหัวหน้าผู้อื่นว่า "ผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าคือผู้ที่ใหญ่ผู้มีวิริย-
บรียวร จำต้องมีวิจារณปัญญาและมีความสามารถคิดขำค้ทุกขภัยอันเกิดขึ้นแก่บริษัทของ
ตน จึงจะสมควรแก่ความเป็นผู้ใหญ่"

(หน้า 145)

2. ความระมัดระวังไม่ประมาท

2.1 พระโพธิสัตว์ มีความระมัดระวังไม่ประมาท จึงสั่งให้บริวารเก็บ
ผลมะม่วงที่กิ่งทางริมฝั่งแม่น้ำกินเสียก่อน ด้วยเกรงว่าผลมะม่วงซึ่งโตประมาณเท่าหม้อ
มีรสหวานโอชาและกลิ่นหอม จะหล่นลงในน้ำ และจะทำให้ทุกขภัยบังเกิดแก่ฝูงวานร เพราะ
ผลมะม่วงนั้น ดังความว่า "พระโพธิสัตว์มีปัญญารู้อกาลภายหลังว่า ทุกขภัยจะบังเกิดแก่ฝูง
วานรก็เพราะผลมะม่วงซึ่งหล่นลงในน้ำ จึงสั่งให้บริวารเก็บผลที่กิ่งทางแม่น้ำกินเสียก่อน"

(หน้า 144)

2.2 เมื่อพนักงานเก็บมะม่วงซึ่งหล่นลงในน้ำและลอยไปคึกชายที่กินไว้
เป็นที่สำหรับสร่งน้ำของพระเจ้าพาราณสี ไปถวายพระเจ้าพาราณสี พระองค์จึงตำรัสสั่ง
ให้พราหมณ์ป้ามาตามพราหมณ์ป้าว่าผลมะม่วง แต่พระเจ้าพาราณสีมีความระมัดระวังไม่
ประมาทหลงเชื่อผู้ใดโดยง่าย จึงทรงให้พราหมณ์ป้ากินผลมะม่วงนั้นก่อน ดังความว่า
"พระเจ้าพาราณสีจึงทรงเชื่อกัประทานให้พราหมณ์ป้ากินก่อน แล้วเชื่อกเสวยและประทาน
ข้าราชการ"

(หน้า 144)

3. ความเสียสละ

พระโพธิสัตว์ยอมสละร่างกาย ทนต่อความลำบากเพื่อให้บริวารทั้งปวง
รอดพ้นจากอันตราย การกระทำของพระโพธิสัตว์คือ "ไต่ออกไปปลายกิ่งทางแม่น้ำ
แล้วก็ไต่ไปไกลได้ประมาณ 100 วา ก็ถึงต้นไม้ต้นหนึ่งอันอยู่ริมฝั่ง ลงจากต้นไม้

แล้วก็ไปตอนเอาเดาวัลย์มาผูกเข้ากับสะเอวของคน แล้วก็กระโดดกลับมายังคันทะมะม่วง
นั้นก็ไม่ถึงต้น แต่เอามือทั้งสองยึดกิ่งหนึ่งไว้ได้ก็เหยียดกายให้ตรงต่อกับเดาวัลย์ แล้วออก
ให้บริวารไต่ไปบนหลังของคน วานรบริวารขอสมาโทษแล้วก็ไต่ไปบนหลังพระโพธิสัตว์
แล้วก็ไต่ไปตามเดาวัลย์ถึงต้นไม้นั้น ก็พ้นจากมหาภัยพิบัติ"

(หน้า 145)

4. ความเมตตากรุณา

พระเจ้าพรหมทัตไต่ทอกพระเนตร เห็นพระโพธิสัตว์มีความฉลาดและอุทสาหะ
ช่วยให้บริวารพ้นอันตราย เกิดความเมตตาสงสาร จึงทรงดำริว่า "เราไม่ควรที่จะฆ่า
วานรพิเศษอย่างนี้ ครั้นเวลาเช้ารับสั่งให้ราชบุรุษผูกเท้าและขึ้นไปรับพระโพธิสัตว์
ด้วยผ้าที่ย้อมน้ำฝาด ให้ดื่มน้ำหวานอันมีรสโอชา และให้ทา น้ำมันที่เคี่ยวไค้พันหน ให้นอน
บนหลังชุมพาท"

(หน้า 145)

เรื่องที่ 14 วัฒนธรรม งานประพันธ์ของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ วัฒนธรรมไทย ได้แก่ ภาษา วรรณคดี ศิลปะอันงดงามที่ปรากฏใน
งานสถาปัตยกรรม คนตรี นาฏศิลป์ ลายเขียน จริยธรรม ระเบียบประเพณี สิ่งเหล่านี้
ล้วนเป็นลักษณะประจำชาติโดยเฉพาะ สามารถรวมน้ำใจคนไทยให้มั่นคงเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเด็นชีวิตครอบครัว

ชีวิตครอบครัว

การแสดงความรักภักดีต่อญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว

การเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ เป็นลักษณะหนึ่งของวัฒนธรรมไทยเรา ซึ่ง
แสดงถึงจิตใจอันดีงามของคนไทย ทั้งความว่า

และอย่าลืมจิตใจแบบไทยแท้
เชื่อพ่อแม่ทั้งกรรมคำสั่งสอน
กำเนิดกรรมจรियाเป็นอาภรณ์
ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย

(หน้า 149)

เรื่องที่ 15 ทะเลฆ่า งานประพันธ์ของ เจื้อ สตะเวทิน มีเนื้อเรื่องย่อ
ดังนี้ เรื่องทะเลฆ่ากล่าวเปรียบเทียบความโกรธเหมือนทะเลฆ่า ยามทะเลฆ่าเต็มไปด้วย
คลื่นลมแรงกล้า ยามโกรธแสดงกิริยาอาการน่าเกลียด จิตใจปั่นป่วน ผู้มีปัญญาควรรู้จัก
ระงับความโกรธไว้มิฉะนั้นจะเกิดโทษร้าย ควรควบคุมใจไว้ให้ปรกติเหมือนทะเลสงบ
จึงจะประสพผลดี การนิ่งทำให้ชนะได้เหมือนกัน

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเด็นคคิธรรม

คคิธรรม

ความเป็นผู้มีสติรู้จักยับยั้งชั่งใจ

คนเราหากรู้จักยับยั้งชั่งใจ ควบคุมจิตใจให้สงบ ไม่โกรธง่าย ใจเย็น
จะช่วยให้ประสพผลดี และสามารถเอาชนะผู้อื่นได้เช่นกัน ดังความว่า

ควบคุมใจไว้ให้เหมือนทะเลสงบ
จะประสพผลดีเป็นที่ยิ่ง
ต้องใจเย็นเข้าไว้ไม่ไหวติง
เอาชนะกันเพราะนิ่งมีถมไป

(หน้า 152)

เรื่องที่ 16 คอกจำปาตาพลอย งานประพันธ์ของ เจื้อ สตะเวทิน
มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ เรื่องคอกจำปาตาพลอยกล่าวถึงผู้แต่ง เมื่อเป็นเด็กชอบ ไปที่เทศน์ที่วัด
กับยาย มิใช่เพราะศิกใจในรสพระธรรม แต่เป็นเพราะอยากได้คอกจำปาของตาพลอย
เช่นเด็กอื่น ๆ การที่คอกจำปาของตาพลอยล่อใจให้ต้องไปฟังเทศน์เสมอ ๆ จนทรามซึ่ง

ในรศพระธรรมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามวัย จึงนับได้ว่าเป็นหนังสือคุณคอกจำปาของคาพลอย

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเด็นเทศกาลและพิธีการ

เทศกาลและพิธีการ

การบูชาพระและการพึ่งเทศน์ ฟังธรรม เป็นพิธีการประจำตัวอย่างหนึ่งของคนไทยที่นิยมประพฤติปฏิบัติตามความศรัทธาของแต่ละบุคคล ผู้สูงอายุนิยมไปพึ่งเทศน์ ฟังธรรมและนำดอกไม้ไปบูชาพระด้วย ดังความว่า

คุณยายฉันทานพาไปพึ่งเทศน์	ธรรมวิเศษแสนสุดพุทธมรทวาร
.....
คาพลอยก็มีจำปาบูชาพระ	เด็กเด็กจะแย่งกันลาอยู่บ่อย ๆ
ดอกไม้อื่นตื่นไปมีไม้น้อย	แต่ไม่ค่อยถูกใจใจจำปา

(หน้า 155)

หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 3

เรื่องที่ 1 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช งานประพันธ์ของ พระยาปริยัติธรรมธาดา มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ที่บ้านหนองหว้า เมืองเพชรบุรี มีเด็กชายคนหนึ่งชื่อเดิมไม่ปรากฏ เป็นกำพร้าบิดามารดา อาศัยอยู่กับพี่สาว เมื่ออายุ 9-10 ขวบ พี่สาวก็เพราะทำข้าวหก จึงหนีออกจากบ้านเร่รอนไปเที่ยวเล่นคลุกคลีกับเด็กวัดใหญ่ในเมืองเพชรบุรี วันหนึ่งเล่นน้ำอยู่ พบเปลือกแตงโมลอยน้ำมา จึงคว้าแล้วคำลงไปเคี้ยวกินในน้ำด้วยความอายเด็กอื่น คั้งแค่นั้นมาเพื่อน ๆ พากันล้อว่า เด็กกินเปลือกแตงโม ต่อมาเจ้าอาวาสชวนให้อาศัยอยู่ที่วัด ปล่อยให้คุ้นกับวัดเป็นเวลาพอสมควร แล้วจึงให้เด็กแตงโมลงมืออ่านเขียนหนังสือ เด็กแตงโมเป็นผู้มีไหว้สามารถอ่านหนังสือ ปฐม ก กา และหนังสือเรื่องพระมาลัยได้ โดยไม่ต้องมีใครสอน เพราะสังเกตได้จากการเรียนของเพื่อนเด็กวัดมาก่อน เจ้าอาวาสจัดให้เด็กแตงโมบวชเณร ผูกหัดเทศน์และเรียนภาษามาลี สามเณรแตงโมศึกษาพระปริยัติธรรมจนสิ้นความรู้ของอาจารย์ต่าง ๆ ในเมืองเพชร เจ้าอาวาสจึงพาสามเณร

แดงโมไปศึกษาต่อที่วัดสำคัญในกรุงศรีอยุธยา ได้เรียนพระไตรปิฎกจน จบได้เป็นเปรียญ และอุปสมบทเป็นภิกษุมีชื่อเสียงจนพระเจ้าแผ่นดินโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระอาจารย์ของ พระราชกุมาร เมื่อศิษย์ได้เสวยราชย์เป็นกษัตริย์ ได้พระราชทานสมณศักดิ์พระราชานະ แก่พระอาจารย์แดงโม เรียกกันภายหลังว่า สำเร็จเจ้าแดงโม หรือสมเด็จพระเจ้าแดงโม สมเด็จพระเจ้าแดงโมเป็นผู้มีความกตัญญูต่อบ้านเกิดเมืองนอน ต่อมาจึงได้ถวายพระพรลา พระเจ้าแผ่นดินกลับไปบูรณะปฏิสังขรวัดใหญ่ที่ท่านเคยพำนักมาก่อนที่วัดนี้ สมเด็จพระเจ้าแดงโมหล่อรูปของท่านขึ้นไว้ตามรูปหุ่นที่จีนชราผู้มีฝีมือปั้นให้ กล่าวกันว่าสมเด็จพระเจ้าแดงโม มีชื่อเดิมว่า ทอง และได้สมณศักดิ์เป็นที่พระสุวรมุนี วัดใหญ่ที่ท่านเคยอยู่และซ่อมแซม จึงได้นามว่า วัดสุพรรณาวาส (ราม) สมเด็จพระเจ้าแดงโมถึงแก่มรณภาพขณะรับหน้าที่ดูแล การสร้างและบูรณะพระพุทธบาทสระบุรี

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 3 ประเด็น คือ อาชีพ เทศกาลพิธีการ และ คติธรรม

อาชีพ

การช่าง

ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงอาชีพอย่างหนึ่งของไทยซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมคือ อาชีพทาง ช่างปั้น ซึ่งต้องใช้ฝีมือและศิลปะในการปั้น สมเด็จพระเจ้าแดงโมต้องการให้หล่อรูปท่านไว้ รูปหนึ่ง ซึ่งต้องอาศัยช่างปั้นถึงความว่า "หาช่างปั้นหุ่นแสนยากทำไมเหมือนได้เลย มาได้ ตาแป๊ะหลังโก่งคนหนึ่ง เป็นช่างปั้นอย่างเอกหล่อเอาเหมือนมิได้คิดเพี้ยน"

(หน้า 9)

เทศกาลและพิธีการ

เทศกาลเข้าพรรษา

เนื้อเรื่องกล่าวถึงเทศกาลเข้าพรรษา ซึ่งจะมีการเทศน์ไตรมาส (เทศน์ 3 เดือน ในระหว่างเข้าพรรษา เทศน์ทุกเย็น) ดังความว่า "ครั้นเทศกาลเข้าพรรษา เจ้าเมืองวางฎีกาให้สมภารเทศน์ไตรมาส วันหนึ่งท่านอาพาธ จึงจัดให้สามเณรแดงโม ไปเทศนาแทน"

(หน้า 9)

คติธรรม

1. ความขยันหมั่นเพียร

1.1 เมื่อสมภารจะเริ่มให้เด็กแต่งโมเขียนอ่านหนังสือ ปรากฏว่าเด็กแต่งโมอ่านและเขียนได้แล้ว เนื่องจากเด็กแต่งโมมีความขยันหมั่นเพียร สนใจศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง โดยดูจากที่เพื่อนเด็กวัดเขียนอ่านกัน ดังความว่า "สมภารเรียกให้มาเขียนหนังสือ เด็กแต่งโมก็เขียนได้ ตั้งแต่ ก ข ก กา ไปจนเกษ สมภารเห็นประหลาดใจ ให้อ่าน ปฐม ก กา ก็อ่านได้ ให้อ่านมาลัยก็อ่านได้ ท่านนึกประหลาดใจ จึงถามว่าเอ็งรู้มาแต่ไหน ก็เรียนท่านว่า รู้ที่วัดนี้เอง กระทบคูเพื่อนเขาเขียนเขาอ่านก็จำได้" (หน้า 8)

1.2 เด็กแต่งโมได้บวชเณรและเล่าเรียนศึกษาพระปริยัติธรรมและข้อวัตรปฏิบัติจนสิ้นภูมิรู้ของท่านสมภารแล้ว ท่านก็ให้ไปศึกษายังป่าโมกข์อาจารย์ที่มีอยู่ในอารามต่าง ๆ ในเพชรบุรี ด้วยความขยันหมั่นเพียรก็ศึกษาจนสิ้นความรู้ของอาจารย์สมัยนั้น ท่านก็ยังไม่หยุดยั้งการศึกษาเล่าเรียน ดังความว่า "ท่านสมภารจึงได้พาลงเรือเข้ากรุงศรีอยุธยา ไปฝากต่อเจ้าคุณเจ้าวัดหลวงแห่งหนึ่ง ได้ศึกษาปริยัติธรรมจนจบพระปริกฏทศัย นับว่าได้เป็นเปรียญแล้วได้อุปสมบทเป็นภิกษุมิชื่อเสียงโคงคังจนเจ้าแผ่นดินนิยมถือ" (หน้า 9)

2. ความกตัญญูกตเวที

2.1 พระราชบุตรของพระเจ้าแผ่นดินสมัยนั้นทรงมีความกตัญญูต่อสมเด็จพระเจ้าแต่งโมที่ได้เคยเป็นพระอาจารย์สั่งสอนมา เมื่อพระองค์ได้ครองราชย์โปรดให้ตั้งพระอาจารย์แต่งโมเป็นพระราชาคณะ ดังความว่า "เมื่อพระเจ้าลูกเธอพระองค์นั้นได้เสด็จเสวยราชย์แล้ว โปรดตั้งพระอาจารย์แต่งโมเป็นที่พระราชาคณะซึ่งปรากฏในฝูงชนภายหลัง เรียกกันว่า สำเร็จเจ้าแต่งโมหรือสมเด็จพระเจ้าแต่งโม" (หน้า 8)

2.2 สมเด็จพระเจ้าตากโม เมื่อได้สมณศักดิ์ฐานันดรแล้ว ท่านได้กลับ ภูมิลำเนาเดิมและวัดแห่งแรกที่ท่านได้ศึกษาเล่าเรียน ได้ซ่อมแซมพระอารามที่เคยอยู่ อาศัย แสดงถึงความกตัญญูมิได้ลืมบ้านเกิดเมืองนอนของตน ได้กลับไปทะนุบำรุงท้องถิ่น เดิมของตน ดังความว่า "จึงได้ถวายพระพรลาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินว่าจะออกไป บูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามที่เคยอยู่สำนักอาศัย"

(หน้า 8)

2.3 สมเด็จพระเจ้าตากโมยังได้ปฏิสังขรณ์วัดซึ่งอยู่ในตำบลถิ่นที่เกิดของ ตนอีกด้วย คือ "ท่านได้ปฏิสังขรณ์วัดหนองหว้า ซึ่งเป็นวัดอยู่ในตำบลชาติภูมิของท่านด้วย บานประตูวัดหนองหว้านั้นก็สลักเสลาลวดลายงามวิจิตรบรรจง"

(หน้า 8)

2.4 สมเด็จพระเจ้าตากโมระลึกถึงบุญคุณที่ตาเฒ่าได้ปั้นรูปเหมือนท่านไม่ ผิดเพี้ยน ท่านจึงให้หล่อรูปตาเฒ่าไว้ด้วย ดังความว่า "เรื่องหล่อรูปนี้เล่าว่า หาช่าง ปั้นหุ่นแสนยากหาไม่เหมือนได้เลย มาได้ตาเฒ่าหลังโกงคนหนึ่งเป็นช่างปั้นอย่างเอก หล่อเอาเหมือนมิได้ผิดเพี้ยน ท่านจึงให้หล่อรูปตาเฒ่าไว้เป็นที่ระลึกด้วย"

(หน้า 8)

เรื่องที่ 2 กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวานและว่าด้วยงานนักขัตฤกษ์ พระราช นิพนธ์ของ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นกาพย์เห่ชมเครื่องคาว ได้แก่ มีส้มมันไก่ ยำใหญ่ คับเหล็กฉลาก หมูแฉม ก้อยกุ่ม แกงเทโพ น้ำยา แกงอ่อม ข้าวหุงด้วยเครื่องเทศ แกงคั่วส้ม ปลาเนื้อ ล้าเตียง หมู รังนกนึ่ง ไทปลา แสร้งว่า

ตอนที่ 2 เป็นกาพย์เห่ชมผลไม้ประเทศต่าง ๆ เช่น แฉ่ม ลอยแก้ว วิธีปอก ความ เป็นต้น

ตอนที่ 3 เป็นกาพย์เห่ชมเครื่องหวานจำพวกขนม ได้แก่ ข้าวเหนียวสังขยา ชาหริ่ม มีศกอด จามงกุฏ บัวลอย ซ่อม่วง เป็นต้น

ตอนที่ 4 เป็นภาพยี่เหว่าด้วยงานนักชัศฤกษ์ เป็นเดือน ๆ ไป เช่น เดือนหก
จุดโคมบูชาวันวิสาขบูชา เดือนแปดรับศีลห้าบุญวันเข้าพรรษา เดือนสิบกว่นข้าวทิพย์ เป็นต้น

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ เทศกาลและพิธีการ

เทศกาลและพิธีการ

1. พิธีการในวันสำคัญทางศาสนา

พิธีที่มีขึ้นในวันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ เดือนหกตามบ้านเรือนจะจุดโคมบูชา
เนื่องในวันวิสาขบูชา วันเพ็ญเดือนแปดวันเข้าพรรษา จะมีการรับศีล

1.1 เดือนหกมีพิธีเนื่องในวันวิสาขบูชา ดังความว่า

คำนึงถึงเดือนหก ท้าวทายกตามโคมเคย
งามสุดนุชที่เอย ได้เห็นกันวันบูชา

1.2 เดือนแปดจะมีพิธีรับศีลเนื่องในวันเข้าพรรษา

เดือนแปดวันเพ็ญเจ้า ย่อมไปเข้าพระพรรษา
รับศีลอย่างสีกา ด้วยเจตนาจำนงใน

(หน้า 19)

2. เทศกาล

เทศกาลต่าง ๆ ที่ปรากฏคือ เทศกาลทำบุญเดือนสิบหรือเรียกว่า เทศกาล
สารท มีการกว่นข้าวทิพย์ เทศกาลทอดกฐินในเดือนสิบเอ็ดและเทศกาลทอดผ้าป่าในเดือน
สิบสองหลังจากมีเทศกาลทอดกฐินไปแล้ว ดังความต่อไปนี้

2.1 เดือนสิบมีเทศกาลทำบุญเดือนสิบ หรือพิธีสารท

ยามฝนคลเดือนสิบ เริ่มข้าวทิพย์เจ้าจะหุง
หาของต้องการปรุง มุ่งใจจิตประคิศประคอบ

2.2 เคื่อนสิบเอ็ดมีเทศกาลทอดกฐิน

เคื่อนสิบเอ็ดเค็คเค็คเค็ค	ยามกฐินทุกวันคอย
เห็นเรือไล่ดีชอย	กลอยกลับเห็นเช่นแรกสม

2.3 เคื่อนสิบสอง มีเทศกาลทอดผ้าป่า

ฤดูเคื่อนสิบสอง	หญิงชายซ่องแซ่ซ้องอล
ขึ้นล่องทองเที่ยวชอล	ยลผ้าป่าราตรีกาล

(หน้า 20)

เรื่องที่ 3 โลกานุศาสน์ งานประพันธ์ของ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ขมมุขโร) มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ สมัยอาณาจักรไทยน่านเจ้า ประกมด้วยนครอิสระ 6 นคร คือ เมืองสุย เมืองเอี้ยแซ่ เมืองล้านกุง เมืองทุ่งช้าง และเมืองหนองแส พระเจ้าขุนหลวงกษัตริย์แห่งนครหนองแสรวบรวมนครอิสระทั้ง 6 เข้าเป็นอาณาจักรเดียวกัน เปลี่ยนเรียกตนเองว่าไทย ไม่เรียกว่าอ้ายลาวดังแต่ก่อน เมื่อโลกเปลี่ยนแปลงไปทั้งในค่านิยมและจิตใจ ชาวโลกมีความพอใจในมโหฬารไปค่านิยมม จิตใจและความประพฤติของประชาชนเริ่มเสื่อมทรามลง พระเจ้าขุนหลวงทรงตระหนักในเหตุการณดังกล่าว ทรงปรารภถึงวิธีการส่งเสริมปัญญาของประชาชน พระองค์ทรงเห็นว่าเด็กที่เกิดมาจะต้องมีปัญญาและคุณธรรม การไม่มีบุตรหรือมีแต่ถึงแก่กรรมแล้ว ดีกว่ามีบุตรแต่เป็นคนโง่ บุตรที่ไม่ศึกษาหาความรู้ไม่ทำงาน และประพฤดิชั่วเปรียบเหมือนบุตรคนของพ่อแม่ มีลูกฉลาดคนเดียวกว่าที่มีลูกโง่ร้อยคน เด็กเกิดมาไซ้จะฉลาดโดยกำเนิด จะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ ลูกที่ปราศจากความรู้ พ่อที่สะสมหนี้และแม่ที่ไม่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ เป็นศัตรูซึ่งกันและกัน พ่อแม่ที่ไม่สั่งสอนอบรมลูกย่อมเป็นศัตรูของลูก พระเจ้าขุนหลวงจึงทรงแต่งตั้งบัณฑิตทั้งสามคือ อินทราวุช ศักดาวัช และเคชาวัช ให้เป็นผู้อบรมสั่งสอนเยาวชนให้มีความฉลาดและความดี เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและบ้านเมือง วิชาที่บรรพชาว่ามีค่ากว่าทรัพย์อื่น ๆ ที่ไม่อาจถูกลักขโมยและไม่ลดน้อยลงด้วยการจับจ่าย แต่จะมีวิชาคืออย่างเดียวไม่ได้ จะต้องใช้สติควบคุมด้วย วิชานั้นจึงจะเกิดประโยชน์ บ้านเมืองจะเจริญก้าวหน้าก็ต่อเมื่อผู้บริหารประเทศประกอบด้วยทั้งความรู้และคุณธรรม ความจริงอันยิ่งใหญ่ของคนเราคือ จรรยาที่ทั้งกาย วาจา และใจ การอบรมเยาวชนจึงต้องคำนึงถึง

ความประพฤติที่ดีควบคู่กับวิชาความรู้ วิชาดีทำให้คนฉลาด แต่อาจทำให้คนเสื่อมเสียได้ จรรยาดีแต่งคนให้เป็นคน เป้าหมายที่สำคัญของชีวิตอยู่ที่ประพฤติดีงาม ผู้หมั่นหาความรู้ ถิ่นชาดกรรมจรรยา จะอยู่ได้ไม่นานก็จะเสื่อมโทรม และถ้าประพฤติผิดศีลธรรมแล้วในที่สุด จะต้องโทษจำขัง สิ่งใดนำความสุขความอิมใจมา ผู้ปฏิบัติสิ่งนั้นดีและถูกต้อง สิ่งใดกระทำ แล้วทำให้เสียใจเคืองครอนใจ สิ่งนั้นชั่วและผิด

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว และคทธรรม

ชีวิตครอบครัว

การอบรมสั่งสอนบุตรหลานในครอบครัว

พระเจ้าขุนหลวงทรงเห็นว่าเด็กที่เกิดมาควรมีปัญญาและคุณธรรม การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่จะช่วยให้ลูกเป็นคนดีและฉลาด ดังความว่า "คำสั่งสอนของพ่อแม่ตนเอง จะทำให้ลูกเป็นคนดีเฉลียวฉลาด ถ้าพ่อแม่มิได้สั่งสอนลูกของตน พ่อก็ต้องเป็นไฟริของลูก แม่ก็เป็นศัตรูของลูก เพราะจะทำให้ลูกเมื่อเข้าสังคม ไม่ประเปรียวเฉลียวฉลาดเป็นสง่า"

(หน้า 27)

คทธรรม

1. การใช้ปัญญาในทางที่ถูก

1.1 พระเจ้าขุนหลวงทรงมีความเห็นว่าปัญญาเป็นทรัพย์สมบัติอันประเสริฐ แม้คนเรารู้จักใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้องแล้ว ย่อมนำมาซึ่งประโยชน์สุข แต่หากนำปัญญาไปใช้ในทางที่ผิดแล้ว ย่อมนำความเคืองครอนมาให้ ดังทรงรำพึงว่า "สรรพสมบัติอะไรจะประเสริฐเท่าปัญญาเป็นไม่มี เพราะปัญญาเป็นสมบัติติดตัว จะซื้อขายแจกมิได้ แม้ใครจะแย่งชิงเอาไปก็ไม่ได้ การเรียนรู้และการเรียนทำให้เกิดปัญญาและปัญญาส่งให้คนประพฤติดี ความประพฤติดีนี้ทำให้ได้รับตำแหน่งหน้าที่ดี ตำแหน่งหน้าที่ดีช่วยให้เกิดทรัพย์ ทรัพย์หนุนให้ประพฤติธรรมสะดวก"

(หน้า 26)

1.2 พระเจ้าขุนหลวงยังมีกระแสรับสั่งอีกว่า "มนุษย์บางเหล่าถือศิว
วาทศาสตร์ศาสตร์ที่ประพฤติชั่วเลวทรามกอกวนหมุ่คณะ ไห่bungเหียงเคื่อคร่อนอยู่ทุกวัน
ก็เพราะเขามีวิชาที่แหลมคมไปในทางที่ผิดซึ่งไม่มีสติความคุณนั้เอง"

(หน้า 28)

2. ความเมตตาการุณา

พระเจ้าขุนหลวงทรงมีเมตตาต้องการช่วยให้เยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนใน
ทางที่ถูกต้อง เพื่อจะได้เป็นคนเฉลียวฉลาดและคิงงาม คังพระราชดำรัสแก่มรรคาบัตินิต
ที่เข้าเฝ้าว่า "เยาวชนชายหญิงลูกหลานของเราพากันเดินในทางที่ผิดคร่ำไป ทามีความรู้
ในศิลปวิทยาแม้สักนิดเดียวก็ไม่ได้ จะมีใครบ้างในจำนวนพวกท่าน ที่มีอุบายสั่งสอนอบรม
เยาวชนลูกหลานของเรา ให้กลับตัวมาเดินทางที่ถูกต้องทางชอบ เหมือนกับให้เขาเกิดใหม่"

(หน้า 27)

เรื่องที่ 4 เสภาขุนช้างขุนแผน (ตอนพลายแก้วแต่งงานกับนางพิม)

พระราชนิพนธ์ของ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า มีเนื้อเรื่องย่อคังนี้ นางทอง-
ประศรีขอร้องทาสน ทาเสา ยายมิ่ง ยายเฒ่า เพื่อนบ้านช่วยเป็นเจ้าแก่คู่ชอนางพิม
ลูกสาวนางศรีประจันให้แก่พลายแก้ว นางศรีประจันต้อนรับขับสู้นางทองประศรีในฐานะ
ผู้คุ้นเคยกันมาแต่หนหลังเป็นอย่างดี นางทองประศรีบอกความประสงค์ที่มาหานาง
ศรีประจันก็เพื่อชอนางพิมให้แก่พลายแก้ว นางศรีประจันกล่าวว่าถึงแม่จะยากจน แต่ถา
รู้จักขยันทำมาหากิน ยินดีจะยกลูกสาวให้ โดยเรียกสินสอด 15 ชั่ง ชันหมาก ผ้าไหว้
และเรือนหอฝากระดาน 5 ห้อง กำหนดวันเสาร์ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 12 เป็นวันแต่งงาน
นางศรีประจันนิมนต์สมภารพร้อมพระสงฆ์ 10 รูป ไปสวดมนต์ในวันแต่งงานนางพิมกับ
พลายแก้ว ก่อนถึงวันแต่งงานพลายแก้วออกแขกเพื่อนชายไปที่บ้านนางศรีประจัน เพื่อ
ปลูกเรือนหอ ฤกษ์คังเสาเวลา 5 นาฬิกา ไซ้เวลาหนึ่งวันจึงปลูกเรือนเสร็จ รุ่งขึ้น
วันพิธีแต่งงาน นางทองประศรีจัดเรือกัญญาบรรทุกชันหมาก และวงมโหรีไปยังบ้านนาง
ศรีประจัน ตามล่าวของนางศรีประจันเอาไม้กั้ที่สะพานหน้าบ้าน เพื่อขอเงินค่าผ่าน
ตามธรรมเนียม ยายเฒ่าเจ้าแก่ฝ่ายนางพิม ครวญนัยเงินสินสอดและผ้าไหว้ตามจำนวน

สัญญา พลายแก้วให้บ่าวไปเชิญขุนช้างเป็นเพื่อนเจ้าบ่าวในพิธีสวมมงคลรับน้ำ พอกกบายพลายแก้วกับพรรคพวกเดินทางไปยังบ้านนางศรีประจัน พลายแก้วกับเพื่อนเจ้าบ่าวไปยังเรือนหอซึ่งมีพระสงฆ์หรือสวคนมค้อยู่ ทอจากนั้นนางพิมและเพื่อนเจ้าสาวก็ออกมานั่งควย สมภารวัดแคสวมมงคลให้คู่บ่าวสาว พระสงฆ์เริ่มสวดมนต์และชกน้ำมันกแก่คู่บ่าวสาว เมื่อพระสงฆ์กลับไปแล้ว นางศรีประจันจัดเลี้ยงอาหารคาวหวานและให้ของแถมพกรื้อของชำร่วยแก่พวกเจ้าบ่าว พลายแก้วของเขาพิชิตนอนหอคนเดียวเป็นเวลา 3 วัน ทอนค่านางศรีประจันอบรมสั่งสอนนางพิมเกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติของหญิงผู้ครองเรือน แล้วนำนางพิมไปส่งให้พลายแก้ว

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 3 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว เทศกาล พิธีการ และคภิธรรม

ชีวิตครอบครัว

1. ความรักของบิณฑาคารคาคอบุตร

1.1 เมื่อครั้งขุนไกรบิดาของพลายแก้วทอพระราชอาญาถึงประหารชีวิต นางทองประศรีมิได้ทอคิดถึงลูกได้พาหนีไปด้วยกันแสดงถึงความรักความห่วงใยของแม่ที่มีแก่ลูกของตน ทั้งความว่า

ทกยากจากเมืองสุพรรณไป
ถูกริบฉิมหายไปทุกคา
ไค้เงินใส่สมุกกับลูกรัก
แคชุกชนคนป่าไปกว่าเคียน

เมื่อครั้งขุนไกรกับสังขาร์
วิวควายไรนาทั้งบ้านเรือน
กลวันกหน้าวางเขากลางเดือน
ทอพบเพื่อนกันเขาเขาเอ็นดู

(หน้า 35)

1.2 ครั้นถึงเวลาที่พลายแก้วจะมีครอบครัว นางทองประศรีก็เป็นชู่ระไปจัดการสู่ขอนางพิมลูกสาวนางศรีประจันหญิงซึ่งพลายแก้วรักตามที่พลายแก้วทอการทั้งความว่า

ครั้นรุ่งแจ้งแสงสว่างเหล่า
 ลางหน้าคำหมากใส่ปากไว้
 จึงร้องเรียกทาสกับทาสเฝ้า
 ปรีक्षाว่าทูลาจะขอวาน

ทองประศรีคืนคาหาชาไม้
 นิ่งเคียวไ้ไ้แล้วกรองการ
 ยายมิ่งยายเฝ้าเป็นเพื่อนบ้าน
 คิคอานขอลูกสาวศรีประจัน

(หน้า 36)

2. การอบรมสั่งสอนบุตรหลานในครอบครัว

นางศรีประจันแม่ของนางพิมสั่งสอนนางพิมในเรื่องการวางตน ความเคารพ
 คอสามีและการปรนนิบัติสามี ดังกล่าวไว้

ครั้นเติบโตใหญ่จะไปเสียจากอก
 ฉวยชุกคำทำนิกแม่คิกกลัว

แม่วิกอกอยู่ควยเจ้าจะเลี้ยงฉิว
 อย่าทำชั่วชั้นเชิงให้ชายฉิ่ง

เนื้อเย็นจะเป็นซึ่งแม่เรือน
 เช่าออกในให้ระวัง
 อย่าหึ่งหลงจ้วงจาบประจานเงิน
 แม่เลี้ยงมาหวังว่าจะให้คิ

ทำให้เหมือนแม่สอนมาแต่หลัง
 ลูกนึ่งนอบนบแก่สามี
 อย่ากอกเกินก่อนฉิวไม่พอที่
 จงเป็นศรีสวัสดิ์สุขทุกเวลา

(หน้า 42)

3. ความมีน้ำใจกับเพื่อนบ้าน

3.1 ทาสน ทาสเฝ้า ยายมิ่ง ยายเฝ้าแสดงความมีน้ำใจก่อนาง
 ทองประศรีเพื่อนบ้านโดยการช่วยเป็นเถ่าแก่ไปสู่ขอนางพิมลูกสาวของนางศรีประจัน
 ให้กับพลายแก้ว ดังความว่า

จึงร้องเรียกทาสกับทาสเฝ้า
 ปรีक्षाว่าทูลาจะขอวาน
 เถ่าแก่รับคำแล้วอาลา

ยายมิ่งยายเฝ้าเป็นเพื่อนบ้าน
 คิคอานขอลูกสาวศรีประจัน
 ไปเคหาแดงทัวมิขมิ้น

(หน้า 36)

3.2 เมื่อนางศรีประจันตกลงยินยอมให้นางพิมพ์แต่งงานกับปลายแก้ว ฝ่ายปลายแก้วจึงมาเตรียมเรื่องเรือนหอตามที่นางศรีประจันต้องการและเมื่อถึงกำหนดเวลาได้ชักชวนเพื่อน ๆ มาช่วยกันปลูกสร้างเรือนหอ แสดงถึงความมีน้ำใจต่อกันของเพื่อนบ้านในสมัยนั้น ถึงความว่า

ครานั้นจึงโฉมเจ้าปลายแก้ว
บอกแขกปลูกเรือนเพื่อนผู้ชาย
ให้ชุกหลุมระคับชกปักเสามอ
คิสิบเอ็กไกลรุ่งฤกษ์สำคัญ

ครั้นถึงกำหนดแล้วจึงนัดหมาย
มายังบ้านท่านยายศรีประจัน
เอาเครื่องเรือนมารอไว้ที่นั่น
ก็ทำขวัญเสาสเสร็จเจ็กนาที

(หน้า 38)

4. มารยาทในการต้อนรับแขก

เมื่อนางทองประศรีไปหานางศรีประจันที่บ้านเพื่อพุดจาสู่นางพิมพ์ให้แก่ ปลายแก้ว นางศรีประจันให้การต้อนรับนางทองประศรีเป็นอย่างดี ถึงความว่า

บ่าวกลัวตัวสั้นลงบันได
แล้วเอาเสื่อสาomalาคปู
มานั่งลอมพร้อมหน้าพุดจាកัน

วิ่งไขว่มารับขึ้นเรือนพลัน
หมากพลูใส่เขียนขมิขมัน
ศรีประจันปราศรัยทายทัก

(หน้า 36)

เทศกาลและพิธีการ

พิธีการเกี่ยวกับชีวิต

1. เมื่อจะปลูกสร้างเรือนจะมีพิธีทำขวัญเสาเพื่อความเจริญรุ่งเรืองเป็น ศิริมงคลของผู้อยู่อาศัย เป็นพิธีการที่มีมาแต่เดิมและในปัจจุบันก็ยังมีนิยมปฏิบัติกันอยู่ ถึงความว่า

ให้ชุกหลุมระคับชกปักเสามอ
คิสิบเอ็กไกลรุ่งฤกษ์สำคัญ

เอาเครื่องเรือนมารอไว้ที่นั่น
ก็ทำขวัญเสาสเสร็จเจ็กนาที

(หน้า 37)

2. การแต่งงานจักเป็นพิธีการประจำวัย เพราะหนุ่มสาวเมื่อถึงวัยอันเหมาะสมก็จะเข้าสู่พิธีแต่งงาน วันพิธีแต่งงานของพลายแก้วกับนางพิม นางทองประศรี จักเรียกัญญาบรรทุกชั้นหมากและวงมโหรีไปยังบ้านนางศรีประจัน บ่าวของนางศรีประจัน เอาไม้กั้นที่สะพานหน้าบ้าน เพื่อขอเงินค่าตามธรรมเนียมและเดาแก่ฝ่ายนางพิม ทรจันเงินสินสอดและผ้าไหว้ตามจำนวนสัญญาแล้ว มีการเลี้ยงอาหารกัน พลายแก้ว ให้นำคนไปเชิญขุนช้างเป็นเพื่อนเจ้าบ่าวในพิธีสวมนครคนำคอนบาย เมื่อพระสงฆ์กลับแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวจักเลี้ยงอาหารคาวหวาน และให้ของแถมพกหรือของชำร่วยแก่พวกเจ้าบ่าว แยกย้ายกันกลับไป เจ้าบ่าวทองเข้านอนหอนคนเฝ้าเป็นเวลา 3 วัน ถึงความค่อไปนี้

ครั้งรุ่งเช้าขึ้นพลันเป็นวันที่	ทองประศรีจักเรียกัญญาใหญ่
เอาชั้นหมากลงบรรทุกชลูกชลุ่ยไป	หามะโหรีใส่ท้ายกัญญา
ชั้นหมากเอกเลือกเอาที่รูปสวย	นุ่งยกหมวยจับฉิวหน้า

เมื่อไปถึงบ้านฝ่ายหญิงจะมีการกันประตูให้เสียเงินทองตามธรรมเนียม จึงจะผ่านไปได้

จึงจอกเรือเข้าหน้าสะพานใหญ่	คายนลิ่งไปเอาไม้กั้น
เสียเงินทองให้ขึ้นไปพลัน	ชนชั้นหมากขึ้นบนบันได
ยายเป่าเดาแกอยู่ที่บ้าน	ก็นับชานเงินตราและผ้าไหว้
ครบจำนวนถวนที่สัญญาไว้	ให้ชนเข้าไปในเรือนพลัน

คอนบายพลายแก้วให้บ่าวไปตามขุนช้างให้มาเป็นเพื่อนเจ้าบ่าว

เอ็งจงรีบไปอย่างไค้ซ่า	ไปหาบอกท่านขุนช้างนั้น
วาญูเชิญให้ไปควยกัน	วานทันมาเป็นเพื่อนบ่าวกู

ในพิธีแต่งงานของพลายแก้วกับนางพิม นางศรีประจันนิมนต์พระสงฆ์มาสวด

มนทกวย

กับเพื่อนบ่าวก็ก้าวขึ้นบนหอ
เพื่อนสาวเข้าหอมลอมกัน
นั่งลงตรงหน้าท่านสมภาร

พระมารอสวนคนค้ำารวมมัน
ออกจากเรือนนั้นมาทันใจ
แล้วท่านจึงส่งมงคลให้

เมื่อพระกลับไปแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวจึกอาหารมาเลี้ยงและให้ของแถมพอกแก่
พวกเจาบาว

ศรีประจันให้ยกหิ้งคาวหวาน
กินอิ่มแล้วพลันทันที
คลับถมตะทองกระหิงเมียง

เลี้ยงพวกเจาบาวอยู่ยังมี
เอาของที่แถมพอกยกออกมา
มาวางเรียงส่งให้ไ้พร้อมหน้า

พลายแก้วนอนหอคนเกี้ยวเป็นเวลา 3 วัน ตามธรรมเนียม นางศรีประจัน
จึงจะนำนางพิมมาส่งให้

นอนหอรดวงกำหนดวัน

แสนกระสันถึงเจ้าพิมพิลาไลยา

(หน้า 39-41)

คติธรรม

1. ความขยันหมั่นเพียร

พ่อแม่ฝ่ายหญิงในสมัยก่อนนิยมให้ชายที่จะมาเป็นเขมมีความขยันหมั่นเพียร
ถึงแม้จะยากจนก็ยินดีจะยกลูกสาวให้ คั้งที่นางศรีประจันกล่าวว่า

ถึงยากจนอย่างไรก็ไม่ว่า
อุกสาห์ท่ามาหากินไป

แก่พรารักหลังมาจะยกให้
รู้ทำรู้ไ้คควายกาย

(หน้า 37)

2. ความสามัคคี

ในพิธีแต่งงานของพลายแก้วกับนางพินนั้น จะต้องมีกรปลูกเรือนหอให้เสร็จ
ภายในเวลาเดียวกัน พลายแก้วไ้บอกเพื่อน ๆ มาช่วยกันปลูกเรือนและสามารถสร้าง

เสรีในวิ... คียว แสดงให้เห็นถึงความรักใคร่ สมัครสมานมาสมัครกันเป็นอย่างจริงจัง
สำเร็จจตุระจะอย่างเห็นผล ทั้งความว่า

สับชื่อพริ้งทิดสนิท	กะปุกยอกเสาคั่งตั้งขึ้นไว้
ใส่เกล้าจึงเข้าแปลานพลัน	เอาจันทน์เข้าไปรับกับอกโก
พาคกลอนม้วนมุงกับยุ่งไป	จิวใส่เข้าฝาเช็ดหน้าอิง
บ้างจะถากถุ้งเตียงเสียดเอะอะ	เกะกะกบไสไซเหล็กจิ้ง
บ้างผ้านั้นสนั่นอึ้งคะนิง	วันหนึ่งแล้วเสรีสำเร็จการ

(หน้า 39)

3. ความรับผิดชอบ

หลายแก้วห่วงใยบ้านเรือนและสัตว์เลี้ยงซึ่งทิ้งไว้ไม่มีใครเฝ้าที่กาญจนบุรี
ถึงแม้ตนเองกำลังมีความสุขเพราะได้แต่งงานกับนางพิม แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบ
ของหลายแก้ว ทั้งกล่าวเตือนนางทองประศรีผู้เป็นมารดาให้เร่งกลับเรือน "แล้วงาน
วันนี้จะอยู่โย ช่างม้าว่าวควายไรนา ทั้งเคหาทามใครอยู่ไม่"

(หน้า 41)

เรื่องที่ 5 ความสัจสุจริต งานประพันธ์ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
มีเนื้อเรื่องดังนี้ ความสัจเป็นธรรมอันประเสริฐที่คนเราพึงมี เปลโต นักปราชญ์เก่า
ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในทวีปยุโรป ได้กล่าวยกย่องความสัจเหมือนกษัตริย์ธรรมบทที่ว่า
"คำจริงเป็นวาจาไม่ตาย" ตรงกันข้ามความเท็จเป็นของประสมไม่บริสุทธิ์ คนทุกคน
จริงไม่ทองครั้นครามโต ๆ จึงมีความสุข คนทุกคนเท็จจะกองระวังท้าวแล้วความผิดจะเผย
ความทุจริตจะทำให้เกิดความทุกข์คามมาอย่างไม่สิ้นสุด ฉะนั้นความสุจริตมีผลให้ความสุข
คอยตามสนอง ตัวอย่างการรักษาสัตย์ปรากฏอยู่ในที่ต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น ในนิทาน
ชาดกกล่าวถึงแม่ใครรักษาสัตย์ยอมไปให้เสือกินตามสัญญา ส่วนลูกโคซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์
ก็แสดงความกตัญญูต่อมารดาอาสาให้เสือกินแทน เสือเลยเกิดความสงสารให้ชีวิตแก่
โคแม่ลูก ในพระราชพงศาวดารสมัยพระเจ้าบรมโกศ มีเรื่องว่าปะชาวจันเพชรได้กราบ

บังคมทูลให้ลงโทษประหารชีวิตถึงเจ็ดชั่วโคตรฐานเป็นกบฏแก้หมั้นราชสิทธิ์ (กัน) ซึ่งเป็น
 บุตรของตนเอง พงศาวดารอังกฤษ ตอนหนึ่งกล่าวว่า บลูเซอร์ นายทหารอังกฤษผู้หนึ่ง
 ได้สัญญาไว้กับเวลลิงตันแม่ทัพใหญ่ว่าจะนำทหารไปช่วยสมทบ ก็สามารถนำไปได้ตาม
 สัญญาที่ให้ไว้ สุภาษิตโลกนิติได้กล่าวถึงการรักษาวาจาสัตย์ไว้ว่า คนคีย่อมรักษาคำพูดไว้
 มั่นคง เหมือนงาช้างซึ่งไม่อาจหักสั้น ส่วนคนชั่วพุกกลลับกลอกเหมือนหัวเต่าซึ่งยึดได้
 รัชกาลที่ 5 สมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์และสมเด็จพระเจ้า
 บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ตรัสยกย่องความสัตย์สุจริตไว้ว่า
 เปรียบเหมือนเกราะป้องกันภัย เป็นที่รวมแห่งมงคลทั้งปวง นำความสุขความเจริญมาสู่
 ตนเองและผู้อื่น และเป็นบุญสำหรับชจกภัยพิบัติในภายหน้า

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน และ
 คติธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สุภาษิต ภาษิต

คำกล่าวที่สั่งสอนในเรื่องของการพูดความจริงว่าเป็นสิ่งเที่ยงแท้แน่นอน ไม่มี
 วันเสื่อมคือ "คำจริงเป็นวาจาไม่ตาย"

(หน้า 47)

3. นิทานพื้นบ้าน

ในเนื้อเรื่องปรากฏนิทานพื้นบ้านที่มีลักษณะเป็นนิทานชาดกซึ่งแสดงถึงการรักษาความสัตย์ว่า "ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นลูกโค วันหนึ่งแม่โคซ่อนลูกไว้แล้ว ก็ไปเที่ยวแสวงหาอาหารในป่า เผอิญไปพบเสือโคร่งตัวหนึ่ง เสือนั้นกระโดดเข้ามาจะกัดแม่โคกินเป็นภักษาหาร แม่โคจึงได้อ่อนวอนขอชีวิต เสือก็ยอมปล่อยให้แม่โคกลับไป ครั้นแม่โคกลับไปถึงลูกจึงเรียกลูกให้มากินนมแล้วเล่าเรื่องที่ได้ออกไปพบกับเสือ จนได้ทำสัญญากับเสือว่าไปให้ลูกกินนมแล้วจะกลับมาให้เสือกินให้ลูกฟัง แต่ลูกโคมีความรักและกตัญญูต่อมารดา จึงได้ขออาสาสามารถจะไปให้เสือกิน แต่มารดาไม่ยอมให้ลูกไป ทายแทนตน ครั้นไปถึงเสือแล้วลูกโคจึงได้เข้าไปอ่อนวอนขอชีวิตมารดาแก่เสือกินยอมให้เสือกินแทนมารดา เสือเห็นแม่โคมีความสัตย์กลับมาให้กินความสัญญาและเห็นลูกโคมีความกตัญญูต่อมารดาก็มีความสงสารเลยไม่กินปล่อยให้โคแม่ลูกรอดอันตรายเป็นโดยความสวัสดิ์" (หน้า 49)

กถิขรรรม

1. ความซื่อสัตย์สุจริตและรักษาวาจา

1.1 ผู้ปฏิบัติตนให้มีความสัตย์ยอมมีความสุข ทั้งที่เปลโศ นักปราชญ์ ซึ่งมีชื่อเสียงในทวีปยุโรป กล่าวไว้ดังนี้ "ผู้ที่แสวงหาความสุขจงปฏิบัติแก่ความสัตย์ให้เป็นสันดานของตน ถ้าปฏิบัติได้ดังนี้แล้ว จึ่งจะพ้นทุกข์ ถ้าปฏิบัติยังไม่ได้ก็ยังคงลอยคว้างอยู่" (หน้า 47)

1.2 ผู้มีความสัตย์ จะเป็นต้นบ่อของคนอื่น ทำกิจใดก็จะสำเร็จและเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ทั้งความว่า "บุคคลที่ตั้งอยู่ในสัตย์ธรรมเป็นผู้ประเสริฐมีสิริมงคลแก่ตน และเป็นต้นบ่อเชื้อพืงของผู้อื่น จะประกอบสิ่งใดก็อาจสำเร็จได้โดยเร็วไม่ชักช้า" (หน้า 48)

1.3 ในนิทานชาดกเมื่อครั้งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นลูกโค มีเสือโคร่งตัวหนึ่งจะกัดแม่โคกินเป็นอาหาร แม่โคอ่อนวอนขอชีวิตของกลับไปให้ลูกโค

กินนมเสียก่อน แล้วจะกลับมาให้เสือกินเป็นอาหาร เมื่อแม่โคให้ลูกโคกินนมแล้วก็ไปให้เสือกินตามสัญญาที่ให้ไว้ เสือเห็นแม่โครักษาสัตย์จึงไม่ทำอันตราย ถึงความว่า " เสือเห็นแม่โคมีความสัตย์กลับมาให้กินตามสัญญา . . . ก็มีความสงสาร เลยไม่กิน"

(หน้า 49)

1.4 ในพระราชพงศาวดาร หมื่นราชสิทธิ์ (กัน) บุกรของปะชาวจีนเพชรกอกการกบฏ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงมีพระบรมราชโองการรับสั่งถามปะชาวจีนเพชรว่า จะทำโทษก่อกบฏหมื่นราชสิทธิ์ (กัน) ประการใด ปะชาวจีนเพชรได้แสดงความซื่อสัตย์กราบบังคมทูลไปถามความจริงแห่งการลงโทษนั้นว่า โทษถึงตายเจ็ดชั่วโคตร เมื่อพระเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งถามว่า จะขอโทษหมื่นราชสิทธิ์หรือไม่ ปะชาวจีนเพชรก็กราบทูลว่า ผู้กระทำความผิดก็มิชอบควรได้รับโทษ พระเจ้าอยู่หัวจึงทรงสดมภ์ว่า "ปะชาวจีนเพชรมีความซื่อสัตย์ซื่อมิเสียทีที่เป็นผู้ใหญ่" กอมาพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศพระราชทานชีวิต หมื่นราชสิทธิ์ให้แก่ปะชาวจีนเพชร

(หน้า 49)

1.5 ในพงศาวดารอังกฤษ ท่านบลูเซอร์ต้องควบคุมกองทัพยกไปช่วยแม่ทัพเวลลิงตันให้ทันเวลา พลทหารอดโรยมากจนแทบจะเกินทางก็ไปไม่ไหว แต่ท่านบลูเซอร์เป็นคนมีความสัตย์ รักษาเวลา จึงกล่าวแก่ทหารว่า "น้องแก้ว เราต้องไปให้ทันถึงอย่างไรเราก็ต้องไปให้ทัน เจ้าจะพูดว่าไปไม่ไหว แต่ก็เป็นที่กิจของเราที่จะต้องไปให้ไหว และให้ทันเวลาด้วย เพราะพี่โคสัญญาไว้กับคุณที่เวลลิงตัน สัญญา สัญญา น้องแก้ว พี่ทั้งหลายไถ่กินไหม น้อยจะให้พี่ผิดสัญญาเจียวหรือ" ในที่สุดกองทัพก็ตั้งใจเกินจนถึงที่หมายทันเวลาตามสัญญา

(หน้า 50)

1.6 ประเทศอังกฤษมีความมั่งคั่งสมบูรณ์ มีสินค้าแพร่ไปทั่วโลกก็เพราะมีความซื่อตรงในทางค้าขาย สินค้าที่ขายเป็นชนิดดี ก็ทำประณีตให้ดีจริง ๆ ไม่มีการปลอมราคาขายของเลวเป็นของดี ท่านบารอนคูนินได้พิจารณาหาเหตุผลของความเจริญของสินค้าของประเทศอังกฤษมีความเห็นว่า "เราจะหาผลประโยชน์ด้วยความโกงความ

ล่องลอย และความกตัญญูได้ชั่วสมัย แต่เราจะหาผลประโยชน์ด้วยความเชื่อทรงได้เป็น
มั่นคงทราบเท่าชีวิตหาไม่" (หน้า 51)

1.7 โคลงแปลคาถาธรรมบท คัดจากหนังสือราชฎีกาประเภทตอนหนึ่ง
กล่าวถึงความทุจริตจะทำให้เกิดความทุกข์ทรมานอย่างไร้สิ้นสุด เหมือนล้อเกวียน
ตามเท้าโค ฉะนั้นความสุจริตมีผลให้ความสุขคอยตามสนอง เหมือนเงาติดตามตัวอยู่
ตลอดเวลา ดังความว่า

ฉิเรามีจิตแจ่ม	ดวงใส
จักรประกอบกรโค	ใหญ่น้อย
ล้วนแต่สุจริตไฟ	บุญเล็ก เหลือแล
ผลสุขจะเคลื่อนคล้อย	ติดตามสนอง
เปรียบเงาซึ่งติดคอย	ตามตน นั้นตา
ครวณิ่งหรือยี่นคล	ก่อนนั้น
ครวนอนนอกเกินหน	ไปแห่ง ไคณา
เงาย่อมตามกระชั้น	ซิคแท้ทันเรา

(หน้า 48)

1.8 ตอนหนึ่งจากหนังสือวชิรญาณ ปี 116 กล่าวถึง ความสำคัญ
ความจริง ว่าเป็นสิ่งทำให้คนเชื่อถือ จึงควรมีความสำคัญ ส่วนการกล่าวคำเท็จ จะ
ไม่เกิดผลคืออันใดเลย ดังความว่า

คำจริงดังเพียงแท้	คนถือ ถิ่นแะ
กล่าวสำคัญศัพท์ระบือ	บอกอ้าง
เผยพจน์กล่าวเล่าถือ	ลมเล่น สัตย์แล
ทำสำคัญคนเชื่อกว้าง	ขอบให้ควรทำ
คำเท็จเท็จขบอยล้น	ลมหมัน เกิดแะ
ปวงสคัมทราบสำคัญ	คู่ไม้
รู้สีกละเท็จพสัน	ผละกลับ จริงตา
ผลเท็จส่งผลให้	พจน์นั้นยังหมัน

(หน้า 49)

1.9 สุภานิตโลกนิตินี้ได้กล่าวถึงการรักษาสัตย์ว่า คนที่ย่อมรักษา
คำพูดไว้มั่นคงเหมือนงาช้าง ไม่อาจหุดันได้ ส่วนคนชั่วพุดจากด้นกลอกเหมือนหัวเต่า
ซึ่งยึดหุดันได้เสมอ ดังความว่า

งาสารฤาเขียนหอน	หุดัน
ค่างกล่าวสาธุชนยี่น	อย่างนั้น
ทรชนกล่าวคำผิด	คำเล่า
หัวเต่ายาวแล้วสั้น	เล่ห์ล้นทรชน

(หน้า 50)

1.10 พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงสยงของความสัตย์สุจริตไว้ว่า เปรียบเหมือนเกราะป้องกันภัย เป็นที่รวมแห่งมงคล
ทั้งปวง ดังความว่า

ความรู้คู่เปรียบควย	กำลัง ภายเฮย
สุจริตคือเกราะบัง	ศาสร์พอง

สุจิตร วมยอดล้น	สรรพมง คลเฮย
หอนยักอย่างยี่นยง	ยี่งฟ้า

(หน้า 51)

1.11 พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระ
จักรพรรดิพงษ์ มีใจความว่า ผู้มีความสัตย์สุจริตเป็นหลัก ย่อมประกอบกิจการใด
ก็มีความสุข เป็นประ โยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ดังความว่า

ความสัตย์สุจริตทั้ง	ไตรทวาร
เป็นหลักเป็นประธาน	ที่ทั้ง
จักกอบกิจสรรพพยาการ	ย่อมสุข สวัสดิ์แฮ
เป็นประโยชน์แก่คนทั้ง	อื่นผู้ควรแสวง

(หน้า 51)

1.12 พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีใจความว่า ความสัจจะชื่อจะช่วยให้ยามทุกข์ยาก และเป็นบุญสำหรับชกภัยพิบัติในภายหน้า ดังความว่า

ใจชื่อสัจจะมัน	มีคุณ
ความสัจจะช่วยอุคหนุน	เมื่อไร
ชื่อสัจจะยอมเป็นบุญ	ภายภาค หน้าเอย
ภัยพิบัติช่วยได้	กลับร้ายกลายเป็นดี

(หน้า 51)

2. ความรับผิดชอบ

แม่โคมีความรับผิดชอบต่อลูกโคในฐานะแม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูกของตน เมื่อจะถูกลูกกัดกินเป็นอาหาร จึงอ่อนวอนขอชีวิตเพื่อจะกลับไปให้ลูกโคได้กินนมเสียก่อน ทั้งที่แม่โคกลัวแก่เสือ ซึ่งแสดงถึงความรับผิดชอบว่า "ถ้าท่านจะกินข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าขออภัยขอให้โคกลับไปให้บุตรกินนมเสียก่อน"

(หน้า 49)

3. ความกตัญญู

เมื่อลูกโคได้รู้เรื่องที่แม่โคจะต้องไปให้เสือกินตามสัญญา ด้วยความกตัญญูต่อมารดา จึงขออาสามารดาจะไปให้เสือกิน เสือเห็นลูกโคมีความกตัญญูต่อมารดา จึงไม่กินแม่โค ดังความว่า "เห็นลูกโคมีความกตัญญูต่อมารดา ก็มีความสงสาร เลยไม่กินปล่อยให้โคแม่ดูกรอกอันตราหายไปโดยความสวัสดิ์"

(หน้า 49)

เรื่องที่ 6 ความเพียร งานประพันธ์ของเจ้าพระยาบรมมศักดิ์มนตรี มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ สิ่งต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์สุขของมนุษย์ และนำความเจริญสมบูรณ์มาสู่โลก เป็นผลมาจากความเพียรพยายามของมนุษย์มาแต่โบราณกาลทั้งสิ้น มนุษย์ต้องหมั่นทำงานของตนให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป จึงจะสมควรกับที่ตนได้ใช้สิ่งของที่มีอยู่ในโลกอันเกิดจากกำลังสร้างสมของผู้อื่น ผู้ขยันหมั่นเพียรยังประโยชน์ให้สำเร็จ

แก่คนทั่วไป ไม่ว่าจะมีความสามารถ หรือฐานะการเงินอย่างไร ผู้ใดขาดความเพียร จะไม่อาจรักษาวิชาดีสกุลและสมบัติแม่ที่มีมาแต่เดิมไว้ได้ ส่วนผู้มีกำเนิดต่ำถ้ามีความเพียรแล้วยอมมียศศักดิ์ยิ่งใหญ่ได้ เมื่ออยู่ในวัยเยาว์ คนเราควรใช้ความเพียรศึกษาหาความรู้ เพราะเมื่อพ้นวัยนี้แล้วจะหาโอกาสเรียนได้ยาก ผู้ไม่ชวนชวายเรียนวิชาไว้แต่เด็ก เมื่อโตขึ้นจะลำบาก ลอร์ด เบตัน ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการศึกษาไว้ว่า ทำให้เกิดความสุขใจ เมื่ออยู่ลำพังตน ช่วยเชิดชูให้สง่าเมื่อเกี่ยวข้องกับผู้อื่น และเป็นประโยชน์ในการทำงาน เมื่อต้องปฏิบัติหน้าที่ของตน การใช้ประโยชน์ดังกล่าวจะต้องให้อยู่ภายในขอบเขต วิธีที่จะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ไม่อาจรู้ได้จากการเล่าเรียน แต่จะรู้ได้จากความดำริและความสังเกตบอ้ย ๆ เข้าจนกลายเป็นความชำนาญ สมเด็จพระราชาธิบดีจอร์จที่หก ได้ตรัสยกย่องความรู้ไว้ว่า เป็นเพื่อนเมื่อต้องอยู่ตามลำพัง เป็นเครื่องประดับกายเมื่อต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เป็นแรงเมื่อมีเรื่องต้องทักสินใจ และเป็นทรัพย์สินที่คิดหัวตลอดเวลา การรู้จักเรียนช่วยขจัดความโง่ การรู้จักอ่านช่วยให้พิจารณาถูกต้อง การรู้จักเขียนช่วยรักษาทรัพย์สินไว้ได้ การรู้จักประพฤตินช่วยให้อ่อนน้อมถ่อมตน ถ้าแม่ความเพียรจะทำให้เหนื่อยกายใจบ้าง แต่จะนำความสุขมาได้ ความจริงโลกมีสิ่งต่าง ๆ เป็นอันมากที่สวยงามและเร้าใจให้เร้าเริง เบิกบาน หนังสือที่โคปเพกกลอนลิลิตได้กล่าวสรุปคุณของความเพียรไว้ว่า กิจทั้งปวงย่อมสำเร็จด้วยความเพียรไม่ปล่อยทอดทิ้ง สักแต่เพียงนึกในใจไม่ลงมือกระทำ ย่อมไม่ทำให้กิจการงานเสร็จตามมุ่งหมาย

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน และ คติธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวน คำพังเพย

ในเนื้อหาปรากฏด้วยคำเปรียบเทียบ คนที่นึกว่าตนรู้ดี มีความเย่อหยิ่ง ทะนงตนจนเกินไป และบางคนไม่เรียนให้รู้ลึกซึ้ง วิชาที่ได้เป็นแต่เพียงเงา ๆ ทำให้ผู้ฟังเห็นว่า เป็น "คังมณฑกในรอยเท้าโค"

คติธรรม

1. ความขยันหมั่นเพียร

1.1 ผู้มีความเพียรยอมได้รับผลตอบแทนอันมีค่า ไม่ว่าจะ เป็นทรัพย์สิน ลาภยศ หรือบริวาร ผู้มีความเพียรมากยอมได้รับผลที่มีค่ามากเช่นกัน ดังความว่า "ผู้ที่ ตั้งความเพียรคงได้รับบำเหน็จของกรรมกาลโลก คือ ได้รับผลสมประสงค์ ผลที่มีค่ามาก ก็คงอาศัยความเพียรมาก ผู้ที่ได้รับผลอันประเสริฐสมบูรณ์ทั้งลาภยศ ทรัพย์ และบริวาร ก็ล้วนแล้วแต่ผู้ที่ได้ลงความเพียรทั้งสิ้น"

(หน้า 54)

1.2 หนังสืออริยฐาน ร.ศ. 111 มีใจความเกี่ยวกับความเพียรว่า ผู้มีกำเนิดต่ำถ้ามีความขยันหมั่นเพียรแล้ว ย่อมมียศศักดิ์ยิ่งใหญ่ได้ ผู้ใดขาดความเพียร จะไม่อาจรักษาชาติสกุลและสมบัติ แม้ที่มีมาแต่เดิมไว้ได้ ดังความว่า

ชนใดมีชาติเชื้อ	เลวทราม
เพียรอุทิศส่ำหทัยาม	หมั่นหมั่น
อุยบค้อยู่ผนความ	รู้แก่ เกินแธ
กลบยศใหญ่ยิ่งขึ้น	เช่นเชื้อผู้ดี
ผู้ใดมีชาติเชื้อ	ถูลงศ
ประมาทจิตคิดทะนง	ทั่วหน้า
ไปเพียรกลบพาหงศ	คนเลื่อม สู้ญแธ
นานทนอยค้อยตกช่า	หมคเชื้อมีชุม

(หน้า 55)

1.3 การหมั่นศึกษาเล่าเรียนเป็นความเพียรอย่างหนึ่ง เมื่ออยู่ในวัยเยาว์ คนเราควรรู้ใช้ความขยันหมั่นเพียรศึกษาหาความรู้ เพราะเมื่อพ้นวัยนี้แล้ว จะหาโอกาสเรียนได้ยาก ผู้ไม่ชวนชวยเรียนวิชาไว้แต่เด็ก เมื่อโตขึ้นจะลำบาก ดังคำกลอนในหนังสือนิทสารสาธก ของพระศรีสุนทรโวหาร (น้อย) ความว่า

อย่าเกียจคร้านการ เรียบเรียงงูตสาห์
จะตกถิ่นฐานใดคงไม่แคลน
อันความรู้กระจ่างถึงอย่างเดียว
อาจชักเชิดชูผู้สกนซ์

มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน
ถึงคับแค้นก็พอยังประทังคน
แต่ให้เขี้ยวชาญเจ็ดคงเกิดผล
ถึงคนจนหงส์ไพร่คงได้ดี

(หน้า 56)

1.4 ความเพียรเป็นสิ่งประเสริฐ ถึงแม้เป็นเครื่องที่จะพาให้
เหนื่อยกายเหนื่อยใจก็ตี แต่คงให้ผลและให้ความพอใจอ้อมอ้อม ซึ่งจะ เป็นน้ำหล่อเลี้ยง
หัวใจให้เราเป็นมนุษย์ที่มีความสุขได้ อันความว่างเหงาเบื่อหน่ายเหนื่อยเฟลียเกิดขึ้น
เพราะความเกียจคร้าน หากเกิดขึ้นเพราะความเพียรไม่ หนังสือทิโตนเทศกลอนลิลิต
ได้กล่าวสรุปคุณของความเพียรไว้ว่า กิจทั้งปวงย่อมสำเร็จด้วยความเพียรไม่ปล่อย
ทอดทิ้ง สักแต่เพียงนึกในใจไม่ลงมือกระทำ ย่อมไม่ทำให้กิจการงานเสร็จตามความ
มุ่งหมาย ดังความว่า

ว่างเหงาเซาขมข้ำ	ชมชาน
หลับสนิทเนานมนาน	บ่เว้น
ไปถูกรวมกอบการ	กิจใหญ่ น้อยนา
ทิ้งทัมอากุลเร้น	นิราศพันความเจริญ
สรรพกิจยอมเสร็จด้วย	ความเพียร ทำจา
ไปเคลื่อนกล่นอาเกียรณ	ทอดไว้
กิจหลายไปสติดเสถียร	ค่ายสัก นึกจา
นึกบ่อท้าวได้	เสร็จสิ้นประสมสงค

(หน้า 59-60)

เรื่องที่ 7 มัชยัตถ์ งานประพันธ์ของเจ้าพระยาบรมมศักดิ์มนตรี
มีเนื้อเรื่องย่อคังนี้ มัชยัตถ์ คือ การกระหม่อมกระหม่อม สะสมผลประโยชน์ไว้ใช้ใน
เวลาภายหน้า ความเพียรหาทรัพย์อย่างเดียว ไม่ช่วยให้มนุษย์เป็นสุขได้ จำต้อง
รู้จักกระหม่อมกระหม่อมทรัพย์ที่หามาด้วย เพื่อให้มีใช้ในคราวจำเป็นซึ่งไม่อาจหาทรัพย์ได้

ความมั่งคั่งต่างกับความตระหนี่ซึ่งเป็นโทษ ผู้มีความมั่งคั่งย่อมมีความรอบคอบรู้จักเก็บรู้จักใช้ และเตรียมการไว้เพื่ออนาคต การเก็บเงินอย่างมั่งคั่งมิใช่จะเก็บไว้กับตัวเสมอไป ควรจะได้นำส่วนที่เหลือใช้ไปลงทุนประกอบกิจการต่าง ๆ หรือฝากธนาคาร เพื่อความปลอดภัย และจะได้มีผู้ไปทำประโยชน์และบำรุงความเจริญของบ้านเมือง ส่วนผู้มีรายได้น้อย ควรพยายามเก็บเล็กผสมน้อย นำไปฝากคลังออมสินไว้เพื่อความอุ่นใจและได้ใช้เป็นทุนภายนอก การออมทรัพย์ไว้เป็นทุนไม่ต้องใช้ความคิด แต่ต้องมีความสำรวมคนและลงมือเก็บทันที คนไม่รู้จักมั่งคั่งย่อมไม่มีทรัพย์เหลือพอที่จะทำบุญและช่วยเหลือผู้อื่น ตลอดจนไม่สามารถให้การศึกษาแก่บุตรได้ตามสมควร เมื่อสิ้นชีวิตลงเมื่อใดในครอบครัวก็จะได้รับความเดือดร้อน ความมั่งคั่งทำให้เป็นอิสระมีความสงบและเป็นสุข ไม่ต้องวิตกกังวลถึงเหตุการณ์ภายนอกและมีความภูมิใจที่ไม่ต้องคอยพึ่งผู้อื่น แต่กลับพร้อมที่จะช่วยเหลือคนทุกข์ คนไม่รู้จักมั่งคั่ง เมื่อถึงคราวต้องใช้เงินก็ต้องกู้หนี้ยืมสินขาดความเป็นอิสระแก่ตน คนที่เป็นหนี้มักต้องเสียศักดิ์ และนำไปประพฤติดีกต่าง ๆ จนเกิดความทุกข์อย่างหนัก คนเราควรมีความมั่งคั่งเพื่อความสุขของตนเองและความสามารถเกื้อหนุนผู้อื่น คนจนย่อมไม่มีใครรัก คนมีใคร ๆ พากันนอบน้อม เช่นเดียวกับคนไม่มีผลคนจนยอมพากันมาสู่ เมื่อหมดผลไม้แล้วนกก็จะพากันบินหนีไปสิ้น

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ วรรณกรรมพื้นบ้าน และ คติธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้าน

1. สำนวน คำพังเพย

ในเนื้อเรื่องปรากฏสำนวนที่เปรียบเทียบผู้มีความทุกข์ อันเกิดจากการไม่รู้จักมั่งคั่งว่า เมื่อถึงแก่ "น้ำตาเช็ดหัวเข่า" ก็จะผ่อนให้ได้รับความเดือดร้อนเพียงเล็กน้อย หากรู้จักสะสมทรัพย์ไว้

2. สุภาษิต ภาษิต

ผู้เขียนนำสุภาษิตสอนหญิงมาเป็นเครื่องเตือนใจให้รู้จักเก็บสะสมทรัพย์ และรู้จักใช้จ่ายในสิ่งอันควร ดังความว่า "มีสิ่งพึงประจบให้ครบบาท อย่าให้ขาด สิ่งของต้องประสงค์ ถ้าทำน้อยกินน้อยคอยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิโรซื้อ ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งควหาวน"

(หน้า 65)

คติธรรม

1. การประหยัดและออม

1.1 เราควรรู้จักกระเหม็ดกระแหม่ ใช้จ่ายที่ได้นั้นแต่เพียง ส่วนเดียว แล้วเหลือเก็บไว้เป็นทุนบ้าง เพื่อจะได้มีใช้จ่ายต้องการ และใช้ เลี้ยงชีพยามแก่เฒ่า ซึ่งแสดงถึงการรู้จักประหยัดและออมอันจะทำให้ชีวิตเป็นสุขไม่ เคียดคร้อน ดังความว่า "การกระเหม็ดกระแหม่สะสมผลประโยชน์ไว้ใช้ในภายภาคหน้า นี้แหละเรียกว่า มัธยมดี บุคคลที่รักตนที่จะหาความสุขให้แก่ตนจนตลอดชาตินี้ จะต้องมี ความมัธยมดีเป็นอาจิม"

(หน้า 64)

1.2 ผู้มีรายได้น้อยควรพยายามเก็บเล็กผสมน้อย และซื้อในสิ่งที่ สมควรซื้อ ดังคำกล่าวในสุภาษิตสอนหญิงของสุนทรภู่ที่ว่า

มีสิ่งพึงประจบให้ครบบาท	อย่าให้ขาดค้วยของต้องประสงค์
ถ้าทำน้อยกินน้อยคอยบรรจง	อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน
ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิโรซื้อ	ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งควหาวน

(หน้า 65)

1.3 ในโคลงวชิรญาณวิเศษ ร.ศ. 111 มีใจความว่า การไม่ ประหยัดในการใช้ทรัพย์ วันหน้าจะได้รับความทุกข์ยาก ดังความว่า

ใช้ทรัพย์สินไปประหยัคใช้	สิ่งใด ควรเนอ
วันน่าจักเอาอะไร	กอบเกื้อ
คังน้ำจะชากไป	สิ้นหมค ลงภา
เปลือยแต่กายร่าเรื่อ	สุขร้างทุกซัดัง

(หน้า 56)

1.4 คนที่ไม่รู้จักประหยัคและออม คือ ไม่รู้จักมัชยัสดียอมไม่มีทรัพย์สินเหลือพอที่จะทำบุญและช่วยเหลือผู้อื่น ตลอดจนไม่สามารถให้การศึกษาแก่บุตรได้ตามสมควร เมื่อสิ้นชีวิตลงเมื่อใดคนในครอบครัวก็จะได้รับความเดือดร้อน เราทุกคนจึงควรจะต้องตั้งใจมัชยัสดีเก็บเล็กผสมน้อยให้เป็นทุนไว้ตั้งแตยังเป็นหนุ่มสาว ทั้งความว่า

"ถ้าบุคคลใดปราศจากความมัชยัสดี ได้มาเท่าใดก็ใช้ไปจนหมดสิ้น ผู้นั้นจะไม่ได้กระทำกิจของตนในทางก่อสร้างกุศลและบำเพ็ญบุญในปัจจุบันชาติโดยเต็ม จะไม่ได้เป็นผู้ที่มีกำลังอุดหนุนเพื่อนมนุษย์ทั่วไป และเมื่อมีบุตรก็จะไม่อาจสามารถให้วิชาตามสมควรได้ เพราะคนเป็นคนไร้ทรัพย์สิน เมื่อคนสิ้นชีพไปแล้วบุตรและภรรยาที่จะได้รับทุกข์ความยากแค้นเดือดร้อนต่าง ๆ "

(หน้า 66)

1.5 ความมัชยัสดีทำให้คนเป็นอิสระมีความสงบและเป็นสุข มีความภูมิใจที่ไม่ต้องพึ่งคนอื่น ทรัพย์สินที่สะสมไว้เป็นทุน จะช่วยระงับทุกข์ภัยที่จะมาถึงได้ และช่วยผ่อนคลายความเดือดร้อนให้ลดน้อยลงไป ในหนังสือนี้โคปเทศกลอนลิลิต กล่าวถึง การประหยัคทรัพย์สิน ไว้ว่า

สงวนทรัพย์สินดับหลักพัน	อันตราย เทอธูนา
ปางเมื่อภัยหลากหลาย	เกิดไกล
จะได้ผ่อนชยันขยาย	ทุกข์ตาย คนแธ
พอนิราศภัยได้	สวัสดิ์ด้วยสิ่งสงวน

(หน้า 66)

1.6 คนเราควรมีความมั่งคั่งเพื่อความสุขของตนเอง และยังสามารถเกื้อหนุนผู้อื่นได้ คนที่รู้จักประหยัดหมั่นเก็บสะสมทรัพย์ย่อมมีคนมานอบน้อม
 คังใจความจากหนังสืออิริฎาณ ร.ศ. 112 ความว่า

ยากจนคนเคียดแค้น	ชิงชัง
ยามมั่งมีคนประณีง	นอบน้อม
แจกทุกข์คนกนกหวัง	เวียนสู่ เสมอณา
ปางหมดคนฉลนกรพร้อม	พรากรลีนินหนี

(หน้า 67)

เรื่องที่ 8 โคลงโลกนิติ งานนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา
 เทวคิตรี มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์ให้ผู้เขียนรวบรวม
 คำสอนที่แท้ไว้เป็นโคลงเพื่อให้ประชาชนได้อ่าน โคลงโลกนิตินี้มีมาแล้วช้านานแต่สมัย
 โบราณ เป็นสุภาษิตสอนใจให้จดจำว่าควยเรื่องปลาร้าที่ห่อควยใบคา ย่อมทำให้ใบคา
 นั้นเหม็นคาวฟุ้งไปด้วย ผู้คบเพื่อนชั่ว ย่อมเสื่อมเสียไปถึงวงศ์ตระกูล ผลมะเคื่อ
 เมื่อสุก สีภายนอกแดงเหมือนทาสาค ส่วนภายในย่อมมีหนอนแมลงวันไซ เช่นเดียวกับ
 คนที่งามแต่รูปร่าง ส่วนใจชั่วร้าย ชนุณสุกมีหนามแหลมมากมาย เนื้อในย่อมเต็มไปด้วย
 โอชารส ฉันทโคกดี น้ำใจของคนดีก็ฉันทนั้น หากคนโง่ผู้มีจิตใจชั่วร้าย แมตลอคชีวิต
 หังธรรมอยู่เสมอกก็ไม่เข้าใจ เหมือนจวกไม่รูรสแกงฉะนั้น ไม่ผลที่กึ่งโน้มแลดูงาม
 เปรียบเหมือนคนดียอมผิดกรรมง่าย ไม่หังง่ายเปรียบได้กับคนชั่วอบรมสั่งสอนไค้ยาก
 พระยานาคซึ่งมีพิษราวกับดวงอาทิตย์ ย่อมเลื้อยช้า ๆ ไม่แสดงอำนาจ แมลงป่อง
 ซึ่งมีพิษน้อยมักถือตัวชูหางอวดอำนาจของตน ปราชญ์ชอบหาความรู้และมีความเพียร
 เหมือนฝนทิ้งให้เป็นเข็ม คนเกียจคร้านไม่มีโอกาสไค้ความรู้ เช่นเดียวกับน้ำที่ตะกร้า
 ไม่มีโอกาสเต็ม การนินทาห้ามยาก ถ้าไม่รู้จักคิด ถาม หัง และเขียน ย่อมเป็น
 นักปราชญ์ไค้ได้ คนรู้น้อยไม่ควรทะนงตัวว้าวมัก ยอมเสียชีวิตดีกว่าเสียความสัคย์
 ใจคนยากที่จะคะเนรู้ได้ คนรักกันถึงอยู่ไกลกันก็เหมือนอยู่ใกล้ ผู้ให้จะได้รับการให้
 ทอมน ใครจะบุญใจคนไค้ตลอคชีวิต ชนคณอสัคย์ควยความสัคย์ ชนะใจตนเองเป็นคิ
 ที่สุด ความรู้เป็นทรัพย์อันประเสริฐสุด ความผิดของตนเองมักมองไม่เห็น ความมี

ศีลสัจจะหอมไปได้ไกลกว่าดอกไม้หอม มารยาทบอกนิสัยและชาติสกุล คนเราต้อง
รักษาเกียรติยศตัวเอง คนเราควรทำความดีให้ปรากฏไว้เมื่อตายไป คนอ่อนหวาน
ย่อมมีมิตรมากมาย

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเพณีวรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สุภาษิต ภาษิต

โคลงสุภาษิตที่ปรากฏในโคลงโลกนิติ มีความมุ่งหมายเพื่อจะสั่งสอนใน
เรื่องการคบเพื่อนการคบคนดีจะทำให้ชีวิตมีความสุข หากคบคนชั่วยอมนำเรื่องร้าย
มาให้ คนเราจะคู่กันแต่เพียงภายนอกไม่ได้ สำคัญที่จิตใจ การอบรมสั่งสอนคนดีทำ
ได้ง่าย คนเลวยากแก่การสอน ผู้ขยันหมั่นเพียรย่อมได้ความรู้ การนินทาถ่มน้ำเป็น
สิ่งที่ห้ามยากมาก ผู้ที่ไม่หมั่นฟัง ถาม พูท และเขียน ย่อมเป็นผู้รู้ไม่ได้ การรักษา
ความสัตย์เป็นสิ่งสำคัญ จิตใจมนุษย์เรายากที่จะเข้าใจได้ง่าย การรู้จักให้ผู้อื่นยอม
ได้รับการให้ทอขย เช่นกัน การรู้จักผูกไมตรีรู้จักผูกใจคนได้นาน ผู้ชนะใจตนเองประเสริฐ
สุด ความรู้เป็นทรัพย์อันประเสริฐ การรักษาศีลสัจจะเป็นสิ่งดี มารยาทของคนสามารถ
บอกชาติสกุลได้ คนเราควรรักศักดิ์ศรีและพึ่งตนเอง คนเราควรสร้างความดีก่อนสิ้น
ชีวิต การมีความอ่อนหวานจะทำให้มีผู้อยากคบหาสมาคมด้วย สุภาษิตที่สั่งสอนในเรื่อง
ดังกล่าว มีดังนี้

1. การคบหากับคนพาลจะทำให้เสียชื่อเสียงไปทั้งตระกูล

ปลาร้าพันห่อด้วย	ใบคา
ใบก็เหม็นคาวปลา	คละคลุ้ง
คือคนหมู่ไปทา	คบเพื่อน พาลนา
ไค้แต่ร้ายร้ายฟุ้ง	เพื่องให้เสียพงศ์

2. การคบหากับนักปราชญ์จะช่วยให้ชีวิตเจริญก้าวหน้า ประสบความสุข

ใบพ้อพันห่อหุ้ม	ภคณา
หอมระรวยรศหา	เทรศคัวย'
กินคนเสทเสนาหา	นักปราชญ์
ความสุขซาบตาม้วย	คัจไม่กลืนหอม

3. การคบคนไม่ควรมองเพียงลักษณะภายนอกเท่านั้น

ผลเคื่อเมื่อสุกไซ้	มีพรรณ
ภายนอกแดงกุนัน	ชาติป้าย
ภายในยอมแมลงวัน	หนอนม่อน
คัจคังคนใจร้าย	นอกนั้นคัจงาม

4. คนที่ควรมีจิตใจที่คังงาม

ขนุนสุกส้างแห้ง	สาขา
ภายนอกเห็นหนามหนา	หมันแท้
ภายในยอมรสา	เอมโอส
สาธุชนนั้นแล	เลิศคัจดวงใจ

5. คนที่มีจิตใจชั่วร้ายถึงแม้จะคบหากับผู้มีปัญญาและหังธรรมอยู่เสมอ ก็ไม่สามารถเข้าใจหรือสนใจสิ่งดีใด

คนพาลผู้บาปแท้	หุรจิต
ไปสูหำบัณฑิต	ค้ำเข้า
หังธรรมอยู่เนื่องนิตย	บซาบ ใจนา
คือจวกคักชั่ว	หอนรูรศแกง

6. ควรใช้ประโยชน์จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว

กบเกิดในสระไ้	บัวบาน
ฤๅหอนรูรสมาคม	หนึ่งน้อย
กุมราอยู่ไกลสถาน	นิยมโยชน์ กิจ
บินโบกมาค้อยค้อย	เกลือกเคล้าเสาวคนธ์

7. คนเราควรได้รับการอบรมสั่งสอนตั้งแต่เยาว์วัย

ไม้คอนมีลูกน้อม	นายงาม
คือสัปบุรุษสอนตาม	ง่ายแท้
ไม้คุดังคนทราม	สอนยาก
คักก็หักแหลกแล้	หอนรื้อโดยตาม

8. คนเก่งจริงจะไม่อวดอ้างตนเอง

นาศิมิพิษเพียง	สุริโย
เล็ยบ่ท่าเคโซ	แซมซา
พิษน้อยหิงโยโส	แมลงป่อง
ชูแต่ทางเองอ้า	อวดอ้างฤทธิ์

9. คนเราควรมีความขยันหมั่นเพียร

ความรู้ผู้ปราชญ์นั้น	รักเรียน
ฝนทั้งเท่าเข็มเพียร	นายหน้า
คนเกียจเกลียดคนายเวียน	วนจิก
กลอุทกในตะกร้า	เปี่ยมล้นถามี

10. การนินทาเป็นเรื่องราวไรสาระไม่ควรใส่ใจ

ห้ามเพ่งไวย่าให้	มีควัน
ห้ามสุริยแสงจันทร์	ส่องไร
ห้ามฉายให้หัน	คืนเล่า
ห้ามตั้งนี้ไว้ได้	จึงห้ามนินทา

11. ผู้เฝ้าหาความรู้ของหมันสังเกตุ หัง ถาม คิก และเขียนอยู่เสมอ

เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	สติหัง
เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
เว้นเล่าลิตีหัง	เกตวาง เว้นนา
เว้นตั้งกล่าววาญ	ปราชญ์ไค้ถามี

12. คนเราไม่ควรทะนงตนว่าความรู้ที่มีอยู่นั้นมากมายแล้ว

รู้่นอยวามากรู้	เริงใจ
กลกบเกิดอยู่ใน	สระจอย
ไปเห็นขเลไกล	กลางสมุทร
ชมว่าน้ำน้อย	มากล้าลึกเหลือ

13. คนเราควรรักษาความสัตย์ไว้แม้จะทองเสียชีวิตก็ต้องยอม

เสียดินสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู่ประสงค์	สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง	ความสัตย์ ไว้ना
เสียสัตย์อย่าเสียรู้	ชีพม้วยมรณา

14. เรามีอายุซึ่งถึงจิตใจผู้อื่นได้

พระสมุทรสุดลิกถัน	คณนา
สายกิ่งหิ้งทอคมา	หยิ่งไค้
เขาสูงอาจวิควา	กำหนด
จิตมณษย์นี้ไซ้	ยากแท้หยิ่งถึง

15. คนที่รักใคร่กันถึงอยู่ไกลก็มีความรู้สึกเหมือนอยู่ใกล้กัน ส่วนผู้ที่เกลียดชังกัน ถึงแม้จะอยู่ใกล้กันก็มีความรู้สึกว่ายูห่างไกลกัน

รักกันอยู่ขอบฟ้า	เขาเขียว
เสมออยู่หอแห่งเดียว	รวมห้อง
ชังกันแฉแลเหลือว	คาดอ กันนา
เหมือนขอบฟ้ามาป้อง	ป่าไม้มาบัง

16. เราควรให้ความรัก ความเคารพ และรู้จักให้แก่ผู้อื่น ยกเว้นกับ
คนชั่ว

ให้ท่านท่านจักให้	คอบสนอง
นบท่านท่านจักปอง	นอบไหว้
รักท่านท่านควรครอง	ความรัก เรานา
สามสิ่งนี้เว้นไว้	แต่ผู้ทรชน

17. การมีไมตรีให้ผู้อื่นจะผูกใจคนได้นานกว่าสิ่งใด

ใครจักผูกโลกแม่	รักจริง
เหล็กเท่าลำตาลจริง	ไม่หมั่น
มนต์ยาผูกนานหึ่ง	หายเสื่อม
ผูกเพื่อไมตรีนั้น	แน่นเท่าวันตาย

18. คนเราควรชนะความโกรธด้วยไมตรีใช้ความดีเพื่อชนะความชั่ว
ให้ทรัพย์สินเพื่อเอาชนะความโลภ และใช้ความจริงหยุดยั้งความหลงงมงาย

ผจญคนมักโกรธด้วย	ไมตรี
ผจญหมูทรชนดี	ต่อสู้
ผจญคนจิตโลภมี	ทรัพย์สินเพื่อ
ผจญอสังคยให้ยัง	แต่นา หยุดด้วยสัตยา

19. คนซึ่งชนะใจตนเองจึงจะเป็นที่สรรเสริญว่า ผู้ชนะ

คนใดคนหนึ่งผู้	ใจกรรจ์
เคียดฆ่าคนอนันต์	หนักแท้
ไปปานบุรุษอัน	ผจญจิต
เขียรทานเป็นขอแล	เองนา ว่าผู้มีชัย

20. ความรู้เป็นสิ่งมีค่า ซึ่งจะอยู่กับตัวเราไม่มีผู้ใดจะฆาตกรรมไปได้

ความรู้ยิ่งล้ำ	สินทรัพย์
คิดค่าควรเมืองนับ	ยิ่งไซ้
เพราะเหตุจักอยู่กับ	กายอาศ
โจรจักเบียนมิได้	มานา เร่งรู้เรียนเอา

21. คนเราไม่ควรมองข้ามความผิดของตนเอง

โทษท่านผู้อื่นเพียง	เมล็ดงา
ปองตินินินทา	หอนแว่น
โทษคนเท่าภูผา	หนักยิ่ง
ปองปิดคิच्छอนเร้น	เรื่องร้ายหายสูญ

22. การมีศีลศัขย์ เปรียบเหมือนกลิ่นหอมซึ่งจะมีผู้ชื่นชมไม่ว่าอยู่ที่ใด

หอมกลิ่นดอกไม้งาม	นับถือ
หอมแต่คามลมฤา	กลัวย้อน
หอมแห่งกลิ่นกลาวคือ	ศีลศัขย์ นีนา
หอมสุกหอมสะทอน	ทั่วไกลไกลถึง

23. กิริยามารยาทของคนจะสามารถบอกถึงชาติตระกูลได้และคนจะโง่หรือฉลาดดูจากการพูดจา

ก้านบัวออกสีกิ้น	ขจราร
มรรยาทสอสนคาน	ชาติเชื้อ
โงคฉลาดเพราะคำชาน	ควรทราบ
หย่อมหญ้าเหี่ยวแห้งเรื้อ	บอกร้ายแสดงคิน

24. คนเราควรมีสักดิ์ศรีไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ถึงจนหนักคก่อน	กินเกลือ
อย่าเหี่ยวแลเนื้อเถื่อ	พวกพอง
อคอยากเบียงอย่างเสื่อ	สงวนศักดิ์
โซกเสาะใส่ห้อง	จับเนื้อกินเอง

25. มนุษย์เราเพื่อตายไปก็ทะเลือเพียงความศึหรือความชั่วที่ท่าเอาไว้

โคความววยชีพได้	เขาหน้ง
เป็นลิ่งเป็นอันยัง	อยู่ไซ้
คนเค็คคัขสูญตั้ง	ชารวาง
เป็นชื่อเป็นเสียงไค้	แต่ร้ายกับคึ

26. ผู้มีความอ่อนหวานจะมีเพื่อนพ้องมากมาย

อ่อนหวานมานมิตร์ลัน	เหลือหลาย
พยายามมีเกล่อกราย	เกลื่อนไกล
คูกวางศศิณาย	คาวคาษ ประคับนา
สุริยส่องคาราไร	เพื่อร้อนแรงแสง

เรื่องที่ 9 สามก๊ก ตอนจูล่งฝ่าทัพรบอาเต๊า งานประพันธ์ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ เมื่อถูกกองทัพโจโฉโจมตี ครุฑครวของเล่าปี่และราษฎรแตกพลัดพรากกันไป จูล่งซึ่งทำหน้าที่คุ้มกันพยายามออกตามหา จูล่งพบกับหญิง ถามชาวคราวถึงนางกำสรวุหิณ กับนางบิสูหิณ ภรรยาของเล่าปี่ จูล่งขอให้กันหญิงรีบกลับไปแจ้งแก่เล่าปี่ถึงเรื่องที่จูล่งออกตามหาภรรยาและบุตรของเล่าปี่ จูล่งเดินทางไปพบนางกำสรวุหิณ และช่วยชีวิตมิตกไว้ได้โดยฆ่าอโศกนายทหารของโจโฉด้วยหวาน แล้วให้ตักนำนางกำสรวุหิณไปหาเล่าปี่ จูล่งตามหานางบิสูหิณกับอาเต๊าบุตรของเล่าปี่และนางกำสรวุหิณต่อไป สามารถฆ่าแสบหัวอินทหารคนสนิทของโจโฉและปีศาจหมีสำคัญชื่อ ก็เหินเทียมของโจโฉไว้ได้ ในที่สุดจูล่งไปพบนางบิสูหิณซึ่งมาคบเจ้าสัวกับอาเต๊า นางบิสูหิณเห็นว่าตนเองจะเป็นภาระแก่จูล่งและต้องการให้อาเต๊าปลอดภัย จึงไม่ยอมกลับไปพร้อมกับจูล่ง และตัดสินใจกระโดดบ่อน้ำตาย จูล่งเอาน้ำหอนอาเต๊าทำเป็นอุกถ้องคอขึ้นมา ระหว่างทางได้ฆ่าทหารของโจโฉหลายคน โจโฉแลเห็นฝีมืออันเก่งกาจของจูล่งก็ชื่นชม ห้ามทหารจับตาย จูล่งจึงขี่ม้าฝ่าทหารโจโฉไปได้ จูล่งและม้าอ่อนกำลัง พอดีพบกับเตียวหุยซึ่งมาช่วยสกัดทหารโจโฉไว้ให้ จูล่งกับอาเต๊าจึงไปถึงที่อยู่ของเล่าปี่โดยปลอดภัย ฝ่ายทหารโจโฉที่ติดตามจูล่งแลเห็นเตียวหุยและดวงศีเฒ่ามาที่เตียวหุยให้ทหารสร้างทำขึ้นคลุมป่าก็ไปแจ้งแก่โจโฉว่าเป็นกลอุบายของซงเบ้งแต่งกลลุมทหารไว้ เมื่อทหารโจโฉหนีไปแล้วเตียวหุยให้ชักกระดานสะพานแล้วนำทหารกลับไปหาเล่าปี่ ฝ่ายโจโฉทราบว่าเตียวหุยชักสะพานหนีไปก็แน่ใจว่าเตียวหุยไม่ได้แต่งทหารลุมไว้ จึงให้รับทำสะพานแล้วยกทหารข้ามตามไป กวนอูคุมทหารจากเมืองกังแฮมาช่วยเล่าปี่เผชิญปะทะกับทหารของโจโฉเข้าพอดี ทำให้โจโฉคิดว่า เป็นอุบายของซงเบ้งลุมทัพไว้จริง จึงให้ทหารล่าถอยไป เล่าปี่เป็นนุหลานนำ

กองทัพเรือมาช่วยเล่าปีสมทบกับขงเบ้งพอดี เล่าปี เล่าก็ กับขงเบ้งไปอยู่เมืองกังแฮ
 กวนอูไปรักษาเมืองแสดเค้า

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ วรรณกรรมพื้นบ้านและ
 คติธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวน คำพังเพย

เล่าปีกล่าวว่าตนเองขณะนั้นมีความอนาถา หากที่คั่งเป็นหลักแหล่งไม่ได้
 โดยใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบกับ เหมือนหนูศึกจีน ดังความว่า "ครั้งนั้นตัวที่อนาถา หากที่
 คั่งเป็นภูมิจานมิได้เหมือนหนูศึกจีน"

(หน้า 89)

คติธรรม

1. ความเมตตาการุณา

เมื่อทัฬหีโจรติดตามเล่าปีมานั้น ครอบครัพล่าปีและราษฎรพลัดพรากกันไป
 เล่าปีแสดงความเมตตาสงสารถึงกับร้องไห้และกล่าวว่า "คนทั้งหลายมาพลอยฉิบหาย
 ล้มตายเพราะเรานี้คนเดียว ทั้งบุตรภรรยาครอบครัวของเราจะตายอยู่ที่แห่งใดก็มีได้
 เห็นแก่ตา"

(หน้า 83)

2. ความรับผิดชอบ

2.1 จูลงมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายเป็นอย่างยิ่ง
 เมื่อเล่าปีมอบหมายให้จูลงรักษาครอบครัวของเล่าปีเอาไว้ แต่บุตรและภรรยาของ
 เล่าปีได้หายไปในช่วงการสู้รบ จูลงก็พยายามค้นหาและเฝ้าหาถึงหากจะต้องตาย
 ก็ยอม ดังความคิดของจูลงที่ว่า "จะเสาะหาเล่าปีก็มีพบ ทั้งครอบครัวก็หายไปจะเป็น
 ประการใดมิไคร้ และเล่าปีได้ปลงธุระไว้แก่เราให้รักษานุทรภรรยา มาให้หายเสีย
 หามกลางกองทัพขณะนี้คู่มิบังคับจวนนี้ จ่าจะออกค้นหาพันเข้าไปหาครอบครัวให้จงได้"

ถึงมาครว่าจะตายในท่ามกลางสงครามก็ตามเถิด"

(หน้า 84)

2.2 ครั้นได้พบนางกำสรวลแล้ว จูลงยังได้กล่าวคำยอมรับความผิดว่าตนเองปฏิบัติหน้าที่ไม่ดีจึงมีเรื่องเกิดขึ้น ดังกล่าวว่า "ซึ่งข้าพเจ้ามิได้ระวังระไวท่านและให้ไ้ความลำบากนั้น โทษข้าพเจ้าผิดคนก่นาแล้ว"

(หน้า 84)

2.3 จูลงให้บิณฑกพานางกำสรวลไปหาเล่าปี ส่วนตนเองปฏิบัติหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อไป เพราะงานยังไม่สำเร็จ ดังกล่าวแก้ตัวว่า "ตัวเราจะกลับไปเที่ยวสืบเสาะหานางบิณฑกพานางกำสรวลให้ไ้เสียก่อนแล้วจะกลับมา"

(หน้า 85)

2.4 เมื่อจูลงพบนางบิณฑกพานางกำสรวลอีกว่า "ซึ่งท่านไ้ความลำบากทั้งนี้ก็เพราะข้าพเจ้ารักษาท่านมิไ้ โทษมีแก่ข้าพเจ้าเป็นข้อใหญ่ และบัดนี้ข้าพเจ้าคิดตามมาพบท่านแล้ว ขอเชิญท่านขึ้นมาเถิด" แสดงถึงความสำนึกในหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่ตลอดเวลา

(หน้า 85)

2.5 จูลงคิดว่าจะต้องนำบุตรภรรยาของเล่าปีกลับมาให้จงได้ เมื่อพบนางบิณฑกพานางกำสรวล เห็นว่าตนเองจะไปมิรอดแล้ว จึงส่งอาเต้าให้จูลงรับไว้ จูลงก็ไม่ยอมรับ พยายามอ่อนวอนให้นางบิณฑกพานางกำสรวลไปช่วย เพื่อให้งานที่เล่าปีมอบหมายให้ตนทำบรรลุผลสำเร็จ แสดงถึงความรับผิดชอบเป็นอย่างยิ่ง ดังความว่า "จูลงก็มีรับ แต่เฝ้าเชิญนางบิณฑกพานางกำสรวลขึ้นมาถึงสองครั้งสามครั้ง นางบิณฑกพานางกำสรวลก็มิไ้ขึ้นอ่อนวอนกันอยู่เป็นเวลายาวนาน"

(หน้า 86)

3. ความเสียสละ

ระหว่างที่จูล่งอ่อนวอนนางบิณฑุยีนอยู่นั้น เสียงทหารของโจโฉกระชั้นใกล้เข้ามา นางบิณฑุยีนจึงตัดสินใจเสียสละชีวิตของตน เพื่อให้จูล่งพาเอาเต้าบุตรของเล่าปี่ไปหาเล่าปี่ได้โดยสะดวกและปลอดภัย ไม่ต้องเป็นกังวลกับนาง ทั้งที่เอาเต้าเป็นเพียงบุตรเลี้ยงของนางเท่านั้น ดังความว่า "นางบิณฑุยีนได้หึงคังนั้นก็เอาเอาเต้าผู้บุตรเลี้ยงเป็นลูกของนางกำฐุยีนภรรยาหลวงนั้น วางลงไว้เหนือแผ่นดินก่อนนำจูล่งแล้วก็โจนลงในแม่น้ำตาย"

(หน้า 86)

4. ความกล้าหาญ

4.1 จูล่งมีความกล้าหาญเผชิญอันตรายต่าง ๆ สมกับเป็นยอดทหารของเล่าปี่ โดยเข้าสู่รบกับพวกทหารอย่างไม่เกรงกลัว ดังความว่า "ฝ่ายจูล่งเข้ารบตะลุมบอนอยู่ในกลางกองทัพโจโฉ"

(หน้า 84)

4.2 เมื่อจูล่งเที่ยวค้นหานางบิณฑุยีนภรรยาของเล่าปี่นั้น จูล่งมีความกล้าหาญมิได้เกรงต่อความตาย ดังการกระทำคือ "ควมม้าตีฝ่าเข้าไปหานางบิณฑุยีนในกองทัพแต่ผู้เดียว มิได้กลัวแก่ความตาย"

(หน้า 85)

4.3 โจโฉเองยังสรรเสริญในความกล้าหาญของจูล่ง เมื่อเห็นจูล่งผู้เดียวต่อสู้กับทหารจำนวนมาก ดังความว่า "แลลงไปเห็นจูล่งเข้ารับพุ่งตะลุมบอนควยทหารทั้งปวงและฝ่าฟันไปมิโดยอหือ จึงถามว่าทหารเล่าปี่คนนี้ชื่อใดมีฝีมือเข้มแข็งนัก"

(หน้า 86)

เรื่องที่ 10 คนต้นพระ งานประพันธ์ของพระราชนันทมุนี มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ ชายยากจนคนหนึ่งมีอาชีพปลูกผักขาย ชุกพบพระหิมพัลลภมัยโบราณในบริเวณที่ดินของโรงพยาบาลสวนสราญรมย์ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปรากฏว่าเป็นพระ

สมัยศรีวิชัยและสมัยทวารวดี ทำให้ประชาชนจำนวนมากแย่งกันบูชาพระ บางคนคอยซื้อจากผู้ที่ถูกไล่ บางคนคอยแย่งชิงจากผู้อื่น เกิดความวุ่นวายใหญ่จนถึงแก่เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรต้องดำเนินการซุกเอง คนส่วนมากนับถือพระพุทธรูปในฐานะเครื่องรางของขลัง แต่คนโบราณสร้างพระพุทธรูปขึ้นเพื่อเตือนใจให้ทำความดีตามคำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยสุโขทัยส่วนมากเป็นพระก้ำแพงเขย่งหรือพระพุทธรูปลีลา ซึ่งเรียกอย่างง่าย ๆ ว่าพระก้ำหน้า เพื่อเตือนใจให้พยายามก้ำหน้าในชีวิตการงาน ทั้งนี้เพราะพ่อขุนรามคำแหงทรงเป็นกษัตริย์ที่ก้ำหน้า ทรงริเริ่มการงานไว้หลายอย่าง คนทั่วไปนำพระพุทธรูปไปใช้ในทางที่ผิด มีพระอยู่กับตัวก็ยักทำชั่ว ชาวพุทธควรมีพระไว้เตือนใจให้ทำดี เช่น พระพุทธรูปลีลาช่วยให้เป็นคนก้ำหน้า พระรอกทำให้รอกพ้นความชั่ว พระปิดทวารทั้งเก้าทำให้รู้จักปกป้องกันความชั่วมิให้เกิดขึ้นตามวัชจีนในประเทศจีนมักมีรูปสิง 3 ตัว ทำท่าอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ บิดตา บิดหู และบิดปาก เตือนใจให้ระมัดระวังในการดู การฟัง และการพูด พุทธภาษิตเตือนภิกษุให้ระมัดระวังในตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดยใช้สติสัมปชัญญะ หมายความว่า ความดี หมายความว่าความชั่ว เราจึงควรมีพระไว้ประจำใจ การรักษาพระคือ การทำความดีตามคำสอน พระพุทธรูปทำให้ระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าผู้ต้องการพบพระต้องพยายามใช้สติปัญญากำหนดใจให้บริสุทธิ์ จึงจะได้เป็นผู้มีพระอยู่ในใจ

เนื้อหาวัชชนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ อาชีพ และคติธรรม

อาชีพ

การกสิกรรม

การเพาะปลูกเป็นอาชีพหนึ่งที่มีอยู่ทั่วไปในประเทศไทย ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงชายคนหนึ่งว่ามีอาชีพในการปลูกผักขาย ดังความว่า "มีคนฐานะยากจนคนหนึ่งเข้าไปอาศัยอยู่ในที่ดินของโรงพยาบาลสวนสราญรมย์และทำการปลูกผักขายเป็นอาชีพ"

(หน้า 94)

กคิธรรม

1. ความขยันหมั่นเพียร

ชาวพุทธมีพระไว้เพื่อเตือนใจให้ทำตามลักษณะของพระนั้น เช่น คนมีพระพุทธรูปติดตัว ควรเป็นคนขยันหมั่นเพียร ไม่ทำคนเฉื่อยชา ดังความว่า "พระพุทธรูปคือพระก้าวหน้า พระก้าวหน้าแล้วเราต้องก้าวตามท่านไป พระท่านก้าวเดินไปในทางดีงาม เราก็กองก้าวเดินในทางดีงามเช่นกัน การทำคนเป็นคนเฉื่อยชาไม่มองไว มีชีวิตของคนที่พระแบบก้าวหน้า คนมีพระก้าวหน้าต้องก้าวหน้ากันตัวมองไวและถือว่างานคือชีวิต ชีวิตคืองานมันกาลสุขเสมอ"

(หน้า 89)

2. การใช้ปัญญาในทางที่ถูก

เมื่อเรามีพระรอดหยอคอ เราควรคิดใช้สติปัญญาไปในทางที่ถึงงามไม่ประทุษร้ายให้เสื่อมเสีย ดังความว่า "เราต้องทำคนให้รอดพ้นจากความชั่วร้ายต้องเดินตามทางศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นทางของความรอดพ้น ความคิด การพูด การกระทำอย่างใดที่ทำให้เราให้ตกต่ำจากระดับของความเป็นมนุษย์ เราไม่ควรให้ความคิด การพูด การกระทำอย่างนั้นมีอำนาจเหนือเราเป็นอันขาด ผู้มีพระรอดก็จะรอดพ้นได้ อย่างแท้จริง"

(หน้า 89)

3. ความระมัดระวังไม่ประมาท

ในประเทศจีนตามวัดทั่วไป เขามักมีรูปปลิงสามตัววางไว้ให้คนเห็น ปลิงสามตัว ตัวหนึ่งเอามือปิดตาทั้งสอง ตัวหนึ่งเอามือปิดหูทั้งสอง อีกตัวหนึ่งเอามือปิดปาก การปิดของปลิงเป็นสิ่งที่เตือนใจให้เรา รู้จักปิดเสียบ้าง คือ แสดงให้เห็นว่าคนเราควรมีความระมัดระวังในการดู การฟัง และการพูด ควรพิจารณาในการดู การฟัง และการพูดให้เหมาะสมมิให้เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น ดังความว่า "เพราะตา - หู - ปาก มักหาเรื่องให้เจ้าของบ่อย ๆ จึงควรปิด แต่การปิดนั้นมิได้หมายความว่าต้องเดิน

ปิดตา - หู - ปาก ห้ามได้ ทานต้องการเพียงให้เราระมีตระวังมีให้มาปกเกิดเพราะ
การดู เพราะการฟัง เพราะการพูดเท่านั้น"

(หน้า 96)

เรื่องที่ 11 ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว งานประพันธ์ของพระราชานันทมุนี
มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ พุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกรรม คือ การกระทำ ถ้าทำดียอมได้ดี
ทำชั่วยอมได้ชั่ว ได้ดีในที่นี้หมายถึง ได้ความดี และได้ชั่วหมายถึง ได้ความชั่ว การได้
ดีได้ชั่ว เป็นเรื่องรู้ได้เฉพาะตัว การทำความดีความชั่วถึงแม้ผู้อื่นไม่รู้ ตนเองก็รู้อยู่แก่
ใจ ถ้าทำความดีจะได้ความสุขใจ หากทำกรรมชั่วก็จะได้รับความทุกข์ใจ ความดีประกอบ
ด้วยหลัก 3 ประการ จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ คือ เป็นประโยชน์แก่ตน เป็น
ประโยชน์แก่ผู้อื่น และวิญญูชนหรือผู้รู้ยอมรับว่าดี ความดีความชั่วที่จะให้ผลค้ำนวัตถุจะ
ต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ คือ เวลา สถานที่ บุคคล และการกระทำ ผู้ประกอบอาชีพ
สุจริตยอมได้ผลอันเป็นความสุขทางใจอย่างแน่นอน แต่อาจไม่ได้ผลดีทางวัตถุเพราะ
อาชีพบางอย่างต้องการความเหมาะสมแก่เวลา สถานที่ และบุคคล ความมั่งมีและ
ความยากจนเป็นความรู้สึกทางใจ คนมีทรัพย์มากแต่ไม่รู้สึกรอคึกคิดว่าตนยากจน คนมี
ทรัพย์น้อยที่รู้จักพอก็จะเป็นคนมั่งคั่ง ได้ในความรู้สึกของตน ข้าราชการที่ปฏิบัติงานด้วย
ความเรียบร้อยและซื่อสัตย์ แต่ไม่เจริญก้าวหน้าในหน้าที่ซึ่งเป็นผลทางวัตถุ อาจเป็น
เพราะทำความดีกับผู้มีบังคับบัญชาที่ไม่รู้จักความดีนั้น ๆ หรือทำความดีไม่ชอบด้วยกาลเทศะ
แต่อย่างไรก็ตามคนก็ยังได้ผลในแง่ความดี คือ ทำดีต้องได้ความดีอย่างแน่นอน คนเรา
ต้องมีอุกมคคิทางใจ คือ ทำความดีเพื่อมุ่งผลค้ำนความดีเป็นสำคัญ และไม่ควรถะหึง
ความดีเพื่อผลทางค้ำนวัตถุ ผู้ประกอบอาชีพสุจริตถึงแม้จะได้รับผลค้ำนวัตถุ แต่ก็ขาดผล
ค้ำนความดี ผลค้ำนวัตถุที่ได้มาโดยไม่สุจริตย่อมไม่มั่นคงถาวร ย่อมเสื่อมสูญไปในไม่ช้า
การทำความดี ความชั่วยอมได้ผลในปัจจุบันทันที คือ ได้ความดีความชั่ว อันเป็นผลทาง
ใจก่อนส่วนผลทางวัตถุจะเกิดตามมากภายหลัง

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเด็นคคิธรรม

คติธรรม

ความซื่อสัตย์สุจริต

ผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต ตั้งตนอยู่ในสัมมาชีวะ ถึงจะไม่ร่ำรวยไม่ได้รับผลทาง
 คำนวณก็จะได้ผลทางค่านิจใจ เกิดความสุขทางใจ ตั้งความว่า "อาชีพบางอย่าง
 เราคงทำให้เหมาะแก่เวลา เหมาะแก่สถานที่ เหมาะแก่บุคคล จึงจะได้ผลทางค่าน
 วัตถุ แต่ผลทางค่านิจใจนั้นผู้กระทำได้ ผู้ที่ทำการสุจริต เขาย่อมมีความอึดใจ
 ไม่มีเวร ไม่มีภัยกับใคร ไม่คองนอนสะดุ้งหวาดเสียวว่าใครจะมารู้เรื่องที่ตนกระทำไว้
 นั้นเป็นความสุขทางใจของเรา"

(หน้า 104)

เรื่องที่ 12 แข่งหนังตะลุง งานประเพณีของปัญญา ศรีจำลอง มีเนื้อเรื่อง
 ย่อคังนี้ ครูกรายเป็นครูหนังตะลุงพร้าอบรมสั่งสอนพรึง ผู้เป็นศิษย์ให้ความชำนาญใน
 การเชิดหนังตะลุง จนทำให้พรึงเป็นนายหนังที่มีชื่อเสียง แต่ยังเป็นรองหนังเที่ยง ซึ่งมี
 อายุกว่า 30 ปี และได้รับสมญาว่า เทวคา ในงานสมโภชพระเจดีย์บรมธาตุ จังหวัด
 นครศรีธรรมราช ทุกเป็นเจ้าภาพจัดให้มีการแข่งหนังตะลุงระหว่างหนังเที่ยงกับ
 หนังพรึง หนังเที่ยงชนะในฝีมือและความสูงอายุกว่าของตน จึงกล่าวดูถูกหนังพรึง
 เมฆผู้ซึ่งสนับสนุนหนังพรึงไม่พอใจพฤติกรรมที่หนังเที่ยงแสดงต่อหนังพรึงเช่นนั้น จึงทำ
 พนันกับหนังเที่ยง เมื่อถึงกำหนดแข่งขัน พรึงทำพิธีไหว้ครูและขอพร พระบรมธาตุ
 พวกเขาผูกพันเอาใจช่วยโดยมอบพระเครื่องรางที่มีอยู่ในตัวแก่พรึงไว้เป็นสิริมงคล
 พรึงพยายามอย่างสุดฝีมือ ผลการแพ้ชนะระหว่างหนังพรึงและหนังเที่ยง ก้ำกึ่งกัน เมฆ
 จึงไม่ยอมจ่ายค่าเดิมพันแก่เที่ยง เมฆกับเที่ยงจึงทำพนันกันใหม่ในการแข่งขันคราวต่อไป
 อีกสามเดือนข้างหน้าในการแข่งขันครั้งที่สอง พอเริ่มออกโรงพูดเข้ามาขอร้องให้หนัง
 พรึงหยุดการแสดงชั่วคราว เพื่อแจ้งข่าวที่หนังเที่ยงถูกเมฆตีปากเจ็บสาหัสต้องงดการแสดง
 พูดขอร้องให้หนังพรึงแสดงต่อไป แต่ผู้เกี่ยวข้องลอดคิน เพื่อเอาใจคนดู รุ่งเช้าพรึงไป
 เยี่ยมเที่ยง เมื่อทราบว่าเที่ยงพิการ จนเล่นหนังอีกไม่ได้ พรึงก็ขอฝากตัวเป็นศิษย์และ
 จะตอบแทนด้วยเงินรายได้ครึ่งหนึ่ง แต่เที่ยงปฏิเสธไม่ยอมรับเงินที่พรึงจะมอบให้

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 3 ประเด็น คือ อาชีพ เทศกาลพิธีการ
และคตินิยม

อาชีพ

ศิลปิน

ครูกรายเป็นศิลปินในทางเป็นนายหนังตะลุง อาชีพนี้ต้องใช้ความสามารถ
เชิงศิลปะในการใช้เสียงเล่นหนังตะลุง เพื่อให้คนดูเกิดความพอใจ ครูกรายเห็ดทูน
ศิลปะของตนเป็นอันมาก ดังความว่า "เมื่อก่อนครูกรายจะอยู่ในวัยชราอายุล่วงเลยจะ
ย่างเข้าปูนเจ็ดสิบแล้วก็ตาม แต่ความเข้มขลังก็ช่วยเลือกศิลปินที่บ้านผู้มีความรักและ
เห็ดทูนศิลปะของตนอย่างแท้จริงยังหลอหลอมให้แก่มามีความเข้มแข็งอย่างไม่น่าเชื่อ"

(หน้า 114)

เทศกาลและพิธีการ

พิธีการเกี่ยวกับชีวิต

1. การไหว้พระสวคมนตรีเป็นพิธีการประจำตัว ซึ่งคนไทยเมื่อจะกระทำ
กิจใดมักจะนิยมไหว้พระสวคมนตรี เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและกิจที่จะ
กระทำ พริ้งก็เช่นเดียวกันก่อนจะเริ่มการแสดงหนังตะลุงทุกครั้ง พริ้งจะต้องทำพิธี
สวคมนตรีไหว้พระ ดังความว่า "พริ้งทำพิธีสวคมนตรีไหว้พระ พริ้งทำพิธี
สวคมนตรีไหว้พระและน้อมรำลึกถึงพระคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์
ด้วยการยกมือพนมไปทางทิศพระบรมธาตุและสำรวจจิตใจนิ่งอยู่เป็นนาน"

(หน้า 117)

2. เมื่อหนังพริ้งและหนังเที่ยงแสดงแข่งกันที่สนามหน้าเมืองอีกครั้ง
พริ้งก็สวคมนตรีเพื่อรำลึกถึงพระรัตนตรัย ดังความว่า "พริ้งตั้งใจยิ่งกว่าทุกครั้ง
เขาสวคมนตรีรำลึกพระคุณพระรัตนตรัย พ่อแม่ ครูอาจารย์ ก่อนเริ่มแสดงอยู่เป็นเวลา
นาน"

(หน้า 122)

คติธรรม

1. ความขยันหมั่นเพียร

พริ้งมีความขยันหมั่นเพียร ไม่ทอดทิ้งในการฝึกฝนตนเอง ถึงแม้ครูภรรยาจะ
เคี่ยวเข็ญฝึกซ้อมพริ้งอย่างหนัก พริ้งก็ยังบอกให้ครูตั้งสอนอีกถึงความว่า "ผมขอให้ครู
ช่วยบอกให้หมด ผมจะได้ไปฝึกซ้อมแก่ไซ้ตนเอง" การที่พริ้งมีความขยันหมั่นเพียร
ทำให้พริ้งประสบผลดีในการแข่งขัน

(หน้า 115)

2. ความสามัคคี

เมื่อพริ้งจะเริ่มการแข่งขันกับหนึ่งเพียง พริ้งได้บอกให้ทุกคนในคณะช่วยกัน
ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด เพื่อชื่อเสียงของคณะ ด้วยความร่วมมือ สามัคคีกันของคณะหนึ่ง
พริ้ง ทำให้คณะหนึ่งพริ้งเรียกคนดูได้มากพอ ๆ กับหนึ่งเพียง ดังความที่พริ้งได้บอกแก่
สมาชิกในคณะว่า "คืนนี้จะแพ้ชนะยังไงข้ากำหนดไม่ได้ แต่ข้าจะต้องเล่นให้ดีที่สุด
ไม่ให้เสียชื่อครูเสียชื่อคณะเรา พวกเอ็งก็สำคัญมาก ข้าจะเล่นให้ได้ดีไม่ได้เลย
ถ้าพวกเอ็งก็เครื่องใช้ไม่ได้ ขอให้ทุกคนทำหน้าที่ดีที่สุดเพื่อช่วยข้า คนเขาได้ยินเสียง
ดนตรีของเราเพราะ เขาก็จะแวะมาดูเราเพิ่มขึ้น"

(หน้า 118)

3. ความรับผิดชอบ

นายฟุคมีความรับผิดชอบในการที่ตนเองเป็นเจ้าภาพจัดหาหนังตะลุงมาแสดง
ประชัน เมื่อหนึ่งเพียงขาดเจ็บไม่สามารถเล่นหนังตะลุงได้ เหลือแต่หนึ่งพริ้งคณะเดียว
นายฟุคจึงมาบอกให้นายหนึ่งพริ้งเล่นให้ดีที่สุด เพราะนายฟุคได้รับเงินจากผู้เข้ามาชมแล้ว
คงด้อยค่าที่นายฟุคกล่าวแก่พริ้งว่า "ลูกพริ้งต้องเล่นโรงเดียวเอาใจคนดูไว้ให้ได้ทั้งคืน
ไม่งั้นฉันต้องคืนค่าตัวเขา ฉันจะเพิ่มค่าตัวให้อีกเท่าไรเท่ากัน ช่วยฉันสักครั้งเถอะนะ"

(หน้า 123)

4. การรู้จักให้อภัย

หนังหรั่งเมื่อเห็นหนังเที่ยงได้รับบาดเจ็บจนไม่สามารถใช้เสียงเล่นหนังตะลุงได้เหมือนเดิม หนังหรั่งก็ไม่คิดซ้ำเติม ทั้งที่หนังเที่ยงเคยพูดจาตู่ตักหนังหรั่งไว้ และยังคิดช่วยเหลือด้วยการให้หนังเที่ยงมาอยู่ร่วมคณะ แสดงถึงความมีน้ำใจและให้อภัย คังความที่หนังหรั่งเขียนบอกหนังเที่ยงว่า "พี่หายแล้วฉันขอให้มาอยู่ร่วมคณะกับฉัน คอนสั่งสอนแนะนำฉัน ฉันจะตอบแทนที่ด้วยเงินส่วนที่ฉันได้รับครึ่งหนึ่งทุกทีไป"

(หน้า 124)

เรื่องที่ 13 ชขวัญและประเพณีทำขวัญ งานประเพณีของ เสรีบุรีโกเสศ มีเนื้อเรื่องย่อคังนี้ ชขวัญเป็นสิ่งที่อยู่ในร่างกายมาแต่เกิด ทำให้มีความสุขสบาย ถ้าไม่อยู่จะทำให้ป่วยไข้ได้ทุกข์ ถ้าหายไปเลยทำให้ตาย ความเชื่อเรื่องขวัญมีอยู่ในหมู่คนไทยทุกถิ่น เป็นความเชื่อที่มีมานานและฝังลึกในจิตใจมาจนทุกวันนี้ ชขวัญนอกจากมีในคนแล้ว ยังมีในสัตว์ใหญ่ และสิ่งปราศจากชีวิตที่ทำความไม่ดีว่ามีขวัญ เพราะมีเทวดาหรือผีบางสิ่งอยู่ หรือมีทั้งเทวดาผีบางและขวัญอยู่ด้วยกัน การทำขวัญนาขวัญข้าว เพราะมีความเชื่อเรื่องแม่โพสพ ส่วนบ้านเมืองมีขวัญเพราะเทวดาประจำหน้าที่คุ้มครองบพิตรขวัญแสดงให้เห็นว่าขวัญมีตัวตน ซอมหิ้งคำไพเราะ กินอาหารได้ไปไหนได้ใจ และขวัญจะต้องมีตัวตนจึงหายได้ คำใจคว่ำ แสดงว่าตามปรกติใจหงายอยู่ เมื่อสะกูดกใจก็เปลี่ยนเป็นคว่ำ ชขวัญหายทำให้เจ็บไข้และถึงตายได้ ชขวัญหายอย่างแรงเรียกว่าขวัญหนีดีฝ่อ ไม่เรียกว่าขวัญคว่ำใจกับขวัญจึงไม่เหมือนกัน แต่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด การรับขวัญเด็กเมื่อตกใจใช้มือตบเบา ๆ เพื่อช่วยให้ใจไม่หยุดเต้นแล้วขวัญจะกลับมาเอง คำขวัญหนีดีฝ่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างใจกับผี ผู้ที่ตีไม่ปรกติจะเกิดอารมณ์หงุดหงิดโกรธง่าย อารมณ์สะเพื่อนใจอย่างแรงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดโรคตีชาน คนที่ตกใจมากหน้ามักชืดเขียว คนแก่ก่อนคิดว่าน้ำคิไปอยู่ที่หน้ามาก ทำให้น้ำคิหมดคิจึงได้ฝ่อเลยเกิดคำพูดว่าขวัญหนีดีฝ่อ การอธิบายที่มาของคำเช่นนี้ เป็นการปรับความรู้สมัยเก่าเข้ากับสมัยใหม่ การจะรู้เรื่องราวในัจจุบันได้ต้องอาศัยความรู้ เรื่องอดีตประกอบกัน

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ เทศกาลพิธีการและ
วรรณกรรมพื้นบ้าน

เทศกาลและพิธีการ

1. พิธีการเกี่ยวกับชีวิต (การทำขวัญเรือน)

คนเราเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ จะมีขวัญอยู่ด้วย ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นตัวว่ามีรูปร่างเป็นอย่างไร คนเราจึงนิยมมีพิธีทำขวัญเพื่อความสุขความเจริญ การทำพิธีทำขวัญเรือนก็เพื่อให้คนที่อยู่อาศัยมีความสุขความเจริญ ดังความว่า "เหตุนี้จึงต้องมีพิธีทำขวัญเรือน . . . เพื่อความสุขความเจริญของผู้เป็นเจ้าของ"

(หน้า 131)

2. พิธีการเกี่ยวกับการเกษตรกรรม

การทำขวัญนาทำขวัญข้าว เพราะถือว่าแม่โพสพเป็นขวัญข้าว การทำขวัญนาขวัญข้าวเพื่อให้ขวัญพืช เจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ ดังความว่า "เรื่องนาและข้าวเปลือกที่มีทำขวัญนาทำขวัญข้าวก็เพราะมีคติเรื่องแม่โพสพ ซึ่งเห็นจะถือกันว่าเป็นขวัญของสิ่งนั้นๆ"

(หน้า 131)

วรรณกรรมพื้นบ้าน

สำนวน คำพังเพย

คนที่เจ็บป่วยไม่สบาย บางคนเข้าใจว่าเป็นเพราะขวัญหาย จึงมีสำนวนว่าขวัญหนีดีฝ่อ ดังความว่า "ส่วนขวัญหายนั้นแรงกว่าใจหาย เพราะขวัญหายทำให้ไม่สบายเป็นไข้ก็ได้ ถ้าเป็นอย่างแรงอาจถึงล้มหมอนนอนเสื่อเจ็บป่วยและตายได้ ถ้ามีอาการอย่างนี้เรียกกันว่า ขวัญหนีดีฝ่อ"

(หน้า 132)

คำเรียกขวัญแบบเมืองเหนือ มีใจความดังนี้คือ ขอให้ดาวเคราะห์ทั้ง 32 ซึ่งโคจรอยู่ในสองดวงจักรราศี ผ่านพ้นไปคามเส้นฝ่ายและไหมอย่าได้แผ้วพานคู่บ่าวสาววันนี้เป็นวันฤกษ์งามยามดี เป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชนะพระยามารและพระเจ้าสัญชัยทนต์เชิญเสด็จพระเวสสันดรคืนเมือง คู่บ่าวสาวเคยมีทุกข์เหน็ดเหนื่อยกัน จึงมีจิต

ปรารถนาที่จะเป็นคู่ครองกัน และประกอบพิธีมงคลสมรสท่ามกลางญาติพี่น้องและผู้ใหญ่ ทั้งสองฝ่าย ขอเชิญขวัญทั้ง 32 มารับเครื่องบายศรีและอยู่กับตัวคู่บ่าวสาว เพื่อความสุขสวัสดิ์ ขอผูกขวัญคู่บ่าวสาวด้วยค้ายมงคล 7 เด็ด ซึ่งสมมติว่ามาแต่สวรรค์ เส้นที่ 1 ไค้แก่ ความเพียรในการหาทรัพย์ เส้นที่ 2 ไค้แก่ การรู้จักเก็บรักษาทรัพย์ เส้นที่ 3 ไค้แก่ การไม่คบคนพาล เส้นที่ 4 ไค้แก่ การรู้จักแบ่งทรัพย์ไว้ใช้จ่าย 4 ส่วน คือ เก็บรักษาไว้คราวจำเป็น 1 ส่วน เลี้ยงครอบครัว 1 ส่วน สงเคราะห์ญาติ 1 ส่วน บริจาคทานทำบุญกุศล 1 ส่วน เส้นที่ 5 ไค้แก่ ความเชื่อมั่นในผลแห่งกรรม เส้นที่ 6 ไค้แก่ การประพฤติสุภาพอ่อนโยนทั้งกาย วาจา ใจ เส้นที่ 7 ไค้แก่ ความมีปัญญา พิจารณาสัจจะและชั่ว ค้ายทั้งหลายนี้ประเสริฐยิ่ง สามารถจักความชั่วร้ายมิหาลความ สุขความเจริญจนถึงนิพพาน

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 2 ประเด็น คือ วรรณกรรมพื้นบ้านและ
คติธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้าน

คำกล่าวในการทำขวัญ

คำกล่าวเรียกขวัญในที่นี้แต่งงานที่ปรากฏในเนื้อเรื่องขึ้นต้นด้วยคำบาลีในแต่ละย่อหน้า แล้วตามด้วยภาษาไทยกลาง กล่าวถึงเคราะห์ร้ายต่าง ๆ อย่าได้มาแผ้วพาน ขอให้มีความสุขความดี วันที่ที่เป็นมงคล และคำแนะนำสั่งสอนให้พรแก่คู่บ่าวสาว กึ่งคำกล่าว "อชฺชโส อชฺชเชโย อชฺชมงคลโล อชฺช ในวันนี้เป็นวันที่ ข้าพเจ้า จักผูกมือสองศรีให้มาอยู่ร่วมกัน ใจผูกพันเกี่ยวของ เหมือนเป็นพี่น้องร่วมท้องกันมา อย่าได้แตกแยกขาดห่างกัน จงช่วยกันสร้างบ้านสร้างเรือน ให้เป็นสามีมกรรยาถัน จนแก่เฒ่า ที่สา อายุมันยืนยาว มีบุตรธิดาอันงามยิ่ง สรรพสมบัติทั้งหลายหลังไหลมารวมกัน ขออย่าให้มีโรคภัยมาเบียดเบียน ขอให้ทั้งสองอยู่ยืนยงซึ่งความสุขสำราญ มีอายุวรรณสมดังปรารถนา บัดนี้ข้าฯ จักผูกขวัญเจ้าด้วยค้ายมงคล"

คติธรรม

1. ความขยันหมั่นเพียร

การกล่าวคำเรียกขวัญในพิธีแต่งงาน มีคำสั่งสอนใหญ่ที่จะครองเรือนมีความขยันหมั่นเพียรในกิจต่าง ๆ เพื่อจะได้มีทรัพย์สิน ดังคำกล่าวที่ว่า "ฝ่ายหนึ่งนั้นได้แก่ ความเพียร ความหมั่นขยัน ไม่เกียจคร้านสมเป็นผู้ครองบ้านครองเรือน จิตใจมั่นคง ทรัพย์สินจึงหลังไหลมารวม"

(หน้า 138)

2. การประหยัดและออม

ผู้ครองเรือนควรรู้จักเก็บรักษาทรัพย์เป็นส่วน ๆ สำหรับจ่ายใช้ให้เหมาะสม เพื่อจะได้ไม่เกิดความเดือดร้อน ดังความว่า "ฝ่ายเส้นสองขอให้เก็บรักษาทรัพย์ให้คงอยู่อย่าให้ไต่เป็นหนี้กับใคร . . . เส้นที่สี่ขอแบ่งทรัพย์ไว้สี่ส่วน เก็บรักษาไว้ส่วนหนึ่ง เอาเลี้ยงครอบครัวส่วนหนึ่ง ใช้จ่ายพอประมาณอีกส่วนหนึ่ง ทำบุญทำทานหยากน้ำให้เป็นกุศลผลบุญแก่ตน อีกส่วนหนึ่งเก็บไว้แก่ความซัดสนยามขาดเหลือหรือเจ็บป่วย มีพยาธิ มีเคราะห์ถูกหาคความ จักไม่เป็นที่เดือดร้อน"

(หน้า 138)

3. ความกตัญญูกตเวที

ในคำกล่าวเรียกขวัญ มีคำสั่งสอนให้ระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ โดยให้เก็บทรัพย์สินส่วนหนึ่งไว้สำหรับเลี้ยงดูพ่อแม่ ดังความว่า "อีกส่วนหนึ่งเอาเลี้ยงพ่อแม่ ยกไว้เป็นที่เคารพบูชาเหนือหัว อย่าให้เดือดร้อนเพราะมีพระคุณ"

(หน้า 138)

4. ความสถาปนาอิน

ผู้ครองเรือนควรรักษา กาย วาจา ให้สถาปนาอิน อย่าให้เดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่น ดังคำกล่าวเรียกขวัญ คือ "เส้นที่หกให้รักษากาย วาจา

ให้เรียบร้อย อย่าพูดกล่าวถ้อยคำในสิ่งที่ไม่ดี อย่าเบียดเบียนอย่าบีบบังคับเป็นที่เดือดร้อนแก่เพื่อนบ้านและสัตว์ทั้งหลาย . . . หมั่นชำระล้างจิตใจ บำปวนักบำปบเนาอย่าเข้าใกล้" (หน้า 138)

5. การรู้จักใช้ปัญญาพิจารณา

การประกอบกิจการ งานใด ควรใช้สติปัญญาพิจารณาถึงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ที่จะได้รับ ดังความว่า "ให้มีความฉลาด ให้รู้จักประกอบการงานใด ๆ ให้มีสติปัญญาเฉียบแหลม รู้แจ้งรู้ชัดถึงอันที่เป็นบาปบุญคุณโทษ สิ่งใดไร้ประโยชน์ควรวางมือ สิ่งใดเป็นบุญคุณควรยึดถือเร่งกระทำ อย่าทอดทิ้ง"

(หน้า 139)

เรื่องที่ 14 หางว่าว งานประพันธ์ของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้ แดงและสมศรี เด็กชายหญิงสองพี่น้อง เล่นว่าวปักเป้าอยู่กลางแจ้ง เผอิญสายเชือกยุ่ง แดงจึงแก้เชือกและมอบให้สมศรีถือว่าว สมศรีปล่อยว่าวไปโดน ต้นก้ามปูจนทางขาด ขณะที่สองพี่น้องกำลังคิดหาของมาต่อหางว่าว มีชายคนหนึ่งอ้างตัวเป็นนักเล่นว่าวพนักที่ห้องสนามหลวง อาสาต่อหางว่าวให้โดยใช้กลไม้ขีดไฟดวงและเล่าว่าตนเคยเล่นว่าวปักเป้าชนะว่าวจุฬา ทำให้เจ้าของว่าวจุฬาโกรธเคืองถึงกับว่าจ้างสามีภรรยาคนหนึ่งคอยตามฆ่าตน เผอิญตนหลบเสียทันและเก็บได้กระดางที่เป็นคำสั่งฆ่าของเจ้าของว่าวจุฬา ทันใดนั้นสามีภรรยาคนหนึ่งเข้ามากล่าวหาชายผู้นั้นว่ากระชากสร้อยของภรรยาและขอกันตัว ชายผู้นั้นก็ยอมให้คนแต่โดยดี เมื่อไม่พบสร้อยที่หายสามีภรรยาผู้นั้นก็กล่าวขอโทษแล้วไปนั่งที่เก้าอี้ยาวริมพุ่มไม้ที่ห่างออกไป ชายผู้นั้นยืนยันแก่เด็กทั้งสองว่าสองสามีภรรยาเป็นคนร้ายที่รับจ้างมาฆ่าตน แสร้งสร้างเรื่องสร้อยคอหายขึ้น ความจริงต้องการค้นหากกระดางที่เป็นคำสั่งฆ่าของผู้บงการ ขณะที่กำลังพูดกันถึงที่ซ่อนกระดางและชายผู้นั้นเผยว่าอยู่ในกลไม้ขีดไฟ แดงก็ทำว่าวหลุดมือไปตกที่หลังพุ่มไม้ซึ่งสองสามีภรณานั่งอยู่ ชายผู้นั้นเห็นสามีภรรยาถูกไปเก็บว่าวก็โกรธแดงมาก แดงไปเอาว่าวคืนจากสามีภรรยาที่เก็บว่าวได้ ปรากฏว่ากระดางยังอยู่ในกลไม้ขีดไฟ ข้อความในกระดางมีว่า ยินดีที่กลไม้ขีดไฟได้ แคววี่ที่ส่งของกลางคืนข้างประหลาดเหลือเกิน

สมศรีไหว้หน้าว่าชายผู้นั้นจะคงเป็นคนร้ายกระชากสร้อยคอ จึงบอกให้แดงเป่านกหวีด
ขึ้น ส่วนตนเองตะโกนเรียกตำรวจให้มาจับ และตำรวจก็มาจับผู้ร้ายไปในที่สุด

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏมี 3 ประเด็น คือ ชีวิตครอบครัว การละเล่น
และกวีกรรม

ชีวิตครอบครัว

ความรักระหว่างญาติพี่น้อง

แดงและสมศรีเป็นพี่น้องกัน เมื่อชายที่เป็นคนร้ายเข้าทำร้ายแดง สมศรีซึ่ง
เป็นน้องสาวของแดงเข้าช่วยเหลือแดง แสดงให้เห็นถึงความรักของน้องที่มีต่อพี่ เกรงว่า
พี่จะได้รับอันตราย ดังบทสนทนาของสมศรี แแดงและชายคนร้าย ดังนี้

ผู้ชาย	(โกรธมาก)	เฮ้ย เจ้าเค็มน้อย นี่เอ็งแก่งหรือ
แดง	ดมเปล่า	ดมเปล่าจริง ๆ ครับ
สมศรี	(ตกใจ)	ตาย ตาย อย่าบีบคอพี่แดงนะ
ผู้ชาย		ลองกระชากนั่นหายซิ จะบีบคอจริง ๆ ค่าย
แดง	ปล่อย ปล่อย	บอกว่างปล่อย
สมศรี		ขึ้นไม่ปล่อยนั่นทูนนะ (เสียงทูน)

(หน้า 151)

การละเล่น

การเล่นที่เสริมสร้างทักษะ (ไหวพริบ ช่างสังเกต)

การเล่นว้าวเป็นการเล่นอย่างหนึ่งที่ฝึกทักษะทางตาและฝึกไหวพริบ
ถ้าหากมีการแข่งขันกัน ดังบทสนทนาต่อไปนี้

ผู้ชาย พนันกันซี ฉันเล่นอี่เป๋ายังงี้แหละ ถ้าเอาจุฬาคอกได้เราก้ชนะ
 แดง ทำยังงี้ละกรับ จุฬาดึงจะตก
 ผู้ชาย อ้าวคอกไซ้ไหวพริบนะซี แต่เดี๋ยวนี้นั้นเด็กแล้วละนะ

(หน้า 147)

คติธรรม

ความระมัดระวังไม่ประมาท

ขณะที่แดงและสมศรีกำลังเล่นวาทกันอยู่นั้น สมศรีสังเกตเห็นว่ามีชาย
 คนหนึ่งมายืนจ้องมองดูอยู่ ด้วยความระมัดระวังไม่ประมาท สมศรีจึงชวนแดงให้
 กลับบ้าน เพราะเกรงว่าอาจจะเกิดอันตรายดังบทสนทนาต่อไปนี้

สมศรี (นั่งกันไปครู่หนึ่งแล้วกระซิบ) ที่... ที่...

แดง อะไร

สมศรี (กระซิบ) มีใครมายืนจ้องเราอยู่ข้างหลังนะ

แดง (กระซิบ) ใครก็ไม่รู้ ข้างเขาปะไร

สมศรี (กระซิบ) มายืนจ้อง กูซิคะ หนูกลัว

ผู้ชาย หนูอยากกลัวมันเลย ฉันมาดูวาท

สมศรี (กลัว) กลับเถอะที ไปฟังวิทยุศึกษากัน

(หน้า 151)

เรื่องที่ 15 หุ่นข่าว งานประพันธ์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ มีเนื้อเรื่องย่อ
 ดังนี้ หุ่นข่าวมีข่าวเขียวสด มีสภาพตามธรรมชาติทั้งพืชและสัตว์ สายลม เมฆและแสงแดด
 ชวนนาฬิกาจากตอนกลางคืนเที่ยงวันหลม เข้ามมไม่นั่งล้อมวงกันกินข้าวห่ออย่างมีความสุข

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏคือ ประเพณีอาชีพ

อาชีพ

การกสิกรรม (การพำนา)

ผู้มีอาชีพพำนาถึงแม่จะเห็นคเห็น้อย แต่ก็ได้สัมผัสกับธรรมชาติที่น่ารื่นรมย์
ทั้งความว่า

ถอนกล้ามาเหนื่อยเมื่อยล้า
แกห่อข้าวออกวางพลัน
น้ำพริกแจ่มแฉงตา
ว่าสวรรค์ในแคว้นแดนดิน

เข้าร่วมไม่ชายนาประหนึ่งสวรรค์
ชวนกันนั่งล้อมวงกิน
แกลมยอกหัวว่าวันใจฉวิล
คือดินทุ่งทองของไทยเออ

(หน้า 157)

เรื่องที่ 16 โลกิดาไกลรุ่ง งานประพันธ์ของ ศักดิ์ศรี แย้มนาคา
มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ ได้ยินเสียงคูเหวาส่งเสียงร้องโหยหวนยามเช้าครู่ ชวนให้
สงสาร เพราะคล้ายกับว่าคูเหวาคร่ำครวญและร้องเรียกหาคนที่จากไปไกล เสียง
ของนกกังวานสะเทือนใจ เหมือนเสียงที่เกิดจากหิมะเจ้าขาวเพราะถูกขมเหง ส่วน
ผู้แต่งในฐานะที่เป็นคนถึงจะเจ็บปวดใจสักเพียงใดก็ต้องทนนิ่งไว้เพราะอายุผู้อื่น
หากเป็นนกกิ่งจะบินส่งเสียงร้องไปตามสายลมจนก้องป่า เช่นเดียวกับคูเหวา

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏ คือ ประเพณีคติธรรม

คติธรรม

การรู้จักอกตน

คนเราเมื่อได้รับความเจ็บปวดหรือผิดหวังในเรื่องใดก็ตามไม่ควรแสดง
ความอ่อนแอออกมาให้ผู้อื่นดูถูก ควรมีความอดทนเพื่อจะได้ไม่อับอายคนทั่วไป
ดังความว่า

โอ้เป็นคนทนเจ็บ เหน็บหน่วงจิต
 ค่ายระคายคุดทุกผู้ทุก

สักน้อยนึกข้าไม่คิดจะมันหนัก
 หนสรศักดิ์ปักใจเลือกไหลย้อย

(หน้า 160)

เรื่องที่ 17 แสงทองหลังสายฝน งานประพันธ์ของ ศักดิ์ศรี เข้มหนักคา
 มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ ขณะฝนตกเกิดมีลมม้วนเป็นเข็ญไปทั่ว ห่าแลมแปมปลาดและพายุ
 กล้า อยู่คนเคียวทำให้กลัดกลุ้มใจ เพราะไม่มีอะไรชวนชมและไปไหนไม่ได้ จนถึง
 เวลาเย็นใกล้ค่ำฝนจึงหยุด ตะวันเริ่มส่องแสงสว่างจ้าจับทองห่าและพื้นแผ่นดินน้ำ
 ชื่นชม ชวนให้คิดถึงความสุขของคนเราใช้ว่าจะคงอยู่ตลอดไป ย่อมมีโอกาสเสื่อม
 คลายแล้วเกิดความสุขมาแทนที่ เช่นเดียวกับหลังจากฝนหยุดตก ตะวันเริ่มส่องสว่าง
 มีมีคีย่อมมีสว่าง มีทุกข์ย่อมมีสุข ความหวังจึงเปรียบประจักษ์แสงตะวันส่องโลก เมื่อฝน
 หยุด คนเราถึงแม้จะมีความสุขหรืออุปสรรคใด ๆ ก็ไม่ควรสิ้นหวัง เพราะเมื่อความ
 ทุกข์หรืออุปสรรคผ่านไป ความสุขหรือความสมหวังย่อมเกิดขึ้น

เนื้อหาวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏ คือ ประเพณีคชกรรม

คชกรรม

การรู้จักอกทน

คนเราเมื่อมีความสุขมิใช่จะต้องทุกข์อยู่ตลอดไป สักวันหนึ่งย่อมมีความสุข
 ได้เช่นกัน คนเราจึงควรรู้จักอกทนต่อความทุกข์ในวันนี้ เพื่อความสุขในวันหน้า ไม่ควร
 ย่อท้อตั้งความว่า

ชวนคิดชวนไตร่ตรอง	นราดอง น ยามตรม
ทกอันทุกข์ทัมถม	บ ฉงจมเสมอไป
ย่อมมีวันเสื่อมหาย	ประจักษ์สายพิรุณใส
จากทุกข์กลับสุขใจ	สว่างจิตเสมอสุริย์
มีมืดจึงมีแจ้ง	สว่างแสงและจากรูญ
มีทุกข์มีอาตุร	ก็ย่อมมีสุขชานันท์

(หน้า 165)

ตารางที่ 1 เนื้อหาวัฒนธรรมไทย ประเด็นชีวิตครอบครัวที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1 - 3

ชีวิตครอบครัว		เล่ม 1	เล่ม 2	เล่ม 3	ความถี่	ร้อยละ
1	ความรักของบิดามารดาต่อบุตร	7	8	2	17	28.33
2	ความรักและการยกย่องนับถือกันระหว่างสามีภรรยา	2	1	-	3	5.00
3	การอบรมสั่งสอนบุตรหลานในครอบครัว	5	1	2	8	13.33
4	ความรักและความกตัญญูรู้คุณบิดามารดาและผู้มีอุปการะ	2	4	-	6	10.00
5	การแสดงความเคารพนับถือญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว	1	5	-	6	10.00
6	การถ่ายทอดวิชาชีพให้สมาชิกในครอบครัว	1	-	-	1	1.67
7	ความรักระหว่างญาติพี่น้อง	3	2	1	6	10.00
8	การแบ่งหน้าที่กันระหว่างสมาชิกในครอบครัว	5	-	-	5	8.33
9	การช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว	3	-	-	3	5.00

ชีวิตครอบครัว		เล่ม 1	เล่ม 2	เล่ม 3	ความถี่	ร้อยละ
10	ความมั่นใจกับเพื่อนบ้าน	1	1	2	4	6.67
11	การต้อนรับแขก	-	-	1	1	1.67
รวม		30	22	8	60	100

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า เนื้อหาค่านิยมธรรมไทยประเด็นชีวิตครอบครัวมีหัวข้อย่อยที่ปรากฏมากที่สุดหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ ทั้ง 3 เล่ม คือ ความรักของบิดามารดาคอบุตร คิดเป็นร้อยละ 28.33 ที่ปรากฏมากรองลงไปก็คือ การอบรมสั่งสอนบุตรหลานในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 13.33 ที่ปรากฏน้อยที่สุดคือ การถ่ายทอดวิชาชีพในสมาชิกในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 1.67 และการต้อนรับแขก ร้อยละ 1.67

ตารางที่ 2 เนื้อหาวัฒนธรรมไทย ประเด็นอาชีพที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1 - 3

	อาชีพ	เล่ม 1	เล่ม 2	เล่ม 3	ความถี่	ร้อยละ
1	กสิกรรม	1	1	2	4	12.12
2	การช่าง	1	1	1	3	9.09
3	การประมง	-	-	-	-	-
4	การเลี้ยงสัตว์	-	-	-	-	-
5	หัตถกรรม	5	-	-	5	15.15
6	การค้าขาย	10	1	-	11	33.33
7	การทำป่าไม้	-	-	-	-	-
8	การทำเหมืองแร่	-	-	-	-	-
9	การหาของป่า	-	-	-	-	-

อาชีพ		เล่ม 1	เล่ม 2	เล่ม 3	ความถี่	ร้อยละ
10	การรับราชการ	3	4	-	7	21.21
11	การเป็นศิลปิน	-	2	1	3	9.09
12	การให้บริการ	-	-	-	-	-
รวม		20	9	4	33	100

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่า เนื้อหาค่านิยมธรรมไทยประเด็นอาชีพ หัวข้อย่อยที่ปรากฏมากที่สุด ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ทั้ง 3 เล่ม คือ อาชีพการค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 33.33 ที่ปรากฏมากที่สุดรองลงไปได้แก่ อาชีพการรับราชการ ร้อยละ 21.21 ที่ปรากฏน้อยที่สุดคือ อาชีพการช่าง ร้อยละ 9.09 และอาชีพการเป็นศิลปิน คิดเป็นร้อยละ 9.09 เท่ากัน

ตารางที่ 3 เนื้อหาวัฒนธรรมไทย ประเด็นการละเล่นที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1 - 3

การละเล่น		เล่ม 1	เล่ม 2	เล่ม 3	ความถี่	ร้อยละ
1	การละเล่นที่เสริมสร้างพละนาถัย	-	-	-	-	-
2	การละเล่นที่เสริมสร้างทักษะ (ไหวพริบ ช่างสังเกท)	-	-	1	1	100
3	การละเล่นที่เสริมสร้างคุณธรรม	-	-	-	-	-
4	การละเล่นที่เสริมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีวินัย	-	-	-	-	-
5	การละเล่นที่ส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา	-	-	-	-	-
รวม		-	-	1	1	100

จากตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่า เนื้อหาวัฒนธรรมไทยประเด็นการละเล่น มีหัวข้อย่อยเพียงหัวข้อเดียวและปรากฏเพียงครั้งเดียว ในหนังสือภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 3 เท่านั้น คือ การละเล่นที่เสริมสร้างทักษะทาง ๆ เช่น ไหวพริบ และช่างสังเกท

ตารางที่ 4 เนื้อหาวัฒนธรรมไทย ประเด็นเทศกาลและพิธีการที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์

เทศกาลและพิธีการ		เล่ม 1	เล่ม 2	เล่ม 3	ความถี่	ร้อยละ
1	พิธีการเกี่ยวกับชีวิต	1	6	4	11	57.89
2	พิธีการในวันสำคัญทางศาสนา	-	-	2	2	10.53
3	พิธีการเกี่ยวกับการเกษตรกรรม	-	-	1	1	5.26
4	เทศกาลต่าง ๆ	-	1	4	5	26.32
รวม		1	7	11	19	100

จากตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่า เนื้อหาวัฒนธรรมไทยประเด็นเทศกาลและพิธีการที่ปรากฏมากที่สุด ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ทั้ง 3 เล่ม คือ พิธีการเกี่ยวกับชีวิต คิดเป็นร้อยละ 57.89 ที่ปรากฏมากที่สุดรองลงไปได้แก่ เทศกาลต่าง ๆ ร้อยละ 26.32 ที่ปรากฏน้อยที่สุด คือ พิธีการเกี่ยวกับการเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 5.26

ตารางที่ 5 เนื้อหาวัฒนธรรมไทย ประเด็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1 - 3

วรรณกรรมพื้นบ้าน		เล่ม 1	เล่ม 2	เล่ม 3	ความถี่	ร้อยละ
1	นิทานพื้นบ้าน	3	-	1	4	5.63
2	สำนวน คำพังเพย	15	7	5	27	38.03
3	สุภาษิต	3	4	28	35	49.30
4	ปริศนาคำทาย	-	-	-	-	-
5	บทเหกลม	1	-	-	1	1.41
6	เพลงพื้นเมือง	1	-	-	1	1.41
7	คำกล่าวในการทำขวัญ	-	-	1	1	1.41
8	เพลงสวด	2	-	-	2	2.82
รวม		25	11	35	71	100

จากตารางที่ 5 จะเห็นว่าเนือหาค่านวัฒนธรรมไทย ประเด็นวรรณกรรมที่บ้านที่ปรากฏมากที่สุด ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ทั้ง 3 เล่ม คือ สุภาษิต คิดเป็นร้อยละ 49.30 ที่ปรากฏมากรองลงไปได้แก่ ส่วนวน คำหังเพย ร้อยละ 38.03 ที่ปรากฏน้อยที่สุดคือ บทเห่กล่อม ร้อยละ 1.41 เพลงพื้นเมือง ร้อยละ 1.41 และคำกล่าวในการทำขวัญ ร้อยละ 1.41 เท่ากัน

ตารางที่ 6 เนื้อหาวัฒนธรรมไทย ประเด็นคตินิยมที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1 - 3

คตินิยม		เล่ม 1	เล่ม 2	เล่ม 3	ความถี่	ร้อยละ
1	ความขยันหมั่นเพียร	3	3	10	16	10.06
2	ความประหยัด	10	1	7	18	11.32
3	ความเอื้อเฟื้อ	4	3	1	8	5.03
4	ความกตัญญู	2	7	6	15	9.43
5	การรู้จักให้อภัย ซอภัย มีน้ำใจ	1	-	1	2	1.26
6	ความสามัคคี	-	6	2	8	5.03
7	ความซื่อสัตย์ สุจริต	2	3	13	18	11.32
8	ความเที่ยงตรง	-	-	-	-	-
9	ความรักชาติ	2	4	-	6	3.77
10	ความกล้าหาญ	8	4	3	15	9.43

ตารางที่ 6 (ต่อ)

กิจกรรม		เล่ม 1	เล่ม 2	เล่ม 3	ความถี่	ร้อยละ
11	ความรับผิดชอบ	7	5	8	20	12.58
12	ความเมตตากรุณา	1	8	2	11	6.92
13	ความสุภาพอ่อนโยน	-	-	1	1	0.63
14	การใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้อง	2	-	4	6	3.77
15	ความระมัดระวังไม่ประมาท	1	5	2	8	5.03
16	ความอดทน	1	1	2	4	2.52
17	การรู้จักยับยั้งชั่งใจ	-	3	-	3	1.89
รวม		44	53	62	159	100

จากตารางที่ 6 จะเห็นได้ว่า เนื้อหาตามวัฒนธรรมไทย ประเด็นกิจกรรมที่ปรากฏมากที่สุดในหนังสือเรียนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาทั้ง 3 เล่ม คือ ความรับผิดชอบคิดเป็นร้อยละ 12.58 ที่ปรากฏมากที่สุดรองลงไปได้แก่ ความประหยัดและอดออม และ ความซื่อสัตย์สุจริต คิดเป็นร้อยละ 11.32 เท่ากัน ที่ปรากฏน้อยที่สุด คือ ความสุภาพอ่อนโยน คิดเป็นร้อยละ 0.63 เท่านั้น

ตารางที่ 7 สรุปรวมเนื้อหาค่านิยมธรรมไทยทั้งหมดที่วิเคราะห์จากประเด็น 6 ประการ

		เล่ม 1	เล่ม 2	เล่ม 3	ความถี่	ร้อยละ
1	ชีวิตครอบครัว	30	22	8	60	17.49
2	อาชีพ	20	9	4	33	9.62
3	การละเล่น	-	-	1	1	0.29
4	เทศกาลและพิธีการ	1	7	11	19	5.54
5	วรรณกรรมพื้นบ้าน	25	11	35	71	20.70
6	คติธรรม	44	53	62	159	46.36
รวม		120	102	121	343	100

จากตารางที่ 7 จะเห็นได้ว่า เนื้อหาค่านิยมธรรมไทยจากหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ทั้ง 3 เล่ม จำนวน 50 เรื่อง ที่นำมาวิเคราะห์ ตามประเด็นทั้ง 6 ประการนั้น เนื้อหาค่านิยมธรรมไทยที่ปรากฏมากที่สุด คือ ประเด็นคติธรรม คิดเป็นร้อยละ 46.36 รองลงไปได้แก่ประเด็นวรรณกรรมพื้นบ้าน คิดเป็นร้อยละ 20.70 และเนื้อหาค่านิยมธรรมไทยที่ปรากฏน้อยที่สุด คือ ประเด็นการละเล่น คิดเป็นร้อยละเพียง 0.29 เท่านั้น